

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Katedra fundamentální a dogmatické teologie

Bc. Kamil Kozelský

**Téma andělů ve spiritualitě
praktikujících katolíků**

Diplomová práce

Studijní obor: Teologické nauky

Vedoucí práce: ThLic. Mgr. Denisa Červenková, Th.D.

Praha 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne

Kamil Kozelský

Bibliografická citace

KOZELSKÝ, Kamil. *Téma andělů ve spiritualitě praktikujících katolíků*. Praha, 2019. 115 s. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta. Vedoucí práce Denisa Červenková.

Anotace

Cílem této práce je vysledovat, nakolik jsou praktikující katolíci na Ostravsku, kteří pro účely práce představují reprezentativní vzorek, v současnosti ovlivněni koncepcemi nových náboženských hnutí, a to zejména v otázce nauky o andělech. První část práce seznamuje se základními rysy katolické angelologie. Ve druhé kapitole je představen pohled nových náboženských hnutí na andělské bytosti. V úvahu jsou brány zejména psané texty zástupců nových náboženských hnutí, a to především těch autorů, kteří nejvíce ovlivňují české duchovní prostředí. Třetí část pak na základě kvantitativního výzkumu provedeného v ostravských katolických farnostech analyzuje, nakolik jsou myšlenkami nových náboženských hnutí a jejich pojetím andělů ovlivněni praktikující katolíci.

Klíčová slova

angelologie, andělé, křesťanství, nová náboženská hnutí, katolická spiritualita, Ostravsko

Počet znaků (včetně mezer): 137 596

The topic of angels in the spirituality of practicing Catholics

Abstract

The aim of the thesis is to investigate what is the impact of new religious movements' concepts on practicing Catholics in Ostrava region, especially focused on angel's topic.

The first part of the thesis introduces the Catholic doctrine on angles.

In the second chapter new religious movements' view on the angelic beings is introduced. Into consideration mostly written texts by new movements' authors are taken, especially of these with the biggest influence on Czech spiritual sphere.

The third part analyses how deeply active Catholics are influenced by new movements' ideas and their angels' concepts. Method used is quantitative research amongst Ostrava region Catholic parishioners.

Keywords

angelology, angels, christianity, new religious movements, Catholics spirituality, Ostrava region

Poděkování

Rád bych ze srdce poděkoval všem, kdo mi pomohli ke zdárnému dokončení této práce. V první řadě velice děkuji ThLic. Mgr. Denise Červenkové, Th.D., za její trpělivost a laskavost při vedení mé diplomové práce a za nesmírně užitečné a podnětné rady. Dále bych chtěl vyjádřit svůj velký dík Mgr. Vítu Horákovi, Ph.D., za pomoc s výzkumnou částí této práce. Mé poděkování patří též ThDr. Petru Janu Vinšovi, který mi byl nápomocen s hebrejskými texty, a v neposlední řadě také PaedDr. Věře Šlangalové za jazykovou korekturu. Jsem velmi vděčný i všem kněžím, kteří mi umožnili provést v jejich farnostech výzkum. Svůj dík vyslovuji také své manželce a dětem za láskyplnou trpělivost, s níž snášeli, že jsem jim v době, kdy jsem byl zaměstnán touto prací, nevěnoval tolik času a pozornosti, kolik by si zasloužili.

Obsah

Úvod.....	8
1.1 Andělé v Bibli	11
1.2 Andělé v církevní tradici	21
1.3 Moderna a andělé	34
1.4 Andělé v současné katolické spirituální literatuře.....	38
1.5 Několik slov o padlých andělech.....	40
2 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí.....	46
2.1 Současná česká religiózní scéna.....	46
2.2 Andělé v textech vybraných autorů současné spirituality	48
2.3 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí	57
2.4 Shrnutí	68
3 Představy o andělech v žité spiritualitě ostravských farností.....	69
3.1 Výzkumná část	69
3.2 Interpretace získaných dat	73
Závěr	80
Seznam použitých zkratk.....	82
Seznam literatury	83
Elektronické zdroje.....	89
Přílohy	93

Úvod

Andělská tematika je dnes velmi populární. Obliba andělských motivů je patrná nejen v křesťanských kruzích či jiných tradičních náboženstvích, ale také mezi příznivci nejrůznějších nových náboženských směrů. Pultry knihkupectví přeplněné andělskou literaturou a dárkové prodejny s širokou nabídkou andělů různých velikostí i provedení jsou toho výmluvným důkazem.

Přitom pro někoho mohou andělé ztělesňovat prostředníky mezi člověkem a Bohem, zatímco pro jiného mohou představovat personifikaci transcendentních idejí, či dokonce mohou být považováni přímo za nositele jakési božské moci. Stali se součástí „spirituálního supermarketu“, který má uspokojit vrtošivou poptávku klientů.

Není těžké si představit, že pohledem dnes tolik oblíbených nových náboženských hnutí a myšlenkami, které o andělech autoři z řad této alternativní religiozity ve svých knihách a na internetu šíří, mohou být ovlivněni i věřící lidé. Tato práce se zaměřuje na katolické věřící a klade si za cíl zjistit, zda a nakolik jsou novými učenými o andělech ovlivněni právě oni a jak jejich představy o andělech odpovídají katolické tradici.

První část práce proto předkládá katolickou nauku o andělech podloženou Písmem, tradicí a naukou magisteria. Vzhledem k nemožnosti obsáhnout touto prací celé téma jsou naznačeny pouze hlavní vývojové linie angelologického traktátu. Nechybí ani zmínka o současné katolické literatuře, která s anděly pracuje.

V druhé části je pro srovnání uveden naukový průřez představ o andělech, jak jsou prezentovány vybranými moderními autory z řad nových náboženských hnutí. Práce si všímá zejména pisatelů zastoupených na pultech českých knihkupectví a těšících se mezi českými čtenáři značné oblibě, jako např. Doreen Virtue, Lorna Byrneová či Paulo Coelho, a snaží se postihnout hlavní rysy těchto andělských kultů a ukázat, v čem je jejich pojetí andělů neslučitelné s katolickým pohledem.

Třetí část práce se pokouší interpretovat výsledky výzkumu realizovaného v ostravských farnostech. Tento výzkum byl zaměřen na získání faktických údajů ohledně představ, které v souvislosti s anděly současní praktikující katolíci mají. Jeho výsledek by měl, i přes početně a místně omezený vzorek respondentů, poskytnout zřetelný obraz o tom, jak jsou katolíky andělé vnímáni. Také by mělo být zřejmé, zda u praktikujících katolíků převládá nauka, kterou lze považovat za katolickou, či zda dochází k jejich „infikování“ proudy vycházejícími z tzv. hnutí New Age, jakkoli je toto označení dnes problematičné.

1 Andělé v katolické tradici

Katolická angelologie vychází z Písma, tradice a nauky magisteria. Přitom platí, že existence andělů je pravdou víry.¹ Je tedy důležité začít tím, co o andělech říká Písmo jako primární zdroj Božího sebezjevení v dějinách spásy. Nutno přiznat, že bez Božího zjevení by vůbec nebylo možné duchovní témata, přesahující naši hmotnou zkušenost a poznání, vůbec interpretovat.² Každá teologická nauka, včetně té o andělech, musí souhlasit s celkovým smyslem Božího spásného konání v dějinách člověka, má-li mít nárok na pojmenování katolická.³

Zde se zaměřím zejména na důležitá místa v nauce církevních otců, významných teologů, v čele s andělským učitelem Tomášem Akvinským. Jelikož platí, že každá nauka se odráží ve spiritualitě a zdravá spiritualita do jisté míry nauku také usměřňuje (podle zásady: „lex orandi, lex credendi“), zmíním v poslední podkapitole žitou spiritualitu vybraných osobností a také aktuální pojetí andělů v současné spirituální a pastorální katolické literatuře. Tato první část nemůže a nechce být ucelenou angelologií, spíše se snaží poukázat na základní prvky katolického přístupu k tematice andělů.

Hned z počátku jsem narazil na problém spočívající v nedostatku dostupné literatury. Aktuálně vlastně nelze na pultech českých knihkupectví nalézt odbornou angelologickou literaturu, ať už se jedná o původní českou literaturu, nebo o publikace přeložené. Moderní dogmatiky nevěnují tématu andělů přílišnou pozornost. Drobná podkapitola o andělech se nachází u Gerharda Ludwiga Millera,⁴ něco málo pak v teologických a biblických slovnících. Pro dostatečné uchopení tématu to však nepostačuje. Z tohoto důvodu bylo často nutné vzít zavděk knihami poněkud staršího data, totiž publikacemi Josefa Pospíšila⁵ a Richarda Špačka.⁶

¹ KKC 328. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels in Catholic teaching and tradition* [e-book]. Charlotte: TAN Books, 1994, s. 3.

² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 10n.

³ Přitom tam, kde by v rámci jedné kapitoly hrozilo přílišné tematické rozdrobení, je téma upřednostněno před chronologií.

⁴ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastoraci*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.

⁵ POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka. Díl III., O Bohu stvořiteli: traktát spekulativně dogmatický*. Velehrad: Cyrilo-Methodějský tisk. spolek, 1923, s. 222. Dostupné online [2017-07-10].

<<http://librinostri.catholica.cz/download/PospisilVerouka3-OCR.pdf>>.

⁶ ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka. Díl II*. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1930. Dostupné online [2017-07-10]. <<http://librinostri.catholica.cz/download/SpacekVerouka2-OCR.pdf>>.

O něco lepší situace panuje v jazykové oblasti anglické a polské. Zajímavým dílem je kniha amerického protestantského teologa Davida Dylana Pottera,⁷ v angličtině si lze přečíst také tituly z pera Jeana Daniéloua⁸ a Pascala P. Parenteho.⁹ Další dostupnou publikací (tentokrát v polštině) je editorský počín Herberta Oleschka¹⁰ a také kniha shrnující výroky Jana Pavla II. k tématu andělů, kterou editoval Andrzej Sujka.¹¹

Na poli populárně naučné literatury vydané u nás vynikají knihy Veroniky Kataríny Barátové¹² a Georga Hubera.¹³ V oblasti biblistiky pak stojí za zmínku také jedna diplomová práce z naší fakulty, a to od Marie Kopřivové.¹⁴

⁷ POTTER, Dylan David. *Angelology*. Eugene: Wipf And Stock Publishers, 2016.

⁸ DANIÉLOU, Jean. *The Angels and Their Missions* [e-book]. Manchester: Sophia Institute Press, 2009.

⁹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*.

¹⁰ OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2002.

¹¹ JAN PAVEL II. *Anioły* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo M, 2014.

¹² BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.

¹³ HUBER, Georges. *Můj anděl přijde před tebou*. Praha: ZVON, 1996.

¹⁴ KOPŘIVOVA, Marie. *Andělé v Bibli: Role andělů v biblických textech*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.

1.1 Andělé v Bibli

1.1.1 Andělé ve Starém zákoně

Představy o andělech se v židovském prostředí vyvíjely vlastně po celou dobu utváření biblického kánonu. Andělé coby služebníci jediného Boha mohli sloužit Izraelcům k vymezení se vůči babylónskému polyteistickému pojetí světa nebo perské dualistické kosmologii, jak ji předkládal zoroastrismus.¹⁵

Slovo „anděl“ (hebr. מַלְאָךְ – mal’ách¹⁶) používané ve Starém zákoně je víceznačné a dochází u něj ke splývání významu posla lidského¹⁷ a Božího.¹⁸ Tato problematická dvojznačnost se promítá i do českých biblických překladů, které přistupují k volbě lexémů „anděl“ a „posel“ navzájem odlišně. Tak např. Český ekumenický překlad (dále jen ČEP) užívá slovo „anděl“ 34x¹⁹ a dále dává přednost slovu „posel“, zatímco Bible, překlad 21. století (dále jen B21), uvádí slovo „anděl“ 68x.²⁰

Řecký ekvivalent hebrejského výrazu znějící ἄγγελος – angelos²¹ později přešel do naší řeči jako „anděl“, ovšem již pouze ve významu prostředníka mezi Bohem a lidmi,²² resp. posla Božího.

Jako označení duchových²³ bytostí ve Starém zákoně nalezneme také slovo „cherub“²⁴ (hebr. כְּרֻב – kerûv), ten se v ČEP vyskytuje 68x a označuje okřídlenou bytost z Boží blízkosti – strážce svatosti.²⁵ Právě cherubové byli postaveni na stráž ke

¹⁵ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 39. Srov. také SKOCZYLAŚ, Henryk. Rola aniołów w Dziale Łukasza. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 35.

¹⁶ U přepisu jsem vycházel z varianty „C“ podle studie: ČECH, Pavel – SLÁDEK, Pavel. Transliterace a transkripce hebrejštiny: základní problémy a návrhy jejich řešení. In *Listy filologické*, Praha: FLÚ AV ČR, 2009, roč. 132, č. 3–4, s. 305–339.

¹⁷ Např. 2S 11,22.

¹⁸ Např. Gn 16,7. Je však ještě potřeba rozlišit „obyčejného“ anděla od anděla Hospodinova – מַלְאָךְ הַיְהוָה, nebo anděla Božího – מַלְאָךְ יְהוָה. Tato označení někdy mohou odkazovat na přímou Boží přítomnost. O tom se ještě zmíním níže.

¹⁹ K vyhledávání byl použit biblický vyhledávač ERF Medien e.V. *BibleServer* [2017-07-10]. <<https://www.bibleserver.com>>.

²⁰ Více k této problematice viz: KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 10–12.

²¹ Srov. LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła (zarys problemu). In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 151. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 53. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 15.

²² Srov. LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów, s. 153.

²³ V této práci je užíván starší termín „duchová bytost“, jelikož z mého pohledu lépe vystihuje podstatu těchto bytostí, naprosto nezávislých na hmotné stránce bytí, oproti častěji užívanému pojmu „duchovní“, který dnes odkazuje spíše na okruh zájmu (např. duchovní literatura, duchovní život). Tímto výrazem (tj. „duchový“) označuje anděly i katechismus. Srov. KKC 328. Tento termín užívá také Josef Pospíšil, srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222; podobně také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 53. Také Müller hovoří o „duchové povaze“ andělů. Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

²⁴ Např. Ž 80,2.

²⁵ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 15–17. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 79n.

vstupům do zahrady Eden poté, co z ní byli vyhnáni první lidé.²⁶ Také se lze setkat s pojmenováním „seraf“²⁷ (hebr. שֵׂרָפִים – s'ráf), které se však vyskytuje pouze 2x²⁸ a odkazuje k planoucím bytostem nejvyššího andělského řádu²⁹, jejichž hlavním úkolem je bez ustání zpěvem chválit Boha.³⁰ Další výrazy používané pro bytosti duchového řádu podřízené Bohu jsou kupř. „služebníci“³¹, „nebeští poslové“³², „synové Boží“³³, „synové Nejvyššího“³⁴, „svatí“³⁵, „bohové“³⁶, „zástupy“³⁷, „trůny“³⁸ nebo „strážci“.³⁹

Slovo „anděl“ ve Starém zákoně označuje funkci, konkrétně funkci posla, nikoli ontologickou přirozenost.⁴⁰ Jak bylo uvedeno, nemusí se vždy jednat o bytost duchovou. Někdy jsou ve Starém zákoně označováni stejným slovem i kněží nebo proroci.⁴¹ Pro zjednodušení budu však již dále hovořit o andělech coby duchových bytostech.⁴²

Anděl ve Starém zákoně je tedy Boží vyslanec, zvěstovatel jeho vůle poslaný k lidským služebníkům. Také se s ním však lze setkat jako s přímým vykonavatelem této Boží vůle. Může člověku pomáhat nebo jej odměňovat, stejně tak i trestat.⁴³ Kupř.

²⁶ Gn 3,24.

²⁷ Pouhé dva výskyty jsou u Izajáše: Iz 6,2; Iz 6,6.

²⁸ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 75.

²⁹ Srov. tamtéž, s. 76n.

³⁰ Srov. tamtéž, s. 78.

³¹ Např. Jb 4,18.

³² Např. Dn 4,14.

³³ Např. Jb 1,6.

³⁴ Např. Ž 82,6.

³⁵ Např. Za 14,5; Ž 89,8.

³⁶ Např. Ž 138,1; Ž 97,7. Slovo ʾēlōhîm (hebr. אֱלֹהִים) užívá Starý zákon jak pro Boha samého, tak pro jemu podřízené duchové bytosti. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 68.

³⁷ Srov. 2Pa 18,18; Ž 148,2.

³⁸ Srov. Ko 1,16.

³⁹ Srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 19. Srov. též PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 66–74. Viz také GOLL, James, W. – GOLL, Michal, Ann. *Setkání s anděly – jak získat pomoc z nebe*. Mělník: Juda, 2010, s. 50.

⁴⁰ Srov. GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*. In LÉON-DUFOUR, Xavier – DUPLACY, Jean – GEORGE, Augustin – GRELOT, Pierre – GUILLET, Jacques – LACAN, Marc-Francois (ed.). *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991, s. 7.; viz také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech, zejména těch padlých*. *Dingir* 2013, roč. 16, č. 3, s. 86–88.

⁴¹ NOVOTNÝ, Adolf. *Anděl* in *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 27–29. Elektronická verze textu (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222; Např. Ježíš vztáhl na Jana Křtitele prorocství Malachjásovo, kde se mluví o Božím poslu: „Hle, posílám svého posla, aby připravil přede mnou cestu.“ (Mal 3,1); srov. Mt 11,10; Mk 1,2; L 7,27. Srov. také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, s. 45.; Podobně Izajáš (Iz 9,5) hovoří o Mesiáši jako o „poslu velkého záměru“, řecky podle LXX: μεγάλης βουλήs ἄγγελος.

⁴² Toto označení může být někdy obecné a vztahovat se k duchovým bytostem bez bližší specifikace, tedy přináležetosti ke konkrétnímu řádu (jak bude vysvětleno později). Nakonec, takové zobecnění najdeme i na některých místech Písma. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 125.

⁴³ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Velehrad: Refungium Velehrad-Roma, 2005, s. 124n; viz také MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. *Andělský učitel o andělech*. In AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I.) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2015, s. 5.

dva andělé, kteří přišli k Lotovi, zvěstovali jemu a jeho rodině Boží milosrdenství. Navíc váhajícímu muži pomohli tím, že ho i s jeho blízkými nejprve vyvedli za město a až poté zničili Sodomu a Gomoru.⁴⁴ Přitom je možné si povšimnout, že mluví-li anděl za Hospodina, používá první osobu, jako by hovořil sám Bůh.⁴⁵

V některých pasážích Starého zákona tak mohou andělé splývat se samotným Bohem projevujícím se ve světě.⁴⁶ Zjevné je to v místech, kde se píše o andělu Hospodinovu.⁴⁷ Zdá se, že andělé reprodukují slova transcendentního Boha do našich podmínek, ohraničených prostorem a časem.⁴⁸ Tak např. v knize Exodus, v její třetí kapitole⁴⁹, tvoří anděl zjev hořícího keře, s Mojžíšem však nemluví on, nýbrž Bůh sám, „promlouvající z andělova nejhlubšího nitra – zevnitř hořícího keře“.⁵⁰

Podobně nejasný je v tomto smyslu také příběh o Jákobově zápasu s Bohem.⁵¹ Text popisující toto zápolení říká, že Jákob se utkal s Bohem.⁵² Ovšem Ozeáš uvádí, že zápas, díky kterému se z Jákoba stal Izrael, byl zprostředkován andělem. Píše: „Jako kníže se utkal s andělem a obstál.“⁵³ Text Ozeáše se odvolává na starozákonní přesvědčení, že není možné, aby se člověk setkal s Bohem a přitom nezemřel.⁵⁴ Starozákonní Izraelita si neuměl představit, že by hovořil s Bohem přímo. „Propastná vzdálenost mezi Jahvem a světem totiž vyžaduje, aby se jeho přítomnost a působení v dějinách spásy odehrávaly skrze prostředníky, mezi něž patří vedle vyvolených lidí i nejrůznější projevy andělského světa.“⁵⁵

Andělé na sebe mohou brát různé podoby podle povahy svěřeného úkolu. Např. izraelský národ byl v poušti veden andělem v podobě ohnivého sloupu či mračna.⁵⁶ Někdy ovšem ani žádnou podobu nemají, jde prostě o hlas, který Bohem oslovený člověk slyší; tak ho slyšel např. Abraham, když mu Hospodinem pověřený anděl zabránil obětovat Izáka.

⁴⁴ Gn 19,1–24.

⁴⁵ Srov. Gn 18,1–15.

⁴⁶ Srov. GALOPIN – GRELOT, GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. Andělé, s. 8. Podobně také NOVOTNÝ, Adolf. Anděl, s. 28. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 247.

⁴⁷ Hebr. מַלְאָכִים אֱלֹהִים – LXX uvádí na těchto místech ἄγγελος κυρίου. Přehledně a stručně byly základní body tohoto problému shrnuty Kopřivovou, srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 16–18.

⁴⁸ Srov. Sk 7,38.

⁴⁹ Ex 3,2–4.

⁵⁰ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86; srov. také Sk 7,35.

⁵¹ Srov. Gn 32,23–33.

⁵² Srov. Gn 32,29 – doslova: עַם־לְאֵלֵי הַיְהוָה

⁵³ Oz 12,5.

⁵⁴ Srov. Dt 5,26; Sd 13,22.

⁵⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86. Srov. také NOVOTNÝ, Adolf. Anděl, s. 28.

⁵⁶ Srov. Ex 13,21; Neh 9,12.

I vztáhl Abraham ruku po obětním noži, aby svého syna zabil jako obětního beránka. Vtom na něho z nebe volá Hospodinův posel: „Abrahame, Abrahame!“ Ten odvětil: „Tu jsem.“ A posel řekl: „Nevztahuj na chlapce ruku, nic mu nedělej! Právě teď jsem poznal, že jsi bohobojný, neboť jsi mi neodepřel svého jediného syna.“⁵⁷

Následně pak tento anděl vyslovuje Boží přísahu, z jejíhož znění je patrné, že Hospodinův anděl zde cituje Hospodina: „Přisáhl jsem při sobě, je výrok Hospodinův...“⁵⁸ Podobně bez vizuální podpory hovořil anděl kupř. k Eliášovi, kterému přinesl při jeho cestě na horu Choréb pokrm na posilněnou.⁵⁹

Většinou se však o andělech hovoří jako o viditelných poslech majících lidskou podobu, a to mnohdy natolik běžnou, že ti, kdo se s nimi setkají, si vůbec neuvědomují, koho mají před sebou.⁶⁰ Ve starších vrstvách Starého zákona přesnější popisy vůbec nenalezneme; to, že anděl vypadal jako člověk, lze někdy jen vytušit.⁶¹ Mladší vrstvy Starého zákona postihují podobu andělů ryze symbolicky, jako je to např. při popisování serafů u Izajáše:

Toho roku, kdy zemřel král Uzijáš, spatřil jsem Panovníka. Seděl na vysokém a vzosném trůnu a lem jeho roucha naplňoval chrám. Nad ním stáli serafové: každý z nich měl po šesti křídlech, dvěma si zastíral tvář, dvěma si zakrýval nohy a dvěma se nadnášel. Volali jeden k druhému: „Svatý, svatý, svatý je Hospodin zástupů, celá země je plná jeho slávy.“⁶²

Je ovšem nasnadě, že stejně jako u popisu cherubů v první kapitole knihy Ezechiel⁶³ nelze ani zde hovořit o skutečném vzhledu. Tyto popisy mají symbolický charakter, který spíše než k andělům má odkazovat k samotnému Hospodinu. Je také třeba mít na paměti antropomorfizující tendence lidské mysli. Ty jsou sice přirozené, nutně však subjektivní. Jsou také podmíněné představami toho, kdo anděla vidí, případně tím, co chce Bůh dotyčnému zjevit nebo jaký úkol anděl plní.⁶⁴ Tyto popisy tedy nemají žádnou závaznou vypovídací hodnotu, pokud jde o skutečný vzhled andělů.⁶⁵

⁵⁷ Gn 22,10–12.

⁵⁸ Gn 22,16. Je tedy zřejmé, že za Hospodina hovořil jeho vyslanec, který jasně dává najevo, že on sám není Bohem, ale že vyřizuje Boží vůli, když oznamuje (slovy LXX): „λέγει κύριος – říká Pán“.

⁵⁹ 1Kr 19,5–7.

⁶⁰ Srov. NOVOTNÝ, Tomáš. Andělé v Bibli. *Dingir* 2013, roč. 16, č. 3, s. 80–82.

⁶¹ Srov. Sd 6,11–12.

⁶² Iz 6,1–3.

⁶³ Ez 1,5–14.

⁶⁴ Srov. např. 1Pa 21,15–16.

⁶⁵ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 18–19.

Ohledně jmen andělů ve Starém zákoně máme stejně strohé informace jako v případě jejich vzhledu.⁶⁶ V kanonických spisech se setkáváme jen se jmény Gabriel⁶⁷ (hebr. גַּבְרִיאֵל – „Bůh je mocný“⁶⁸) a Michael⁶⁹ (hebr. מִיכָאֵל – „Kdo je jako Bůh?“⁷⁰). V deuterokanonických knihách nalezneme ještě Rafaela⁷¹ (hebr. רַפָּאֵל – „Bůh uzdravuje“⁷²). Jak vidno, jména těchto andělů poukazují na Boží velikost a moc, nikoli na zmíněné anděly. Toto platí pro anděly ve Starém zákoně obecně. Při setkání s andělem jde mnohem více o oslavení Boha než o anděla samotného.⁷³

Pro starozákonní autory je typická představa nekonečných zástupů duchových bytostí, obklopujících Boží trůn a připravených Hospodinu sloužit.⁷⁴ Bůh je Hospodin zástupů (יְהוָה צְבָאוֹת – ’adónáj c’vá’ót).⁷⁵ Tyto zástupy jsou nekonečné. Prorok Daniel píše o tom, že „tisíce tisíců sloužily jemu a desetitisíce desetitisíců stály před ním“.⁷⁶ Danielův popis podtrhuje Boží majestát právě tímto nesčíslným množstvím andělů. Snad chtěl autor zdůraznit Boží moc vykreslením jeho nadřazenosti nade vším, včetně nekonečných zástupů autonomních bytostí. Stejně tak je ovšem možné, že chtěl vyjádřit nadzemský význam chrámové liturgie, již se účastní i sami andělé.⁷⁷ Andělé, ať už je jejich konkrétní úkol jakýkoli, vždy slouží Boží jedinečnosti.⁷⁸

Bůh je všechny stvořil a nekonečně je přesahuje.⁷⁹ On jediný je nestvořený.⁸⁰ Na tento rozdíl mezi tvůrcem a stvořením upozorňuje kupř. slovy levitů prorok Nehemjáš, když říká: „Ty, Hospodine, jsi ten jediný, ty jsi učinil nebe, nebesa nebes a všechn jejich zástup, zemi i vše, co je na ní, moře i vše, co je v nich. Sám to všechno zachovááš při životě a nebeské zástupy se ti klanějí.“⁸¹ K tomuto vědomí podřízenosti veškerenstva Hospodinu tedy vedou starozákonní texty a zdůrazňovali ji ve své nauce i rabíni:

⁶⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 89.

⁶⁷ Dn 8,16; Dn 9,21.

⁶⁸ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 96.

⁶⁹ Dn 10,13; Dn 12,1.

⁷⁰ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 90.

⁷¹ Tób 5,4.

⁷² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 101.

⁷³ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 11.

⁷⁴ Srov. Ž 148,2; Ž 103,21; Neh 9,6.

⁷⁵ Toto označení Boha se vyskytuje ve Starém zákoně celkem 271x.

⁷⁶ Dn 7,10.

⁷⁷ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 54.

⁷⁸ Jistě lze také předpokládat, že na autory biblických textů měly vliv orientální představy o panovnickém dvoře, kdy Hospodinův dvůr musel rozhodně převyšovat královské dvory pouhých lidí, a to i co do počtu a vznešenosti dvořanstva.

⁷⁹ Srov. např. Ž 97,9.

⁸⁰ Srov. Ž 90,2; Iz 46,9.

⁸¹ Neh 9,6.

Jsou jim pouhým stvořením a Bůh denně tvoří nové. Spravedliví stojí dokonce výš než andělé. V jerus. Talmudu [Berakot] se praví výslovně: „Přijde-li na člověka tíseň, nemá vzývat ani Michala ani Gabriela, ale Mne má vzývat a Já mu odpovím.“ Ale skutečnost, že tato věta musela být napsána, svědčí o tom, že lidová zbožnost, živená judaistickou angelologií, nebezpečně narušovala přísný monotheismus.⁸²

Hospodin je označován za původce všeho. On je tím jediným, jemuž není rovno: „Nikdo není svatý mimo Hospodina, není nikoho krom tebe, nikdo není skálou jako náš Bůh.“⁸³ Andělé jsou pro starozákonní autory sice mocní, nicméně pouzí služebníci.⁸⁴ I když tedy anděl varuje či trestá, nečiní tak proto, že nebyla uposlechnuta jeho vlastní slova, nýbrž pro neuposlechnutí Boha.⁸⁵ Andělé vždy konají Boží vůli, jako např. ve věci Tóbitova a Sářina trápení: „V tu chvíli byla modlitba obou dvou před Boží slávou vyslyšena a byl poslán Rafael, aby oba uzdravil.“⁸⁶ Nebo, jak píše žalmista: „Dobrořečte Hospodinu, jeho andělé, vy silní bohatýři, kteří plníte, co řekne, vždy poslušni jeho slova!“⁸⁷ Jejich moc je tak z velké části mocí delegovanou a slouží vždy Bohu a jeho plánu spásy. S vědomím této podmíněnosti je nutno přistupovat k celému tématu andělů v Písmu.⁸⁸

Je tedy důležité zdůraznit, že nikde ve Starém zákoně nemají andělé rysy dualistických bojovníků dobra, kteří bojují s rovnocennými soupeři na straně zla. Duchové bytosti jsou ve svém postavení a schopnostech vždy naprosto nerovnocenné s Bohem. To platí jak o andělech, tak o démonech.⁸⁹ Nic takového jako demiurgy tvořící vlastní svět⁹⁰ nebo soupeřící s Bohem jako rovnocenní protivníci Písmo nezná.⁹¹ Andělé, jak jsou prezentováni v Písmu, neumožňují dualistické vnímání světa a dějin.

⁸² Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Anděl, s. 28.

⁸³ 1S 2,2.

⁸⁴ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 227. Opírá se zde mj. o Žalm 8,6, to je ovšem velmi problematické. LXX i Vulgata tuto větu sice skutečně překládají ve významu: „O málo menším andělů jsi ho stvořil,“ ovšem v hebrejském textu stojí: „וְתַחֲטְּאֵהוּ מֵאֲלֵהִים וְכַבֹּד וְהַדָּר וְהַעֲטָרָה׃“, což moderní české překlady uvádějí ve smyslu: „Jen maličko jsi ho omezil, že není roven Bohu...“ (CEP).

⁸⁵ Srov. Nu 22,20–35.

⁸⁶ Tób 3,16–17.

⁸⁷ Ž 103,20.

⁸⁸ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 34–35.

⁸⁹ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121. Viz také BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 22. Také v knize Jób lze vidět, že anděl, i když padlý, nemůže nic činit, nebylo-li by to „dovoleno“ Bohem. Srov. Jb 1,6 – 12.

⁹⁰ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Demiurg. In *Teologický slovník*, s. 85.

1.1.2 Andělé v Novém zákoně

Novozákonní kánon navazuje, pokud jde o anděly, na hebrejskou tradici.⁹² „Andělé pokračují v plnění úkolů vůči lidem, které jim přisuzuje už Starý zákon.“⁹³ Pro úplnost budiž řečeno, že slovo „anděl“ se v řeckém originále vyskytuje celkem 175x.⁹⁴ Přitom se podobně jako ve Starém zákoně setkáme i zde s dalšími pojmenováními. Jsou to „vlády, mocnosti, síly i panstva“⁹⁵ a také „trůny“⁹⁶.

Pokud ve Starém zákoně platilo, že andělé byli pouze výkonnými nástroji Boha, a to především v jeho díle spásy Izraele⁹⁷ a v přípravě na příchod Mesiáše, platí v Novém zákoně toto služebné postavení ještě více.⁹⁸ Přitom je očividné, že andělé jsou podřízeni Synu člověka, potažmo Kristovu tělu – církvi.⁹⁹ Andělé jsou přítomni ve všech důležitých chvílích v příběhu Krista a jeho církve.¹⁰⁰ Je to logické, pokud vnímáme anděly v jejich christologické podmíněnosti: „Andělé jsou ve své podstatě osobními průvodci vyjádřeného a zvnějšněného Slova Otcova, jež je v *jedné* osobě Slovem vyjádřeným i přijatým.“¹⁰¹

Setkáním s andělem de facto začíná Lukášovo evangelium, když zachycuje andělovu předpověď o narození Jana Křtitele.¹⁰² V tomto případě se jedná konkrétně o archanděla Gabriela (řec. Γαβριηλ), který se tak představil Zacharjášovi.¹⁰³ Gabriel pak zvěstuje Panně Marii, že počne z Ducha svatého.¹⁰⁴ Snad každý katolík zná úvodní slova onoho andělského zvěstování: „Buď zdráva, milostí zahrnutá, Pán s tebou.“¹⁰⁵ Anděl také přesvědčuje Josefa,¹⁰⁶ že se nemá obávat nezvyklé situace.¹⁰⁷

⁹¹ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé. In *Teologický slovník*, s. 34n. Srov. také: Démoni, tamtéž, s. 86–87. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 177. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 8.

⁹² Srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 18.

⁹³ GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. Andělé, s. 9.

⁹⁴ Srov. KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli*, s. 13.

⁹⁵ Ef 1,21.

⁹⁶ Srov. Ko 1,16.

⁹⁷ Srov. Srov. DANIELOU, Jean. *The Angels*, loc. 57n.

⁹⁸ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

⁹⁹ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé, s. 35.

¹⁰⁰ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 225n.

¹⁰¹ RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Andělé, s. 35.

¹⁰² L 1,11–20.

¹⁰³ „Anděl mu odpověděl: „Já jsem Gabriel, který stojí před Bohem; byl jsem poslán, abych k tobě promluvil a oznámil ti tuto radostnou zvěst.““ L 1,19.

¹⁰⁴ L 1,26–38.

¹⁰⁵ L 1,28.

¹⁰⁶ Zde už Písmo nehovoří o Gabrielovi, ale o andělu Páně (řec. ἄγγελος κυρίου).

¹⁰⁷ Mt 1,20–23.

Andělé jsou zvěstovateli Ježíšova narození¹⁰⁸ a opět to byl anděl, kdo varoval ve snu Josefa (a snad i mudrce) před Herodem a kdo pak Josefa stejným způsobem povolal z exilu zpět.¹⁰⁹ Andělé Ježíše obsluhovali poté, co byla prokázána jeho bezvadnost¹¹⁰ v pouštních pokušeních.¹¹¹ Anděl posiloval Ježíše v Getsemanské zahradě¹¹² a tři dny nato odvalil hrobový kámen a zvěstoval ženám, že Kristus vstal.¹¹³ Nakonec to jsou znovu andělé – „dva muži v bílém rouchu“, kteří po Kristově nanebevstoupení oznamují učedníkům, že tak, jak Ježíš odešel, se i vrátí při parusii.¹¹⁴

V Novém zákoně jsou andělé popisováni ponejvíce jako muži nebo mladíci v bílém rouchu.¹¹⁵ Bližší popis chybí podobně jako ve Starém zákoně. Setkání s andělem bylo provázeno strachem. V mnoha případech se dočítáme, že andělé sami uklidňovali ty, jimž se zjevili, a vybízeli je, aby se nebáli.¹¹⁶ Někdy je přímo uvedeno, že na lidské účastníky setkání s anděly padla hrůza.¹¹⁷

Andělé jsou přítomni nejen přímo v Ježíšově životě, ale mají také pevné místo v jeho učení. Ježíš anděly používá pro vysvětlení duchové podstaty člověka, když říká: „Po vzkříšení se lidé nežení ani nevdávají, ale jsou jako nebeští andělé.“¹¹⁸ Anděly zmiňuje i v dalších promluvách, např. při výkladu podobenství o rozséváči¹¹⁹ či v eschatologických pasážích, jako jsou ty u Marka¹²⁰ nebo Matouše.¹²¹ U Lukáše pak andělé ještě nabývají jisté úlohy svědků, když Ježíš říká, že ti, kteří se k němu nepřiznají, budou zapřeni před anděly.¹²²

Z Ježíšových kázání je patrné, že pro něho jsou andělé samostatnými bytostmi, od Boha jasně oddělenými a Boha poslušnými. Konečně je to Syn člověka, kdo přikazuje andělům a vysílá je k dílu.¹²³ Andělé také nedisponují stejným vědomím jako Bůh. To je zřejmé ze slov: „O onom dni či hodině neví nikdo, ani andělé v nebi...“¹²⁴

¹⁰⁸ L 2,9–15.

¹⁰⁹ Srov. Mt 2,12–20.

¹¹⁰ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. Ježíš z Nazareta, s. 239.

¹¹¹ Srov. Mt 4,11; Mk 1,13.

¹¹² Srov. L 22,43.

¹¹³ Srov. Mt 28,2–7; též Mk 16,4–7; zatímco Matouš i Marek mají anděla jednoho, Jan i Lukáš uvádějí anděly dva, viz J 20,12; L 24,4–7; následně také L 24,23.

¹¹⁴ Srov. Sk 1,10–11.

¹¹⁵ Srov. např. Mk 16,4; Sk 1,10; J 20,12; Mt 28,3.

¹¹⁶ Srov. Mt 28,5; L 1,13; L 1,30; L 2,10.

¹¹⁷ Srov. L 1,12; L 2,9; Mt 28,4.

¹¹⁸ Mt 22,30; viz také Mk 12,25.

¹¹⁹ Srov. Mt 13,39.

¹²⁰ Srov. Mk 13,27; Mk 8,38.

¹²¹ Srov. Mt 13,41; Mt 13,49; Mt 16,27.

¹²² Srov. L 12,9.

¹²³ Srov. Mt 24,31.

¹²⁴ Mk 13,32.

Ježíšovou inkarnací ustoupila funkce andělů zprostředkovávat komunikaci mezi Bohem a člověkem do pozadí.¹²⁵ Kristus se stal pravým Prostředníkem.¹²⁶ Působení andělů ovšem nekončí Ježíšovým odchodem k Otci. Andělé byli též nablízku apoštolům a pomáhali jim. Ve Skutcích se např. dočteme, jak Petr hodnotí noční zážitek, kdy byl vysvobozen z vězení: „Teď už vím, že Pán opravdu poslal svého anděla, vysvobodil mne z ruky Herodovy a uchránil od toho, co si přál židovský lid.“¹²⁷ Na jiném místě Skutků pak Lukáš cituje rozhovor apoštola Pavla s námořníky na lodi z Kréty do Itálie: „Dnes v noci ke mně přišel anděl od Boha, kterému patřím a kterému sloužím...“¹²⁸ Diákon Filip byl zase andělem pobídnut, aby se vydal na cestu, kde potkal a nakonec i pokřtil etiopského eunucha.¹²⁹

Tak jako se andělé vyskytovali v Ježíšových kázáních, stejně tak jsou i součástí teologie apoštolů. Apoštolové též potvrzují, že andělé jsou bytosti obdařené svobodnou vůlí, jelikož se mohli rozhodnout pro neposlušnost, v jejímž důsledku ztratili Boží blízkost.¹³⁰

U apoštolů také vystupuje do popředí nejen podřízenost andělů Bohu, ale i jejich podřízenost člověku – ovšem za předpokladu, že tento je Kristův. Naznačuje to už Pavel, když píše křesťanům do Korintu: „Nevíte, že budeme soudit anděly?“¹³¹ Naplno to pak říká autor listu Židům: „Což není každý anděl jen duchem, vyslaným k službě těm, kdo mají dojít spasení?“¹³² Andělé jsou spolupracovníci Boží sloužící naší spásy.¹³³ Jsou to Ženichovi přátelé a služebníci.¹³⁴ Jistým způsobem jsou vznešenější než lidé, ovšem nejsou určeni k tomu, aby se v Kristu stali dědici.¹³⁵ Autor Židům k tomu píše: „Neujímá se přece andělů, ale ujímá se potomků Abrahamových.“¹³⁶ A dále hovoří o křesťanech jako o těch, kteří jsou určeni, aby měli „účást na nebeském povolání“.¹³⁷ Boží andělé nechtějí nic jiného, než aby lidstvo tohoto povolání dosáhlo. O to nepřestanou usilovat, dokud Ženich nepřijde podruhé, aby dovršil radost celého

¹²⁵ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Andělé*, s. 35.

¹²⁶ Srov. 1Tm 2,5; Žd 9,15. Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 230–231.

¹²⁷ Sk 12,7–11.

¹²⁸ Sk 27,23n.

¹²⁹ Srov. Sk 8,26.

¹³⁰ Srov. 2P 2,4; Ju 6.

¹³¹ 1Kor 6,3.

¹³² Ž 1,14.

¹³³ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 116.

¹³⁴ Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 127.

¹³⁵ Srov. Ga 4,7.

¹³⁶ Žd 2,16.

¹³⁷ Žd 3,1.

stvoření.¹³⁸ Při svém prvním příchodu na sebe inkarnací přijal lidskou přirozenost. Ač nekonečně vznešenější, sklonil se na úroveň člověka.¹³⁹ Proto může pisatel listu Židům napsat: „Jen nakrátko jsi ho postavil níž než anděly...“¹⁴⁰ Současně však v Kristu vždy byla i Božská přirozenost, která byla duchovému světu zřejmá, jak vyplývá z reakcí posedlých na Ježíšovu blízkost.¹⁴¹

V epištole Židům pak nacházíme potvrzení skutečné podřízenosti andělů Kristu: „A když chce uvést Prvorozeného do světa, praví opět: ‚Ať se mu pokloní všichni andělé Boží!‘“¹⁴² V listě do Efezu se o Kristu píše jako o tom, kdo je vyvýšen „vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly i panstva, nad všechna jména, která jsou vzývána, jak v tomto věku, tak i v budoucím“.¹⁴³ S vědomím této nadřazenosti mohl Pavel napsat do Říma: „Jsem jist, že ani smrt ani život, ani andělé ani mocnosti ... ani co jiného v celém tvorstvu nedokáže nás odloučit od lásky Boží, která je v Kristu Ježíši, našem Pánu.“¹⁴⁴

Je zřejmé, že novozákonní autoři se vymezují vůči jakémukoli směšování andělské přirozenosti a důstojnosti s přirozeností a důstojností Boží, ať už to platí pro Boha Otce nebo Syna, jemuž se klaní všichni andělé.¹⁴⁵ Z toho pak plyne nesmyslnost, či dokonce zákaz uctívání andělů, protože jde o modloslužbu. Pavel se k tomu vyjadřuje v listu křesťanům do Kolos ve spojitosti s jejich odchylováním se od křesťanské svobody:

Ať vám neupírá podíl na vykoupení nikdo, kdo si libuje v poníženosti a uctívání andělů, jak to v marné pýše své mysli viděl při svém zasvěcování. Takový člověk se nedrží hlavy, Krista, z níž celé tělo, pevně spojené klouby a šlachami, roste Božím růstem.¹⁴⁶

Ještě zřetelněji je to vidět ve Zjevení svatého Jana.¹⁴⁷ Autor tohoto spisu uvádí, jak reagoval anděl, když mu byla pisatelem projevována úcta: „Střez se toho! Jsem jen služebník jako ty a tvoji bratří proroci a ti, kdo se drží slov této knihy. Před Bohem poklekní!“¹⁴⁸

¹³⁸ Srov. DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 498–500.

¹³⁹ Srov. Fp 2,6–12.

¹⁴⁰ Žd 2,7.

¹⁴¹ Srov. Mt 8,29; Mk 1,24; L 4,34.

¹⁴² Žd 1,6.

¹⁴³ Ef 1,21.

¹⁴⁴ Ř 8,38.

¹⁴⁵ Sov. Žd 1,6.

¹⁴⁶ Ko 2,18–19.

¹⁴⁷ Zde se mj. lze opět setkat s nejednoznačným použitím slova *anděl*, když jsou takto označeni představení církevních obcí. Srov. Zj 2 – 3; srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 222.

¹⁴⁸ Zj 22,9.

1.2 Andělé v církevní tradici

1.2.1 Andělé v patristice¹⁴⁹

V raně křesťanské literatuře je nadále patrný biblický rámec pohledu, pokud jde o vnímání andělů. Je zcela samozřejmé, že andělé slouží Bohu. V *Prvním listě Klementově* nacházíme větu, že: „... pozorujeme, jak slouží jeho vůli všechno množství jeho andělů stojících před ním“.¹⁵⁰ Téma andělů se vyskytuje také v *Hermově pastýři*. Hermes popisuje vidění anděla, který se mu zjevil v podobě pastýře a hovořil s ním. Ještě předtím však s Hermem rozmlouvala personifikovaná církev. Tato mu mimo jiné sdělila, že andělé byli stvořeni jako první.¹⁵¹

Kristovi následovníci, kteří byli vystaveni zkouškám a pronásledování, jsou přirovnáváni k andělům. U tohoto bodu je velmi důležité se zastavit, neboť při troše nepozornosti by mohl být vysvětlen nesprávně. Např. v *Umučení Polykarpově* stojí: „...Pán je však ukázal jim, kteří již nebyli lidé, ale andělé.“¹⁵² Je nutné říci, že lidé se rozhodně nemohou stát anděly v ontologickém smyslu,¹⁵³ ale že jsou určeni pro vlastní velký úkol, který spočívá v realizaci Božího obrazu, k němuž byli na rozdíl od duchových bytostí stvořeni.¹⁵⁴ Snad lze toto přirovnání Kristových věrných k andělům chápat tak, že tito bratři zaměřili pohled na Pána a připodobnili se tak andělům, kteří nejsou vázáni tímto omezeným světem. Naplnili však také význam slova „anděl“ a svým svědectvím se stali posly evangelia.¹⁵⁵

¹⁴⁹ V češtině toto téma částečně zpracovala ve své práci Lucie Havlínová: HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta. Zajímavá je polská studie Bogusława Kochaniewicza: KOCHANIEWICZ, Bogusław. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeszkie*. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie 2017, č. 24. V polštině také najdeme studii Tomasza Stepięna: STEPIĘN, Tomasz. Neoplatónska koncepcja emanacji a hierarchiczność społeczności anielskiej. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*. V téže publikaci lze najít i studie další: DZIELSKA, Maria. Porządek anielski w Hierarchii niebjańskiej Pseudo-Dionizego Areopagity. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu na tle tradycji judeochrześcijańskiej. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; LONGOSZ, Stanisław. Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła (zarys problemu). In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; OLESCHKO, Herbert. Angelologia św. Augustyna: zagadnienia metafizyczne. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*; STANULA-BOROŃ, Małgorzata. Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*.

¹⁵⁰ První list Klementův in DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VARCL, Ladislav (ed.). *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004, s. 80.

¹⁵¹ Srov. NOVÁK, Josef. *Třetí patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1985, str. 37–110.

¹⁵² Umučení Polykarpovo in *Spisy apoštolských otců*, s. 159.

¹⁵³ V kapitole o andělech ve spiritualitě nových náboženských hnutích dokládám, že přesvědčení o transformaci z lidské přirozenosti do andělské se skutečně vyskytuje.

¹⁵⁴ Srov. Gn 1,27; viz též GS 12.

¹⁵⁵ Srov. Mt 5,11; L 21,12; J 15,20.

Toto přirovnání křesťanů k andělům nacházíme např. v apokryfním spise *Skutky Pavlovy*, který znal už Tertulián.¹⁵⁶ V místě, kde Pavel pronáší blahoslavenství, nalezneme tuto větu: „Blahoslavení, kteří se bojí Boha, neboť oni se stanou Božími anděly.“¹⁵⁷ Toto blahoslavenství částečně replikuje Pavlovu větu z prvního dopisu do Korintu, když říká: „Blahoslavení, kteří pro lásku Boží opustili světské pořádky, neboť oni budou soudit anděly.“¹⁵⁸ Je to tedy věrná služba Bohu, co připodobňuje Kristovy věrné k andělům. Křesťané svým věrným jednáním vlastně vyjadřují Pánu vděčnost za nezasloužený dar spásy. Irenej z Lyonu se podobným způsobem vyjádřil ohledně andělů: oni neslouží proto, že by museli, resp. že by to Bůh „potřeboval, ale proto, aby nebyli nečinní a nepotřební“¹⁵⁹ a nevděční.¹⁶⁰

V souvislosti s Irenejem je dobré poznamenat, že andělská hierarchie v jeho pojetí nemá na rozdíl od některých jiných autorů úrovní devět (tři triády), nýbrž sedm. Hovoří totiž o sedmeru nebes obývaných anděly.¹⁶¹ Irenej tato nebesa připodobňuje k sedmi darům Ducha svatého.¹⁶² Někteří teologové se domnívají, že Irenej měl za to, že všichni andělé stejného nebe mají jeden a týž dar Ducha svatého.¹⁶³ Irenej jmenuje tato nebesa sestupně. Prvním je nebe moudrosti, po něm nebe rozumu, nebe rady, nebe odvahy, nebe poznání, šestým je nebe zbožnosti a posledním nebe bázně před Bohem.¹⁶⁴ Zdá se, že zařazení do konkrétního nebe bylo andělům dáno při stvoření a je neměnné.¹⁶⁵ To znamená, že žádný anděl nemůže změnit řád, ve kterém se nachází, stejně jako se andělé nemohou stát lidmi ani lidé anděly.¹⁶⁶

Patrističtí teologové jako Órigenés, Řehoř z Nazíanu, Basil Veliký, Ambrož a Jeroným popisovali anděly jako bytosti duchové, stvořené Bohem.¹⁶⁷ Jejich úkolem

¹⁵⁶ Skutky Pavlovy in DUS, Jan A. (ed.). *Příběhy apoštolů (Novozákonní apokryfy II.)*. Praha: Vyšehrad, 2007, s. 171.

¹⁵⁷ Tamtéž, s. 186.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 187; Srov. 1Kor 6,3.

¹⁵⁹ IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostolskiej* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1997, s. 31.

¹⁶⁰ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 132.

¹⁶¹ Srov. tamtéž. Mezi otcí v tomto ohledu nepanovala shoda. Např. podobně pouze sedm chórů uváděl Jeroným, zatímco devíti se držel Ambrož. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 50–52.

¹⁶² Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 135. Dary Ducha svatého jsou podle katechismu: moudrost, rozum, rada, síla, umění, zbožnost a bázeň Boží. Srov. KKC 1831. Izajáš říká o Mesiáši: „Na něm spočine duch Hospodinův: duch moudrosti a rozumnosti, duch rady a bohatýrské síly, duch poznání a bázně Hospodinovy.“ Iz 11,2.

¹⁶³ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 135.

¹⁶⁴ Srov. IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostolskiej*, s. 31n.

¹⁶⁵ Srov. PIETRAS, Henryk. Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu, s. 138.

¹⁶⁶ Srov. tamtéž.

¹⁶⁷ KOCHANIEWICZ, Bogusław. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie*. Szczecin: Wydział Teologiczny Uniwersytetu Szczecińskiego w Szczecinie 2017, č. 24, s. 116. Volný překlad autora.

bylo pečovat o stvoření. Tak Órigenés hovořil o Božím záměru učiněném před stvořením světa, jímž Bůh určil, kterému andělu či archandělu bude ta která oblast svěřena.¹⁶⁸ Podobně i další starověcí autoři psali o úkolu andělů pečovat o veškeré stvoření.¹⁶⁹ Později na ně navázali i kapadočtí otcové nebo Jan Zlatoústý.¹⁷⁰

Otcové samozřejmě vždy dosvědčovali také ochrannou funkci andělů nad jednotlivými lidmi.¹⁷¹ Strážní andělé lidem pomáhají zejména v těchto třech oblastech: „Chrání duši od problémů uvnitř i vně; napomínají a trestají duši, která se odklání od pravé cesty; pomáhají jí v modlitbě a předkládají její prosby Bohu.“¹⁷² V otázce strážných andělů zdůrazňovali otcové to, že strážného anděla mají křesťané.¹⁷³ Tyto výroky však „nelze vykládat výlučně: tito otcové pouze chtějí zdůraznit, že každý dobrý křesťan požívá zvláštní ochrany strážného anděla, což nevyklučuje, že Bůh poskytuje stejnou otcovskou prozřetelnost i pohanovi a hříšníkovi“.¹⁷⁴ Nutno však přiznat, že úplná shoda ohledně toho, zda je strážný anděl darován každému člověku, nebo jen křesťanům, v patristice ještě chyběla.¹⁷⁵

Někteří otcové, jako Klement Alexandrijský, Justin Mučedník či Ambrož, uvažovali o jakýchsi andělských tělech.¹⁷⁶ Např. Órigenés argumentoval tím, že pouze Boží Trojici je vyhrazena čirá duchovost, a že tedy andělé nějaké, byť jemnější tělo mít musejí.¹⁷⁷ Jiní otcové s tímto nesouhlasili a mluvili o netělesné podstatě andělů (Jan Zlatoústý) nebo také o bytostech rozumových a netělesných (Řehoř Naziánský) či o tom, že se jedná o duchy nehmotné a zcela čiré (Eusebius z Caesareje).¹⁷⁸ Za touto názorovou růzností stojí nejasné verše v Písmu, z nichž by se mohlo zdát, že andělé mají i tělo, které v případě potřeby použijí. Je také možné se domnívat, že významný podíl na tom, že tolik patristických otců uvažovalo o blíže neurčitých jemných tělech,

¹⁶⁸ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 163n.

¹⁶⁹ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 163. Srov. také DROBNER, Hubertus R. *Athénagoras*. In *Patrologie: Úvod do studia starokřesťanské literatury*. Praha: OIKOMENH, 2011, s. 119.

¹⁷⁰ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów w nauce ojców kościoła*, s. 165n.

¹⁷¹ Srov. tamtéž, s. 191n. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 120.

¹⁷² DANIELÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 687n. Volný překlad autora.

¹⁷³ Srov. tamtéž, loc. 644nn.

¹⁷⁴ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 121. Volný překlad autora.

¹⁷⁵ Srov. tamtéž, s. 120n.

¹⁷⁶ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 58.

¹⁷⁷ Srov. ST I, q. 51, a. 1. Srov. také KOCHANIEWICZ, Bogusław. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116.

¹⁷⁸ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 234.

měla „skutečnost, že pro ně slova ‚tělo‘ a ‚duch‘ nemají ten definitivní a čistý filozofický význam, který tato slova získala zejména během scholastického období“.¹⁷⁹

Jistě, andělé na sebe mohou vzít tělesnost,¹⁸⁰ tato je však přece jen jiného druhu než tělesnost lidská. Tertulián ji přirovnává k tělesnosti holubice, která sestoupila na Ježíše po jeho křtu v Jordánu. „Ačkoli to byl tedy Duch, tento Duch byl skutečně zároveň i holubicí, a tím, že přijal cizí substanci, své vlastní podstatě nepřivodil zkázu. Zeptáš se: ‚A kam se podělo tělo holubice, když se Duch vrátil do nebe?‘ Jako u těl andělů vzalo za své stejným způsobem, jakým vzniklo.“¹⁸¹ Tertulián dále zdůrazňuje, že andělé se nemusí narodit, aby na sebe mohli vzít tělo, a zůstávají i nadále čistě duchovými bytostmi. „Žádný anděl nikdy nesešoupil z nebe proto, aby byl ukřižován, aby zakusil smrt a byl vzkříšen z mrtvých. (...) protože nepřišli zemřít, nemuseli se ani narodit.“¹⁸² Od 4. století pak začal převažovat názor, že duchové bytosti tělo nemají a že to jsou nesložené, čisté inteligence.¹⁸³

Teologové patristického období se vyjádřili také k počtu a hierarchii andělů. Inspiraci našli v Písmu, kde se např. v listu do Efezu můžeme dočíst, že Bůh vyvýšil Vzkříšeného „vysoko nad všechny vlády, mocnosti, síly i panstva, nad všechna jména, která jsou vzývána, jak v tomto věku, tak i v budoucím“.¹⁸⁴ Podobně v listu do Kolos píše Pavel o trůnech, panstvech, mocnostech a vládách.¹⁸⁵ Někteří otcové pak tuto hierarchii rozpracovali. Cyril Jeruzalémský tak kupř. uvádí devět andělských řádů; ve vzestupném pořadí to jsou: andělé (řec. ἄγγελοι, lat. angeli), archandělé (řec. ἀρχάγγελοι, lat. archangeli), síly (řec. δυνάμεις, lat. virtutes), panstva (řec. κυριότητες, lat. dominationes), vlády (řec. ἀρχαι, lat. principatus), mocnosti (řec. ἐχουσια, lat. potestates), trůny (řec. θρόνοι, lat. throni), cherubové (řec. χερουβιμ, lat. cherubim) a serafové (řec. σεραφείμ, lat. seraphim).¹⁸⁶

¹⁷⁹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 17. Volný překlad autora.

¹⁸⁰ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 239.

¹⁸¹ TERTULLIANUS. *O Kristově těle: Latinsko-české vydání*. Praha: OIKOYMENH, 2015, s. 63.

¹⁸² Tamtéž, s. 81. Je důležité dodat, že Tertuliánovi nešlo o to, vysvětlovat bytí andělů. Zmíněné věty použil jako příměr, když obhajoval Kristovo hmotné tělo.

¹⁸³ Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 25.

¹⁸⁴ Ef 1,21.

¹⁸⁵ Srov. Ko 1,16.

¹⁸⁶ Srov. SCHAFF, Philip (ed.) – WACE, Henry. *A select library of the Nicene and Post-Nicene fathers of the Christian church (Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen)*. Edinburgh: T&T Clark, 1893, s. 154. Dostupné na: [Christian Classics Ethereal Library \(13.7.2005\) \[2018-12-15\]](http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf207.ii.xxvii.html).

<<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf207.ii.xxvii.html>>. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 57.

Považuji za důležité zdůraznit, že raná církev se teologicky věnovala zejména promýšlením tajemství Krista, Trojjediného Boha, Bohorodičky a církve. Zdá se, že problematika andělů byla těmito tématům zcela podřízena a jejich vysvětlení nápomocna. Např. Augustinův spis *O Boží obci*¹⁸⁷ je protkán zmínkami o duchových bytostech tam, kde je potřeba objasnit Boží působení, zdůvodnit přítomnost zla, vyjádřit se k pohanským bohům či popsat Boží láskyplnou tvůrčí činnost.¹⁸⁸

Důležitým prvkem Augustinova díla je jeho potřeba vypořádat se s nejrůznějšími názory jeho doby včetně těch, že mezi bohy a lidmi stojí démoni. Tito daimóni (δαίμων) byli považováni za prostředníky mezi lidmi a bohy¹⁸⁹ a bylo jich velké množství. V Augustinově době nebyli zatíženi negativními představami, jak je tomu u démonů v dnešním slova smyslu.¹⁹⁰ Jednalo se o bytosti spíše neutrální nebo dobré.¹⁹¹ Mohlo jít o nižší božstva stejně jako o pomocné či ochranné duchy.¹⁹² Podle Platóna byl jedním z nich např. i Erós. Tyto duchové bytosti měly také zřejmou spojitost s magií a věštěním.¹⁹³

Pro křesťany však nebyli andělé novoplatónskou emanací Boha, byly to bytosti stvořené Bohem skrze slovo *ex nihilo* – tedy z ničeho.¹⁹⁴ Nebyli ani stvořeni z nějaké nutnosti, nýbrž z lásky.¹⁹⁵ Byli stvořeni a stali se služebníky jediného Boha, průvodci a ochránci křesťanů, skrze něž (podle Augustina) Bůh oslovuje lidské srdce a kteří přenášejí k Bohu naše modlitby.¹⁹⁶ Po smrti pak odvádějí lidské duše k soudu, resp. Kristovy věrné za ním do slávy.¹⁹⁷ Tak o tom hovoří např. i Augustinův současník svatý Jeroným ve spisu *Vitae eremitarum*, když píše o smrti poustevníka Pavla.¹⁹⁸

¹⁸⁷ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I) a (II)*. Praha: Karolinum, 2007.

¹⁸⁸ Je dobré zmínit, že Augustin vycházel z platónského vidění světa, které však výrazně kultivoval křesťanskou naukou. Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 207n.

¹⁸⁹ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. *Neoplatónska koncepcja emanacji*, s. 118.

¹⁹⁰ Srov. např. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 276n; také tamtéž s. 308n.

¹⁹¹ Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 267.

¹⁹² Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 156nn.

¹⁹³ Srov. PLATÓN. *Symposion 202d–203a*; čerpáno ze: SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 171.

¹⁹⁴ Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 208n. Srov. také MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 175n; 186n.

¹⁹⁵ Srov. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 208n.

¹⁹⁶ Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 190.

¹⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 188nn. Srov. také DANIELOU, Jean. *The Angels*, loc. 962n. Tato nauka má svůj původ již v Písmu, konkrétně v podobenství o Lazarovi a boháči zmíněném Ježíšem. Srov. L 16,19–31. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 143n. Tertulián hovořil o „andělech nosičích“. Ovšem nelze opomenout již předkřesťanské představy zastoupené antickým Cháronem či Hermem, které mohly některé představy raných teologů ovlivňovat. Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 198n.

¹⁹⁸ Srov. JERONÝM. *Legends o poustevnících – Vitae eremitarum*. Praha: OIKOYMENH, 2002, s. 59.

Většina raných teologů se shodla v tom, že andělé byli stvořeni před stvořením hmotného světa.¹⁹⁹ Také Augustin tento názor sdílí a opírá se např. o slova z knihy Jób, kde čteme: „... zatímco jitřní hvězdy společně plesaly a všichni synové Boží propukli v hlahol.“²⁰⁰ Pravdou je, že na rozdíl od LXX v českém překladu tolik nevyunikne časová posloupnost zaznamenaných dějů. LXX uvádí: „Když byly učiněny hvězdy, velebily mne hlasem mocným všichni andělé moji.“²⁰¹

Augustin zastával názor, že stvoření andělů na počátku věků je v Písmu vyjádřeno tím, že Bůh stvořil „nebe“.²⁰² O něco dále Augustin hovoří o tom, že andělé byli stvořeni při onom: „Bud' světlo!“²⁰³, a to jako participace na světle Božím.²⁰⁴ Rozhodně tedy byl zastáncem stvoření andělů na počátku všech věcí.²⁰⁵

Augustin se také domníval, že Bůh „nestvořil nic lepšího nad duchy, jež obdařil rozumem i schopností jež nazírat a chápat“.²⁰⁶ Ona výjimečnost věrných andělů (jelikož démoni se jí ze svobodné vůle zřekli²⁰⁷) však zcela pramení z Boha, jehož mohou andělé nazírat a blaženost jehož blízkosti mohou zažívat. Augustin dokonce říká, že andělé svou věrností zdokonalili své bytí, protože se jim dostalo společenství na bytí Božím.²⁰⁸ Proto se také andělé nikdy nemýlí,²⁰⁹ mají totiž poznání přímo od Boha. Toto pravé poznání ovšem podle Augustina nezbytně souvisí s láskou. Poznání bez lásky je neužitečné a vlastně škodlivé.²¹⁰ Neznamená to však, že by andělé ze svého poznání

¹⁹⁹ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 230.

²⁰⁰ Jb 38,7.

²⁰¹ Tamtéž; citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 230; v řeckém textu stojí: „ὅτε ἐγενήθησαν ἄστρα ἤνεσάν με φωνῆ μεγάλης πάντες ἄγγελοι μου“.

²⁰² Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 361n. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 233. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. Aniolowie w nauczaniu Kościoła. In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniolach*, s. 250. Augustin chápal biblický popis stvoření v šesti dnech jako „alegorii, pomáhající člověku představit si stvoření“. OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 210. Vlastní překlad autora. Zde se hodí ještě jedna poznámka. Pravdou je, že chceme-li respektovat biblickou chronologii stvoření, pak tyto pojmy skutečně nelze vztahovat na fyzikální jevy. Nebeská tělesa totiž byla stvořena až třetího dne, zatímco stvořením nebe a země a následně světla celé stvoření začíná. Srov. Gn 1,1–18. Ovšem někteří teologové dnes namítají, že pro hebrejské myšlení bylo příznačné popisovat pouze to, co lze vnímat hmotně. Implikace nehmotných reálií do vnímání fyzické skutečnosti neodpovídá židovskému smýšlení. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 7.

²⁰³ Gn 1,3.

²⁰⁴ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 363; srov. též Srov. HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha: HTF UK, 2015. Bakalářská práce, s. 30. Podobně výrok Písma „oddělil světlo od tmy“ (Gn 1,4) chápe jako oddělení padlých andělů svržených z nebes od věrných duchovných bytostí, které zůstaly u Boha a jsou blažené. Srov. tamtéž, s. 371n; s. 386n.

²⁰⁵ Srov. tamtéž, s. 361nn.

²⁰⁶ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (II)*, s. 383.

²⁰⁷ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 398. Srov. také STANULA-BOROŇ, Małgorzata. *Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna*, s. 227.

²⁰⁸ Srov. tamtéž.

²⁰⁹ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 310.

²¹⁰ Srov. STANULA-BOROŇ, Małgorzata. *Zagadnienia etyczne w angelologii św. Augustyna*, s. 224.

znali budoucnost, která závisí na lidském rozhodnutí. Tuto znát nemohou, jelikož jejich poznání a vědění jsou konečné. Nekonečné vědění má pouze Bůh.²¹¹

U Augustina je zřejmá jistá nerozhodnost, pokud jde o tělesnost duchových bytostí. Někdy uvažuje o jakýchsi tělech, zatímco jindy je odmítá.²¹² Na stranu druhou zřetelně odlišoval funkci od podstaty, když napsal:

Duchové, pokud jsou duchy, nejsou anděly. Anděly se stávají, teprve až když byli posláni. Jméno anděl nevyjadřuje přirozenost, nýbrž službu (ministerium). Tážeš-li se po službě, pak je čirý duch andělem. Podle toho, čím je, je duchem, podle toho, co koná, je andělem.²¹³

Z duchové podstaty pak vyplývá i nesmrtelnost,²¹⁴ jelikož duchové bytosti nepodléhají změnám ani rozkladu.²¹⁵ Podobně to platí o lidské duši, která je taktéž duchová a nesmrtelná.²¹⁶

Další Augustinův současník sv. Petr Chrysolog, biskup ravennský, viděl úlohu andělů v úzkém sepětí s Kristem a jeho spásným dílem.²¹⁷ Anděl se objevuje tam, kde schopnost lidského poznání nestačí a je potřeba vyjevit Boží vůli. Zejména zvěstování Panně Marii je takovýmto místem.²¹⁸

Tzv. Pseudo-Dionysios Areopagita se začátkem 6. století znovu vyjadřuje k počtu andělských bytostí, jak je najdeme u Daniela²¹⁹ a ve Zjevení sv. Jana.²²⁰ Ony tisíce tisíců a desetitisíce desetitísíců (a Janovy tisíce a statisíce), překládané též jako myriády, interpretuje jako množství pro nás bezpočetné, čísla nevyjádřitelné.²²¹ Dionysios lehce upravil andělskou hierarchii, jak ji představil Cyril Jeruzalémský.²²² V první triádě (tedy té nejbliže Bohu) tak u něj najdeme serafy, cheruby a trůny. Ve druhé to pak jsou

²¹¹ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 60.

²¹² Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 116.

²¹³ Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 223. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 14n.

²¹⁴ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 19. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 58.

²¹⁵ Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 244.

²¹⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 25. Srov. také GS 14.

²¹⁷ Srov. KOCHANIEWICZ, Boguslaw. *Rola aniołów w historii zbawienia*, s. 118.

²¹⁸ Srov. tamtéž, s. 118n.

²¹⁹ Dn 7,10.

²²⁰ Zj 5,11.

²²¹ Srov. AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*. KOUDELKA, Martin (ed.). Praha: Vyšehrad, 2009, s. 117n.

²²² Srov. tamtéž, s. 81.

panstva, mocnosti a síly. Třetí triádu, tu nejbližší lidskému světu, tvoří knížata, archandělé a andělé.²²³

Dionysia zřejmě samotná podstata andělů de facto nezajímala.²²⁴ Šlo mu zejména o to, vysvětlit, jak Bůh zjevuje sebe sama, a objasnit vztah člověka k Bohu.²²⁵ I Dionysios tedy (byť sám považuje duchové bytosti uvedených řádů za dokonalejší člověka, neboť mají na Bohu „účasť bohatším způsobem“²²⁶) vidí smysl těchto bytostí ve službě zjevujícímu se Bohu. Popisuje přitom sestupné zjevování Božího bytí, které podobně jako světlo ztrácí dále od zdroje svůj jas – tak i duchové bytosti dále od Boha zprostředkovávají jen to, co jim bylo předáno z vyšších pater hierarchie. Přitom se toto poznání postupně „zatemňuje“.²²⁷ To chrání poznávajícího před přílišným Božím světlem, které by nebyl schopen snést.

Dionysios však místy vyvolává otázku, zda andělé nejsou přece jen pouhou emanací Boha samého.²²⁸ Tím ovšem rozhodně nejsou.²²⁹ V tom případě by se totiž nejednalo o vědomé bytosti obdařené vlastní vůlí, ale o jakousi personifikaci Boha, která by navíc nebyla aktem, ale neustále probíhajícím procesem.²³⁰ Přitom andělská „individuální existence může být vysvětlena pouze stvořením“.²³¹ Je tedy důležité mít na paměti, že jeho myšlení je značně poznamenáno novoplatonismem.²³² Je možné u něj najít vlivy Plotínovy a zejména Proklovy.²³³

V 6. století došlo také k jistému doktrinárnímu posunu ohledně tělesnosti andělů, která byla odmítnuta prohlášením synody v Cařihradě²³⁴ přijatým roku 543. V jednom

²²³ Srov. AREOPAGITA, Dionysios. *O nebeské hierarchii*, s. 81. Viz také DROBNER, Hubertus R. Pseudo-Dionysios Areopagita. In *Patrologie*, s. 684. Nejednalo se však o nic závazného ani jednomyslně přijímaného. Např. sv. Řehoř Veliký lehce upravil druhou a třetí triádu tím, že zaměnil mocnosti s knížaty. Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 249.

²²⁴ Srov. KOUDELKA, Martin. Vztah člověka a Boha v hierarchickém učení tzv. Dionysia Areopagity. In AREOPAGITA, Dionysios. *O nebeské hierarchii*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 35.

²²⁵ Viz tamtéž, s. 28.

²²⁶ AREOPAGITA, Dionysios. *O nebeské hierarchii*, s. 74.

²²⁷ Tamtéž, s. 93.

²²⁸ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 117.

²²⁹ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 120.

²³⁰ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 116n.

²³¹ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 4. Volný překlad autora.

²³² Srov. KOUDELKA, Martin. Vztah člověka a Boha. In AREOPAGITA, Dionysios. *O nebeské hierarchii*, s. 30n.; viz také POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 95–109. Srov. také STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 112.

²³³ Srov. STEPIEŃ, Tomasz. Neoplatońska koncepcja emanacji, s. 116–121. Srov. také DZIELSKA, Maria. Porządek anielski w Hierarchii niebiańskiej, s. 123n. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 54. Dionysiovi bývá někdy vytýkáno, že „pouze těží ze starší patristické tradice a jejich představitelů (...), kteří nabízeli daleko propracovanější pojetí angelologie“. Viz KOUDELKA, Martin. Vztah člověka a Boha, s. 24. Lze však rozhodně ocenit pokus o syntézu, stejně jako důraz, který klade na smysl celé hierarchie (a hierarchií obecně), který spočívá v Bohu. Srov. tamtéž, s. 69–73.

²³⁴ Tato byla namířena právě proti órigenovským bludům.

ze svých anathemat synodní otcové uvádějí: „Kdo by pravil, že všechny původně stvořené duchové bytosti byly duše prosté těla a hmoty..., a že (tyto duše) přijaly (později) těla jemnější a hrubší (...) a že tak podle různých těl staly se jedny Cherubíny a Serafíny..., budiž z Církve vyobcován.“²³⁵

Také Jan Damašský se dotýká andělské tematiky: zmiňuje se o strážných andělech, kterým přisuzuje i starost o ochranu národů či pomoc jednotlivcům na cestě k Bohu.²³⁶ Rovněž se vyjadřuje k uctívání andělů, které považuje za nepřipustné. Podle něj je však možné je ctít podobně jako svaté či Pannu Marii.²³⁷ Tu ostatně nadřazuje andělům, kteří jí písní vzdávají čest.²³⁸ Andělé sami, jak již bylo řečeno výše, po uctívání nikterak nepřahnou, a naopak se mu budou vzpírat.²³⁹ Tato vlastnost je odlišuje od démonů, kteří touží člověka ovládat.²⁴⁰ Věrnost Hospodinu lze považovat za jednu ze stěžejních andělských vlastností.

Janem Damašským se tradičně uzavírá období řecké patristiky.²⁴¹ Následuje středověk, ve kterém se výrazným milníkem v angelologii stala badatelská činnost sv. Tomáše Akvinského.²⁴²

²³⁵ Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 237.

²³⁶ Přisouzení andělské ochrany nejen jednotlivcům, ale i celým národům je tradiční myšlenka, kterou najdeme u mnoha autorů patristiky. Zmiňuje se o tom Jan Zlatoústý, Pseudo-Basil z Caesareje, Eusebius z Caesareje či Órigenés. Srov. LONGOSZ, Stanisław. *Opiekuńcza funkcja aniołów*, s. 165, 170–174. Srov. také DANIÉLOU, Jean. *The Angels*, loc. 148–168.

²³⁷ Srov. HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů*, s. 13. U svatých a andělů hovoříme o tzv. *cultus duliae*, (řec. δουλεια) což znamená „služebnost“, u Marie s ohledem na její výjimečné postavení v dějinách spásy mluvíme o *cultus hyperduliae* (řec. ὑπὲρ = nad, přes). Pouze u Boha samého lze mluvit o *latría* (řec. λατρεία), tedy klanění či bohopoctě. Srov. LG 66. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 262.

²³⁸ Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 260.

²³⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 67.

²⁴⁰ Srov. tamtéž, s. 27.

²⁴¹ Srov. DROBNER, Hubertus R. Jan z Damašku. In *Patrologie*, s. 194.

²⁴² Srov. OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 235.

1.2.2 Andělé pohledem andělského učitele

Učenci žijící v době mezi patristickou literaturou a Tomášovou angelologií se k otázce andělů pochopitelně také vyjadřovali.²⁴³ Něco málo o andělech nalezneme např. u Bernarda, který psal o jejich působení svému žáku a pozdějšímu papeži Evženu III. Zdůrazňoval, že andělé neustále střeží duši jim svěřeného člověka. Jejich největší touhou je provázet nás na této zemi, dokud nedospějeme k radosti z Boží blízkosti, kterou oni již mají.²⁴⁴ Přitom však zdůrazňoval, že původcem našeho růstu v lásce je Bůh sám. Jen on je v našem nejhlubším nitru a vlévá nám do něj své dary.²⁴⁵ Bernard tvrdil, že poznání o andělech získáváme ze čtení Písma a z víry předávané církví.²⁴⁶ Dalšími, kteří se ve svých dílech andělům nějakým způsobem věnovali, byli např. Alan z Lille, Vilém z Auvergne²⁴⁷, Tomášův učitel Albert Veliký či Tomášův současník františkán Bonaventura.²⁴⁸

Tomáš Akvinský bývá také označován jako andělský učitel.²⁴⁹ Andělé zapadali do Tomášova vidění světa,²⁵⁰ byli pro něj nutným mezičlánkem mezi Bohem a lidmi: „Svou ryzí duchovostí jsou podobni Bohu, svou stvořeností a esenciální omezeností zase lidem.“²⁵¹

Pokud jde o množství andělů, přiklání se Tomáš k Pseudo-Dionysiovi a uvádí, že počet andělů „přesahuje veškerou materiální mnohost“.²⁵² Jelikož k přirozenosti duchových bytostí nepatří nic akcidentálního, nemají tyto bytosti ani žádná těla. Jsou vlastně separované od materie (tělesnosti), proto pro ně užívá název „separované

²⁴³ Cíl ani rozsah této práce neumožňují podrobný historický exkurs, tudíž se omezují na práci Tomášovu jako na nejvýznačnější, a tedy zastupující celý středověk. Autoři působící v mezidobí jsou proto uvedeni jen heslovitě.

²⁴⁴ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 138n.

²⁴⁵ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 89n.

²⁴⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 17. Je však také dobré upozornit, že Bernard byl zastáncem jakýchsi éterických andělských těl, podobně jako Petr Lombardský. Srov. tamtéž, s. 20.

²⁴⁷ Vůči naukám těchto dvou se však Tomáš Akvinský vymezuje. Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D., *Andělský učitel o andělech*. In AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I) v Teologické sumě*. Překlad MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. (ed.). Praha: Krystal OP, 2015, s. 6.

²⁴⁸ Tomu je dokonce přezdíváno „serafinský doktor“.

²⁴⁹ Tuto přezdívku si vysloužil jednak pro svoji trpělivost, jednak právě proto, že se velmi věnoval tématu andělů. Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. *Andělský učitel o andělech*, s. 2.

²⁵⁰ Tomášovi bývá přičítána otázka: „Kolik andělů se vejde na špičku jehly?“ Případně se můžeme setkat s variantou, kolik těchto andělů na zmíněné špičce tančí. Nutno říci, že ačkoli se Tomáš pochopitelně zabýval i vztahem andělů ke konkrétnímu místu, nikde neuvedl nic o špičce jehly ani tanci. Srov. tamtéž, s. 24. Pokud však jde o přítomnost anděla na místě, tvrdí Tomáš, že (ačkoliv způsob přítomnosti anděla a tělesa je odlišný) na jednom místě může být přítomen jeden anděl. Srov. ST I, q. 53, a. 1.

²⁵¹ MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. *Andělský učitel o andělech*, s. 18.

²⁵² ST I, q. 50, a. 3.

substance“.²⁵³ Pokud se lidem zjevují, přijímají tělo, kterému však nejsou formou, nýbrž hybatelem.²⁵⁴ To znamená, že na tělo nejsou vázáni tak jako lidé. Tomáš považuje tělo (které může anděl přijmout²⁵⁵) jen za nástroj, pomocí kterého anděl plní svůj úkol.²⁵⁶ Tomáš tedy jakoukoli tělesnost andělů odmítá.²⁵⁷ To znamená, že jelikož nemají materii, která by je mohla činit navzájem podobnými, je každý anděl samostatná individualita, a tedy originál.²⁵⁸ Z výše uvedeného pak logicky vyplývá jejich nesmrtelnost. Nejsou-li duchové bytosti (či separované substance) složeninou formy a materie, ale „samotnou subsistující formou, ... je nemožné, aby byla [jejich] substance pomíjivá“.²⁵⁹

Pochopitelně tedy pro ně není ani prostor natolik svazující jako pro nás. Pokud říkáme, že jsou duchové bytosti někde přítomny, pak tomu není „tělesným způsobem, tj. dotekem rozměrné kvantity, ale duchovým způsobem – určitým dotekem síly“.²⁶⁰ Jejich pohyb z jednoho místa na jiné se děje tak, že anděl přenese své já a celou svou aktivitu na dané místo.²⁶¹ To však neznamená, že by duchové bytosti mohly být na více místech současně. Tomáš to vysvětluje tím, že anděl má konečnou sílu (na rozdíl od Boha), a pokud je jeho síla spojena s nějakým místem, nemůže být spojena s místem jiným.²⁶²

Andělský učitel při svém výkladu nevynechal ani to, že duchové bytosti nemají původ samy v sobě, ale že jsou to bytosti stvořené, mající původ v Bohu.²⁶³ Jelikož byli andělé stvořeni, nejsou od věčnosti.²⁶⁴ Na otázku, kdy byli andělé stvořeni, tedy zda před světem, či spolu s ním, se Tomášovi jeví jako pravděpodobnější možnost druhá. Přitom si však ani on nedovolí, s ohledem na autoritu otců Athanasia a Řehoře z Nyssy,²⁶⁵ zcela odmítnout možnost opačnou.

²⁵³ Srov. ST I, q. 51, a. 1.

²⁵⁴ Srov. MACHULA, Tomáš – NOVOTNÝ, Daniel, D. Andělský učitel o andělech, s. 19.

²⁵⁵ Srov. ST I, q. 51, a. 2.

²⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 20.

²⁵⁷ Srov. ST I, q. 51, a. 1.; srov. též AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 19., čl. 185.

²⁵⁸ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 22; 32; 48.

²⁵⁹ ST I, q. 50, a. 5. Upravil autor.

²⁶⁰ AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 19., čl. 184; srov. také ST I, q. 52, a. 1.

²⁶¹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 37n.

²⁶² Srov. ST I, q. 52, a. 2.

²⁶³ ST I, q. 61, a. 1.

²⁶⁴ Srov. ST I, q. 61, a. 2.; viz též: AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 9., čl. 99.; srov. tamtéž, kap. 18, čl. 162.

²⁶⁵ Srov. ST I, q. 61, a. 3; viz také AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*, kap. 18., čl. 173.

Andělé byli stvořeni ve stavu „první blaženosti“,²⁶⁶ a to z podstaty své přirozenosti, „úplnou blaženost“ však získali později,²⁶⁷ konkrétně po úkonu lásky.²⁶⁸ Jednalo se o moment, kdy se andělé rozhodli, zda zůstanou v lásce poslušni svému Tvůrci, nebo zda se vydají na cestu hříchu.²⁶⁹ Mohli se rozhodnout (na rozdíl od nás) jednou provždy, protože jejich poznání je dokonalejší – nedochází k němu postupně v čase a není spojeno s operacemi analýzy a syntézy. Poznávají tedy bezprostředně.²⁷⁰ Když jednou obstáli, obdrželi blaženost.²⁷¹ Od té doby už darem milosti²⁷² hřešit nemohou.²⁷³

Tomáš se také vyjadřuje k již dříve zmíněné otázce podobnosti lidí a andělů a jejich rovnosti. Vysvětluje, že z hlediska přirozenosti je rovnost s anděly nemyslitelná, ovšem něco jiného je rovnost ve slávě. Ta je možná díky daru Boží milosti.²⁷⁴

Andělé jsou poslání ke službě.²⁷⁵ To je však poněkud složitější. Andělé jsou uspořádáni (a zde dává Tomáš opět zapravdu Pseudo-Dionysiovi) do tří hierarchií²⁷⁶ a každá tato hierarchie má pak tři základní řády.²⁷⁷ K tzv. vnějším službám jsou posíláni pouze nejnižší andělé, zatímco služby vyšších andělů se týkají intelektuálního působení, „kdy jeden anděl osvěcuje druhého“.²⁷⁸ Pokud jde o konkrétní činnosti jednotlivých řádů, zmiňuje Tomáš sv. Řehoře Velikého, který ve svých homiliích uvádí, že mocnosti slouží např. k zadržování démonů, zatímco „[s]íly ke konání zázraků v oblasti těles“.²⁷⁹ Pro úplnost dodejme, že v téže, tedy 39. homilii Řehoř dále říká, že knížata vládnou ostatním dobrým duchům, zatímco sama podléhají panstvům. Trůny slouží Bohu k soudu, cherubíni jsou plni vědění a serafíni planou láskou a jsou nejbližší Bohu.²⁸⁰ Andělé a archandělé jsou pak dvě úrovně poslů, „kteří lidem oznamují buď věci velké a rozum přesahující, nebo věci malé, rozumu přístupné“.²⁸¹

²⁶⁶ Hovoříme o tzv. „status viae“, tedy stavu cesty či zkoušky, teprve po ní následuje „status termini“, tedy stav dovršení, ve kterém již nelze získat žádné zásluhy, ale ani zhřešit. Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 45.

²⁶⁷ Srov. ST I, q. 62, a. 1.

²⁶⁸ Srov. ST I, q. 62, a. 5.

²⁶⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 44. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 62.

²⁷⁰ Srov. ST I, q. 58, a. 3.

²⁷¹ Srov. ST I, q. 62, a. 5.

²⁷² Srov. ST I, q. 63, a. 1.

²⁷³ Srov. ST I, q. 62, a. 8.

²⁷⁴ Srov. ST I, q. 108, a. 8.

²⁷⁵ Srov. ST I, q. 112, a. 1.

²⁷⁶ Srov. ST I, q. 108, a. 1.

²⁷⁷ Srov. ST I, q. 108, a. 2.

²⁷⁸ ST I, q. 112, a. 2.

²⁷⁹ ST I, q. 113, a. 2. Upravil autor.

²⁸⁰ Srov. ŘEHOŘ, Veliký. *Čtyřicet homilií na evangelia*. Olomouc: Edice Krystal, 1946, Homilie XXXIX., s. 152n.

²⁸¹ ST I, q. 108, a. 6.

Andělé mohou člověka ovlivňovat, a to tak, že působí na jeho smyslové vnímání²⁸² nebo obrazotvornost.²⁸³ Nemají však moc měnit lidskou vůli.²⁸⁴ Andělé na člověka působí proto, aby mu pomáhali.²⁸⁵ S odkazem na sv. Jeronýma a jeho výklad Mt 18,10 obhajuje katolickou nauku o tom, že každý člověk má svého strážného anděla,²⁸⁶ a to od narození.²⁸⁷ Tito strážní andělé patří podle Tomáše k nejnižšímu řádu.²⁸⁸ Také v tomto se shoduje s Řehořem.

Strážný anděl není dán pouze křesťanům, ale (v souladu s Boží láskou²⁸⁹) každému člověku od narození.²⁹⁰ Vždyť jak napsal už svatý Jeroným: „Tak veliká jest důstojnost duší lidských, že každá má od okamžiku narození²⁹¹ anděla určeného k ochraně své.“²⁹² Jejich služba je de facto výkonem Boží prozřetelnosti, a tak andělé nad svěřeným člověkem stále bdí a nikdy jej zcela neopouští.²⁹³ Jejich úkolem je vést člověka k jeho poslednímu cíli.

²⁸² Srov. ST I, q. 111, a. 4.

²⁸³ Srov. ST I, q. 111, a. 3.

²⁸⁴ Srov. ST I, q. 111, a. 2.

²⁸⁵ Srov. ST I, q. 113, a. 4.

²⁸⁶ Srov. ST I, q. 113, a. 2.

²⁸⁷ Srov. ST I, q. 113, a. 5.

²⁸⁸ Srov. ST I, q. 113, a. 3.

²⁸⁹ Srov. Mt 5,45.

²⁹⁰ Srov. ST I, q. 113, a. 5. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 123n.

²⁹¹ Zde lze zvažovat, zda jím spíše není moment početí.

²⁹² Citováno z POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 350. Srov. také PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 123.

²⁹³ Srov. ST I, q. 113, a. 6.

1.3 Moderna a andělé

Dříve než opustím období středověku, je vhodné alespoň heslovitě zmínit zkušenosti několika kanonizovaných svatých, kteří s duchovými bytostmi přišli do bližšího kontaktu.²⁹⁴ Svatý František z Assisi obdržel po zjevení ukřižovaného serafa stigmata, která nosil následující dva roky až do své smrti.²⁹⁵ Svatá Markéta Kortonská byla terciářka řádu svatého Františka ze 13. století. Původně velmi svobodomyšlná žena vidala po svém obrácení velmi často svého strážného anděla. Ten ji provázal na její mystické cestě.²⁹⁶ Další středověká mystička Františka Římská byla dvacet čtyři let doprovázena bytostí z chóru archandělů. Poté měla vizi, kdy ji Kristus svěřil do péče bytosti z nejvyššího kůru, tedy ze serafů.²⁹⁷

Pokud jde o nauku, až do novověku se teologie víceméně spokojila s opakováním závěrů Sumy a církevních otců.²⁹⁸ O působení andělů psal např. Ignác z Loyoly. Lze však říci, že tak činil ani ne proto, aby se anděly více zabýval, ale aby poskytl návod, jak odlišit působení Boží, potažmo Božích poslů, od působení démonů.²⁹⁹ Knihu meditací o andělech napsal i Alois Gonzaga.³⁰⁰ A za zmínku rozhodně stojí spis *De Angelis* Františka Suáreze z roku 1620,³⁰¹ mimo jiné proto, že Suárez v tomto spisu hovoří o víře, že anděl strážný je darován každému člověku bez ohledu na křest, jako o doktríně potvrzené tradicí a společným míněním teologů.³⁰² Suárez se také přiklonil k názoru, že strážní andělé jsou příslušníky třetí Pseudo-Dionysiovy triády, tedy knížat,

²⁹⁴ U některých křesťanů se stalo jejich sjednocení s Kristem natolik zjevným a oslovujícím okolím, že po jejich smrti (a někdy už i během jejich života) vznikl kult odkazující na konkrétní a jedinečný aspekt jejich spirituality. Církev vždy s největší opatrností zkoumala život a odkaz těch křesťanů, kteří žili a zemřeli v pověsti svatosti. Některé z těchto lidí, u nichž bylo jejich sjednocení s Kristem prokázáno nade vší pochybnost, pak církev prohlásila za svaté, tedy kanonizovala je. Samozřejmě existuje množství „bezejmenných“ svatých, kteří svůj život s Bohem žili nepovšimnuti. U kanonizovaných svatých je s ohledem na křesťanskou spiritualitu a její reflexi výhodné, že se jedná o prověřené a důkladně prozkoumané autentické zkušenosti. Srov. ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 119–121. Také viz RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Společenství svatých*. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 369–370.

²⁹⁵ Srov. ŠTIVAR, Jirí Bonaventura (ed.). *Františkánské prameny, svazek 1: Spisy sv. Františka a sv. Kláry*. Velehrad: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2001, s. 20.

²⁹⁶ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 148.

²⁹⁷ Srov. taméž, s. 152n.

²⁹⁸ Srov. OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 235n.

²⁹⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 83n.

³⁰⁰ Srov. GONZAGA, Aloyz. *Świat aniołów*. OLESCHKO, Herbert (ed.). Kalwaria Zebrzydowska: CALVARIANUM, 2001.

³⁰¹ Srov. FASTIGGI, Robert. *Francisco Suárez as dogmatic theologian*. Detroit: Sacred Heart Major Seminary, 2015, s. 8. Dostupné na internetu: [2018-12-16].

<https://www.researchgate.net/publication/309530495_Francisco_suarez_as_dogmatic_theologian>.

³⁰² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 124.

archandělů a andělů.³⁰³ K tomu lze dodat, že dnes se předpokládá, že „strážní andělé pochází z nejnižšího chóru, tedy andělů, někdy archandělů a výjimečně, pokud vůbec, z chóru knížat“.³⁰⁴

Výrazná změna nastala s nástupem liberální teologie. Zde bude vhodné udělat malou odbočku a zmínit, jak se vyvíjel pohled na anděly v protestantském prostředí, jelikož protestantská teologie v mnohém podnítila k revizi teologii katolickou. Lze říci, že eroze biblických základů přivedla protestantské teology k tomu, aby chápali duchové bytosti jako ne-bytosti.³⁰⁵ Friedrich Schleiermacher je považoval za něco, čeho je potřeba se zbavit, Rudolf Bultmann je demytologizoval a Paul Tillich začal jejich depersonalizaci,³⁰⁶ to vše v dobrém úmyslu být věrnými vykladači Písma:

Musíme se držet toho, že učitelem a mistrem v angelologických záležitostech může být pouze Písmo svaté Starého a Nového zákona, že nesmíme přijmout žádnou jinou autoritu, že musíme pozorně naslouchat tomu, co nám tento průvodce říká, a musíme mít respekt k tomu, co nám říká, i k tomu, co jím zůstává nevyřčeno.³⁰⁷

Karl Barth vnímal anděly jako služebníky Boží transcendence, jako bytosti, které nejsou součástí našeho „nižšího světa“, ale toho „nebeského“,³⁰⁸ přesto platí, že jsou stvořenými bytostmi. Ačkoli se snažil zůstat neovlivněn autory, jako byl Pseudo-Dionysios nebo Tomáš Akvinský,³⁰⁹ jeho zkoumání jej přesto vedlo k podobným závěrům. Dokonce považoval angelologii za prospěšnou, pokud povede ke zdůraznění vztahu mezi Bohem a člověkem.³¹⁰ On sám chápal anděly zejména jako velké ctitele a velebitele Boha, kteří o něm svědčí lidem.³¹¹

³⁰³ Srov. tamtéž, s. 126. V historii angelologie existovaly i jiné názory na tuto otázku, např. Jan Dun Scotus předpokládal, že strážní andělé mohou pocházet ze všech andělských chórů. Srov. tamtéž.

³⁰⁴ PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 128. Volný překlad autora.

³⁰⁵ Potter zde zřejmě výrazem „non-beings“ naráží na to, že pro protestantské teology přestali být andělé autonomními bytostmi a stali se pouhými projevy Božího působení. Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 159.

³⁰⁶ Srov. tamtéž.

³⁰⁷ BART, Karl. *Církevní dogmatika*. Díl III, s. 372. Citováno z POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 159. Volný překlad autora.

³⁰⁸ Srov. POTTER, Dylan David. *Angelology*, s. 161.

³⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 159.

³¹⁰ Srov. tamtéž, s. 163. Není vlastně jasné, proč znevažoval teologii dvou výše uvedených autorů, když v mnohém měl přístup podobný. Srov. tamtéž.

³¹¹ Srov. tamtéž.

Tou dobou v katolickém prostředí někteří autoři vyzdvihovali andělskou vznešenost a skutečnost, že andělé jsou v jistém ohledu dokonalejší než lidé a že jsou mocnější i moudřejší.³¹²

V moderní době se spíše než s nějakým metafyzickým promýšlením existence andělů, jejich bytí a hierarchie setkáme s důrazem na osobního strážného anděla. Zajímavé jsou v tomto ohledu opět zkušenosti kanonizovaných světců. Např. Faustyna Kowalska viděla často svého strážného anděla i jiné duchové bytosti. Potvrzovala také, že žádné duchové bytosti, ať dobré, či zlé, nemohou činit nic, co jim Bůh nedovolí.³¹³

Dalším z těch, kdo anděly viděli, byl kapucínský kněz Pio z Pietrelciny.³¹⁴ Ten vídal svého strážného anděla od dětství. Vidění byla natolik přirozená, že byl až do dospělosti přesvědčen, že tuto zkušenost mají všichni lidé.³¹⁵ Později např. nabádal své duchovní děti k tomu, aby budou-li potřebovat jeho modlitby, poslaly k němu svého strážného anděla.³¹⁶ Anděl měl Piovi nejen předávat zprávy, ale také diktovat dopisy ve francouzštině, kterou tento františkán neovládal. Podobné to bylo s jazykem řeckým.³¹⁷ O otci Piovi vyšlo několik knih, které tyto jeho andělské zkušenosti zmiňují.

Známý je důvěrný vztah papeže Pia XI. k jeho strážnému andělovi, kterého často žádal o pomoc.³¹⁸ Také jeho nástupce Pius XII. považoval roli andělů v životě křesťana za velmi důležitou.³¹⁹ Přitom rozhodně hájil ortodoxní pohled na andělské bytosti. Ve

³¹² Srov. POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 227. Pro některé teology byli dokonce „vrcholem veškerého stvoření“. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 55. S tím nelze souhlasit. Je vhodné upozornit na skutečnost, že tato andělská „nadřazenost“ má původ a také konečný limit v jejich spojení s Bohem. Jako duchové bytosti jsou sice blíže Bohu a nahlížejí jej přímo, ovšem nikoli tak, jak je, ale jen tak, jak je jim je to dáno. Srov. NOVÁK, Josef. Katecheze: sv. Cyril Jeruzalémský (1.7.2009) [2018-01-12]. <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=772>>. Nelze však opomenout, že pouze člověk je stvořen k Božímu obrazu (srov. Gn 1,26) a s cílem plného společenství s Bohem, realizovaného skrze Krista (pravého vrcholu stvoření) v moci Ducha svatého. Srov. GS 19 Také platí, že jen člověku Bůh svěřil péči o zemi, a tak pouze člověk obdržel dar spolupodílet se na stvoření. Srov. Gn 1,26-30. Nehledě na to, že už Irenej z Lyonu trval na tom, že Bůh svěřil člověku vládu nad celým stvořením, a dal tedy i anděly do poslušnosti člověku. Srov. PIETRAS, Henryk. *Aniołowie w teologii Ireneusza z Lyonu*, s. 149. Ambrož zase upozorňoval, že člověk je jakýmsi souhrnem vesmíru a vyniká nad všechny tvory. Srov. BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*. Praha: Krystal OP, 1996, s. 56. A nakonec, jen lidské tělo na sebe vzal Boží Syn. Srov. Žd 1,5. S ohledem na výše uvedené by tedy bylo možné říci, že andělé převyšují člověka co do schopností a svěřené moci, nikoli však co do podstaty a důstojnosti. Jestliže platí, že bohobojní lidé plnili to, co jim řekl anděl, správnost této poslušnosti spočívá v tom, že to byl příkaz Boží, který anděl pouze tlumočil, nikoli v tom, že to řekl anděl.

³¹³ Srov. WERBIŃSKI, Ireneusz. *Aspekty anielskie w hagiografii*. In In OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach*, s. 291n.

³¹⁴ Srov. tamtéž, s. 289.

³¹⁵ Srov. SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín*. Bratislava: Slovenská provincia menších bratov kapucínov, 2004, s. 6. Dostupné na webu Opus Bonum: SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín*. [2018-01-20]. <http://opusbonum.g6.cz/hobby/zvlastni_clovek/knizky/padrepio.pdf>.

³¹⁶ Srov. tamtéž, s. 15.

³¹⁷ Srov. tamtéž, s. 15n.

³¹⁸ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 18n.

³¹⁹ Srov. tamtéž, s. 21.

své encyklice *Humani Generis* se pohoršuje nad tím, že někteří teologové „vznášejí otázku, zda jsou andělé osobními bytostmi...“³²⁰ Budovat silný vztah se svým andělem strážným doporučil Pius XII. také posluchačům svého proslovu z 3. října 1958.³²¹

Také další muž na svatopetrském stolci Jan XXIII. měl hluboký vztah k andělům a jeho víra v anděly byla velmi přirozená.³²² Byla tak silná a samozřejmá, že když sledoval poutníky na svatopetrském náměstí, myslel přitom na zástup strážných andělů, který je tam s nimi.³²³ Dokonce i onu myšlenku svolat koncil, která jej, jak známo, napadla při modlitbě, přisuzoval svému strážnému andělu.³²⁴

Také Jan Pavel II. se výrazně vyjádřil k tématu andělů.³²⁵ Je podepsán pod aktuálně dostupnou polskou knihou s prostým názvem *Anioły*.³²⁶ Jedná se o výběr z jeho proslovů a textů (včetně textů katechismu³²⁷), jejichž společným jmenovatelem jsou právě tyto duchové bytosti. „Kristus je středem andělského světa. Andělé jsou jeho (...) Jsou jeho, protože byli stvořeni skrze něj a pro něho (...) O to více jsou jeho, protože z nich učinil posly svého plánu spásy...“³²⁸

Víra v anděly a úcta k nim patří zcela přirozeně ke katolické víře³²⁹, není však tím nejdůležitějším. Při generální audienci 9. července 1986 papež zdůraznil, že pravda o andělech nepatří k hlavnímu obsahu Božího zjevení, nýbrž náleží do jakési boční linie, která dokresluje „zjevení majestátu Stvořitele a jeho slávy v celé bohatosti stvoření (,stvoření viditelného i neviditelného‘) stejně jako spásné konání Boha v dějinách člověka“.³³⁰ Pokud Jan Pavel II. hovořil o andělech, nešlo mu o nějaké senzační sdělení, ale o potvrzení poselství Písma a tradice.³³¹ Zdůrazňoval jejich duchovou podstatu, nesmrtelnost a svobodnou vůli.³³² Stejně tak potvrzoval jejich služební charakter, který dokládá na příbězích Marie,³³³ Josefa³³⁴ nebo apoštolů.³³⁵

³²⁰ HG 26, dostupné na webu: PIUS XII. *Humani Generis* [2018-01-20].

<http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html>; srov. také HUBER, G. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 21.

³²¹ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 22n.

³²² Srov. tamtéž, s. 23.

³²³ Srov. tamtéž, s. 25.

³²⁴ Srov. tamtéž, s. 26.

³²⁵ Během jeho pontifikátu také Kongregace pro nauku víry napsala dopis kardinálu Höffnerovi, ve kterém zakázala vzývání andělů, jejichž jména nejsou obsažena v Písmu a tradici církve. Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 247.

³²⁶ JAN PAVEL II. *Anioły*. Kraków: Wydawnictwo M, 2014.

³²⁷ O andělech pojednávají články 328–336.

³²⁸ JAN PAVEL II. *Anioły*, s. 11. Volný překlad autora. Viz také KKC 331.

³²⁹ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 120.

³³⁰ JAN PAVEL II. *Anioły*, s. 13. Volný překlad autora.

³³¹ Srov. tamtéž, s. 17.

³³² Srov. tamtéž, s. 16n.

³³³ Srov. tamtéž, s. 13–15.

1.4 Andělé v současné katolické spirituální literatuře³³⁶

Andělé rozhodně mají své místo i v naší technické době.³³⁷ Někteří současní katoličtí autoři však nařikají nad tím, že víra v anděly je pro mnoho křesťanů obtížná a že se vytrácí, protože v zázracích a mocných činech andělů věřící spatřují „jen mýty a symboly“.³³⁸ Dost možná, že na úpadek víry v anděly má určitý vliv příliš tělesné a mnohdy také značně vyumělkované zpodobňování andělů v sakrálním umění.³³⁹ Ani některá nejasná místa v Písmu, kde se hovoří o andělech, situaci neulehčují.³⁴⁰ Může se tak zdát, že mezi katolíky víra v anděly upadá. Někteří autoři dokonce hovoří o fobii z andělů.³⁴¹

V kontrastu ke stížnostem na nedostatek úcty k andělům je možné setkat se naopak s autory varujícími před dnešním ničím neohrazeným vzestupem andělských kultů a před knihami, které popisují „působení zdánlivých andělů v dnešním světě“.³⁴² Tyto varovné hlasy upozorňují, že ačkoli se jedná o tituly velmi populární, jsou nebezpečné, protože prezentují pomýlené, „falešné křesťanství“.³⁴³

Rostoucí oblíbenosti v andělech si všímá také známý německý spisovatel, kněz a benediktinský řeholník Anselm Grün. Ve své knize *Poselství shůry*³⁴⁴ proto rozebírá působení andělů. Těm přičítá rozvoj jednotlivých kladných postojů v životě křesťana. Píše, že „[p]ředstavy, které s nimi spojujeme, jsou drahocennými obrazy touhy po jiném světě – po světě skrytosti, intimního bezpečí, lehkosti, krásy a naděje. (...) Andělé jsou hluboké, trvalé touhy po uzdravení a pomoci, která nepřichází od nás samých“.³⁴⁵ Je však důležité říci, že tato kniha není angelologická, ale spirituální. Anděly autor využívá jako nositele idejí. Ve skutečnosti však nejde o anděly samotné, ale právě o tyto ideje, které má člověk rozvíjet. Ovšem to, že slovo „anděl“ zazní mnohdy pouze v nadpisu

³³⁴ Srov. tamtéž, s. 16.

³³⁵ Srov. tamtéž, s. 18.

³³⁶ Na rozdíl od podkapitol předchozích nelze u autorů jmenovaných v této podkapitole hovořit o nějaké míře autority. Jedná se veskrze o literaturu populárně naučnou, která se nesnaží předkládat žádné nové pohledy a nemá ambice být autoritou. Zde zmínění autoři se snaží spíše o to, aby tématem andělů zaujali čtenáře, než aby řešili nějaké naukové problémy. Někdy se však vyjadřují k problematice důvěryhodnosti knih o andělech, které jsou uvedeny v druhé části této práce. Z toho důvodu považují za důležité je zde zmínit.

³³⁷ Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 39.

³³⁸ Tamtéž, s. 45.

³³⁹ Srov. Tamtéž, s. 46.

³⁴⁰ Huber naráží zejména na nejasnosti ohledně Hospodinova anděla. Srov. HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*, s. 52.

³⁴¹ Srov. tamtéž, s. 53.

³⁴² Tamtéž, s. 80.

³⁴³ Tamtéž, s. 106; ke knihám Lorny Byrneové se ještě dostanu v následující části této práce.

³⁴⁴ GRÜN, Anselm. *Poselství shůry*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.

³⁴⁵ Tamtéž, s. 6. Upravil autor.

a dále se pojednává o kladných postojích, které by měly být rozvíjeny,³⁴⁶ s sebou nese jisté riziko. Může se tak stát, že anděly v této knize bude čtenář vnímat odosobněně, jelikož se zcela zaměří na vlastnosti, s jejichž rozvojem mají andělé pomoci.

Dalším knižním titulem o andělech, který se aktuálně nachází na pultech našich knihkupectví, je trilogie od Františka Mráčka s prostým názvem *Andělé I – III*.³⁴⁷ První polovina druhého a třetího svazku je věnována otci Piovi a jeho zkušenostem s anděly. Jedná se o příběhy, které čtenář může najít i v jiných publikacích věnovaných tomuto populárnímu světcovi.³⁴⁸ Některé pasáže jsou psány tak, až to vypadá, jako by příhody otce Pia prožíval sám autor.³⁴⁹

V trilogii jsou zachyceny i zkušenosti s anděly z každodenního současného života. Nejčastěji se jedná o zážitky právě Mráčkovy, ať už jde o zvládnutí odlivové vlny při koupání v moři,³⁵⁰ nehody na kole,³⁵¹ nebo připomenutí textu přednášky, když zapomněl slova.³⁵² Jindy zase popisuje, jak mu andělé pomáhali při nákupu plavek.³⁵³ Ze zkušenosti jiných lidí, které jsou v knize obsaženy, pak mohu zmínit ženu, která uvádí: „Teď mám kontakt se svým andělem strážným skrze anděla, který je jeho pomocníkem. Nemluví ke mně slovy, ale vnuknutím a posunky.“³⁵⁴ Podobně jako jiné popisy i toto svědectví Mráček v knize uvádí bez dalšího vysvětlení.

Závěr druhého dílu začíná očekáváním jakési třetí epochy lidstva, tzv. epochy Ducha svatého, kdy budou lidé Duchem svatým vedeni a poučováni, „patrně nejčastěji skrze anděly, tak jak to zřejmě konal [Bůh Duch svatý] v období seslání Ducha svatého“.³⁵⁵ Poslední kapitola je věnována Lorně Byrneové, jejíž dílo shledává Mráček velmi inspirativním.³⁵⁶ Závěrem knihy následuje Mráčkova obhajoba této spisovatelky.³⁵⁷

³⁴⁶ Srov. tamtéž, s. 97n.

³⁴⁷ Jelikož první díl není již snadno k dostání a současně se nejedná o dílo, které by mělo tematicky významný obsah pro tuto práci, spokojím se s dílem druhým: MRÁČEK, František. *Andělé II*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2013, a třetím: MRÁČEK, František. *Andělé III*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2014. Tato trojice knih už při prvním prolistování upoutá pozornost tradičními ilustracemi andílků, jaké známe z barokních kostelů a z líbivých reprodukcí visících v pokojích našich babiček.

³⁴⁸ Zásadním problémem této knihy je absence odkazů a případných vysvětlivek.

³⁴⁹ Srov. např. MRÁČEK, František. *Andělé III*, s. 47n.

³⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 123.

³⁵¹ Srov. tamtéž, s. 124.

³⁵² Srov. tamtéž, s. 125.

³⁵³ Srov. tamtéž, s. 76n.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 88.

³⁵⁵ Srov. např. MRÁČEK, František. *Andělé II*, s. 129. Upravil autor.

³⁵⁶ Jedná se o tutéž spisovatelku, vůči níž se vymezuje Veronika Barátová, která její knihy naopak řadí mezi nebezpečné. K popisu myšlenkového světa publikací Lorny Byrneové se (jak jsem již uvedl výše) dostanu v následující části této práce.

³⁵⁷ MRÁČEK, František. *Andělé II*, s. 131nn.

1.5 Několik slov o padlých andělech

Tato podkapitola byla zařazena až sem, aby nedošlo k zmatení. Ačkoli se v případě andělů i démonů ontologicky jedná o totožný řád bytostí, jejich projevy jsou radikálně odlišné. Touto rozdílností je následně ovlivňováno i naše uvažování o nich, proto se domnívám, že je lépe pojednat o nich samostatně.³⁵⁸

Duchové bytosti byly stvořeny svobodné. Jejich svoboda je výrazně vyšší než lidská.³⁵⁹ Z toho pochopitelně plyne i možnost odmítnout poslání, které od Hospodina obdržely, zneužít svobodu a zařadit se mezi padlé anděly, tedy demony v dnešním slova smyslu.³⁶⁰ Jejich odvrácení od Boha je neodvolatelné pro jejich duchovou podstatu a dokonalost jejich poznání, které určilo definitivnost jejich rozhodnutí.³⁶¹ Přitom lze předpokládat, že se tento odvrát týkal duchových bytostí napříč všemi hierarchiemi.³⁶² Lateránský sněm se shodl na tom, že „[d]ábel a jiní démoni byli od Boha stvořeni dobří, ale sami se stali zlími“.³⁶³ Obecně se má za to, že z pýchy.³⁶⁴

Podle určité tradice spočíval d'áblův hřích v tom, že odmítl (s některými dalšími anděly) uznat Adamovu důstojnost vyplývající z toho, že byl stvořen k Božímu obrazu.³⁶⁵ Irenej z Lyonu se domníval, že d'ábel člověku záviděl množství darů, které ten od Boha obdržel.³⁶⁶ Tím však vyvstává jistý problém. Předpokládá se totiž, že andělé byli stvořeni před stvořením světa (a tedy i člověka) a že již tehdy si buď zasloužili, nebo nezasloužili svou blaženost.³⁶⁷ Pokud to však byla závist vůči Adamovi, co je vedlo k odmítnutí poslušnosti Boha, znamenalo by to, že zhřešili až po stvoření člověka. Ti andělé, kteří zůstali věrni, by si tak zasloužili blaženost také až poté. Ve chvíli stvoření člověka by tedy ještě nebyli ve stavu úplné blaženosti.

Tomáš Akvinský však považuje za pravděpodobné, že padlí andělé se odvrátili „hned po prvním okamžiku svého stvoření“.³⁶⁸ Tomáš také uvádí, že „[a]nděl bez jakékoli

³⁵⁸ Současně považuji za důležité se o nich zmínit samostatně, aby vynikla jejich odlišnost, už proto, že další kapitoly budou věnovány mj. směšování andělů s demony v naukách nových náboženských hnutí.

³⁵⁹ Srov. Srov. NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II: Vtělení Slova*. Praha: Krystal OP, 2007, s. 165. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 60.

³⁶⁰ Srov. KKC 392.

³⁶¹ Srov. ST I, q. 64, a. 2. Srov. také KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniłowicie w nauczaniu Kościoła*, s. 254. Srov. také NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, s. 165

³⁶² Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 62.

³⁶³ Citováno ze: ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 63. Upravil autor.

³⁶⁴ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 58n.

³⁶⁵ Srov. DANIELLOU, Jean. *The Angels*, loc. 424–426.

³⁶⁶ Srov. IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostoelskiej*, s. 37.

³⁶⁷ Srov. ST I, q. 62, a. 5. Srov. také ST I, q. 63, a. 6.

³⁶⁸ ST I, q. 63, a. 6. Zde je však potřeba jisté opatrnosti, jelikož Tomáš hovoří o zasloužené blaženosti i u lidí, což by mohlo kolidovat s dnešním pojetím nezasloužené spásy, pokud bychom jasně neodlišili spásu a blaženost. Spásu si zasloužit nelze, tu lze jen přijmout či odmítnout. Srov. GLASER, Milan.

pochybnosti zhřešil tím, že chtěl být jako Bůh“.³⁶⁹ Byl to snad Boží plán budoucí inkarnace Slova, co někteří andělé ve své pýše odmítli? Tento plán je v Bohu od věčnosti,³⁷⁰ takže o něm mohli vědět. Rozhodnutím o inkarnaci však Bůh povolal do svého společenství nejen člověka, ale i je.³⁷¹ Andělé tedy inkarnací nic neztratili. A protože by k realizaci vtělení Slova došlo i tehdy, kdyby člověk nezhrěšil,³⁷² lze říci, že svedením člověka démoni ani nic nezískali.

Ať už se stvořením člověka hřích démonů souvisel či nikoli,³⁷³ k prvotnímu lidskému hříchu došlo právě kvůli těmto padlým bytostem.³⁷⁴ Onen biblický had, pokoušející Evu, byl d'ábel, kterého Bible označuje za vládce démonů.³⁷⁵ Kniha Moudrosti o tom říká: „Bůh totiž stvořil člověka k neporušitelnosti a učinil ho obrazem vlastní nepomíjivosti. Dáblou závistí však vešla do světa smrt, a kdo patří k němu, zakusí ji.“³⁷⁶

„SZ mluví o satanovi velmi zřídka a vždy způsobem, který nezavdává Izraeli žádnou příčinu k duchovnímu dualismu. (...) Satan vystupuje spíše jako jeden z andělů na dvoře Hospodinově než jako skutečný sok Boží.“³⁷⁷ Nicméně z příběhů Jóba či velekněze Jošuy z knihy Zacharjáš je zřejmé, že jeho myšlení je v rozporu s Boží láskou.³⁷⁸ Bible pro něj užívá různá pojmenování,³⁷⁹ většinou taková, která odkazují na jeho nepřátelský postoj vůči Bohu a člověku.³⁸⁰ Mimo již zmíněný výraz „satan“³⁸¹ je to také „Asmodaj“,³⁸² v Novém zákoně pak „d'ábel“³⁸³ či „Beliál“.³⁸⁴ Setkáváme se také s označením „Belzebub“. Ježíšovi odpůrci se Krista snažili obviňovat, že má s tímto

Papež František: Spása se nekupuje, ani neprodává, nýbrž dává. Dostupné na Radio Vaticana (25.3.2014) [2018-12-21] <https://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php?id=19857>. Ve světle dalších Tomášových výroků je zřejmé, že skrze nezaslouženou spásu získáváme Boží milost. Ta nás uschopňuje k tomu, abychom spoluprací s touto darovanou milostí získali blaženost, tedy věčné společenství s Bohem. Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 818.

³⁶⁹ ST I, q. 63, a. 3. Upravil autor.

³⁷⁰ Srov. BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*, s. 25; zejména pak s. 29–31.

³⁷¹ Srov. NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie*, s. 161.

³⁷² Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2002, s. 188.

³⁷³ Není možné se dále tomuto problému věnovat, podržím se však myšlenek Tomášových, že příčinou hříchu andělů byla touha po podobnosti Bohu.

³⁷⁴ Srov. Gn 3,1–5.

³⁷⁵ Srov. Zj 12,9.

³⁷⁶ Sap 2,23–24; Je však třeba mít na zřeteli, že v porovnání s jinými texty Starého zákona se jedná o spis velmi mladý a ovlivněný řeckým myšlením.

³⁷⁷ GALOPIN, Pierre-Marie – GRELOT, Pierre. *Andělé*, s. 420.

³⁷⁸ Srov. tamtéž.

³⁷⁹ Vulgata např. u Izajáše užívá tolik známé jméno *Lucifer* (Iz 14,12), ovšem v moderních českých překladech se s tímto pojmenováním nesetkáme.

³⁸⁰ Srov. PARENTE, Pascal P. *The Angels*, s. 59n.

³⁸¹ Např. Za 1,2; Jb 1,6.

³⁸² Tób 3,8.

³⁸³ Např. Mt 4,5; L 4,2.

³⁸⁴ 2Kor 6,15.

Belzebulem něco společného, když říkali: „Démony vyhání ve jménu Belzebula, knížete démonů.“³⁸⁵ Toto jméno má etymologickou souvislost se jménem „Pán much“³⁸⁶, označujícím pohanské božstvo a jednoho z bohů kanaánského panteonu,³⁸⁷ o kterém se můžeme dočíst v knihách Starého zákona.³⁸⁸ Z uvedeného vyplývá, že Belzebul byl tedy v Ježíšově době vnímán jako ekvivalent označení satana, taktéž knížete démonů. Zcela zřejmé to je po přečtení Ježíšovy odpovědi na toto farizejské obvinění:

Protože znal jejich smýšlení, řekl jim: „Každé království vnitřně rozdělené pustne a žádná obec ani dům vnitřně rozdělený nemůže obstát. A vyhání-li satan satana, pak je v sobě rozdvojen; jak tedy bude moci obstát jeho království? Jestliže já vyháním demony ve jménu Belzebula, ve jménu koho je vyhánějí vaši žáci? Proto oni budou vašimi soudci.“³⁸⁹

Svou podstatou jsou na tom démoni stejně jako andělé, jejich přirozenost se nezměnila.³⁹⁰ Také oni jsou neviditelné a nesmrtelné bytosti duchové podstaty.³⁹¹ I oni jsou bytosti stvořené a platí pro ně, že Bůh je nekonečně převyšuje. Rozdíl spočívá v tom, že kvůli své neposlušnosti neobdrželi věčnou blaženost jako andělé.³⁹² Neslouží Bohu, ale sami sobě. Chtějí ovládat lidi, protože v tomto se touží podobat svému Stvořiteli.³⁹³ Ovšem ani ti, kteří se rozhodli pro neposlušnost, neztrácejí schopnosti, jež jsou jim dané jejich přirozeností, takže pak mohou být člověkem pokládáni za anděly. Na to upozorňuje i apoštol Pavel, když napsal do Korintu, že i „sám satan se převléká za anděla světla“.³⁹⁴

Satan a jeho démoni stojí vůči Bohu v opozici a jsou to původci zla.³⁹⁵ Jejich nesouhlasný postoj však nepředstavuje ve vztahu k Bohu žádnou vyrovnanou protisílu,

³⁸⁵ L 11,15.

³⁸⁶ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Belzebub in *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956, s. 63. Elektronická verze textu (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>.

³⁸⁷ Srov. ELIADE, Mircea – CULIANU, Ioan P. Kenaán in *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993, s. 145–148.

³⁸⁸ Srov. 2Kr 1,16.

³⁸⁹ Mt 12,25–27.

³⁹⁰ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122. To ostatně církev vyznávala od počátku, srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 389n.

³⁹¹ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 65.

³⁹² Srov. tamtéž, s. 62.

³⁹³ Srov. ST I, q. 63, a. 3.

³⁹⁴ 2Kor 11,14.

³⁹⁵ Např. v „Otčenáši“, můžeme větu „...zbav nás od zlého“, řecky: „ῥῦσαι ἡμᾶς ἀπὸ τοῦ πονηροῦ“ chápat vzhledem k členu ve smyslu: „zbav nás od toho Zlého“ – tedy Dávla. Tak uvádí velké písmeno např. B21.

jelikož Bůh je původcem všech bytostí.³⁹⁶ Démoni jsou tedy jako všechno stvoření podřízeni Bohu a Ježíši z Nazareta.³⁹⁷ Jejich opozice spočívá v ďáblově odvrácení se od Boha a jeho snaze odvádět od Boha lidi,³⁹⁸ aby jim zabránil mít podíl na Boží lásce³⁹⁹ a pravdě⁴⁰⁰ zjevené v Kristu.⁴⁰¹

Ježíš o satanovi říká, že je „vrah od počátku a nestál v pravdě, poněvadž v něm pravda není. Když mluví, nemůže jinak než lhát, protože je lhář a otec lži“.⁴⁰² Ježíš během svého pozemského působení vysvobozoval lidi z moci démonů.⁴⁰³ Totéž přikázal činit také svým učedníkům,⁴⁰⁴ aby tak skrze službu církve byl člověk svobodný pro Boha, který jediný může dát lidské existenci smysl.⁴⁰⁵

Snad je to možné říci tak, že zatímco andělé zůstávají ve spojení s Bohem, démoni si zvolili cestu sebestředné samoty. Odtrhli se tak od zdroje svého bytí. Jelikož jejich bytí je veskrze duchové, je pro ně toto odtržení fatální. Proto může Joseph Ratzinger hovořit o ďáblu jakožto o bytosti na způsob ne-osoby.⁴⁰⁶ Postrádá totiž určující prvek, kterým pro něj původně byl Bůh.

Nakonec, už Tatian, křesťanský filozof syrského původu, který žil ve 2. století, nazývá demony (podobně jako Klement Alexandrijský) „zjevy“.⁴⁰⁷ To lze chápat tak, že démoni sice existují, ale jen na způsob stínů, jelikož pozbyli pravého zdroje své existence. Tyto „démonské zjevy se staly vojskem, a jelikož mají svobodnou vůli, byly vydány své nepolepšitelnosti“.⁴⁰⁸ Tatian pak upřesňuje, že démoni jsou tvůrci falešných nauk a praktik jako astrologie, víra v nezměnitelný osud, věštění a další, kterými se

³⁹⁶ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 121.

³⁹⁷ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86.

³⁹⁸ Srov. L 22,3; J 13,27; Sk 5,3.

³⁹⁹ Srov. 1J 4,8.

⁴⁰⁰ Srov. J 14,6.

⁴⁰¹ Srov. 1J 4,9.

⁴⁰² J 8,44.

⁴⁰³ Démoni navíc dobře věděli, kým Ježíš je. Srov. L 4,41.

⁴⁰⁴ Srov. Mt 10,8.

⁴⁰⁵ Srov. *Společenství a služba*. Lidská osoba stvořena k Božimu obrazu. Dokument mezinárodní teologické komise. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, čl. 50, s. 35. Boží obraz v člověku je totiž „ve své ontologické struktuře esenciálně dialogický, nebo vztahový“. Tamtéž, čl. 45, s. 32. Boží obraz v člověku tedy nelze uzdravit a realizovat jinak než právě ve společenství. Hřích společenství narušuje, a to jak společenství s Bohem, tak s lidmi. Spása naopak člověka vrací na jeho místo do společenství.

⁴⁰⁶ Srov. POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, s. 86–87.

⁴⁰⁷ TATIAN. *Promluva k Řekům: řecko-české vydání*. Praha: OIKOYMENH, 2016, s. 95.; srov. také Iz 14,12–15.

⁴⁰⁸ TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 95.

snaží poškodit a zotročit lidi.⁴⁰⁹ Stejně tak stojí působení démonů i za praktikami magickými.⁴¹⁰

Podobně pojatý rozdíl mezi anděly a démony se objevuje také u Augustina. Jeho slova neztratila nic ze své aktuálnosti:

Tedy jedni andělé nás zázračnými znameními nabádají, abychom se klaněli jemu jedinému, druzí zase, abychom se klaněli jim, při čemž první zakazují ctít druhé, druzí však si netroufají zakazovati úctu k němu; kterým máme věřit, na to ať odpovědí (...) čarodějové, či lépe zlodějové – toho názvu si totiž všichni ti kejklíři spíše zaslouží...⁴¹¹

Augustin se jasně vymezil vůči myšlence, že by démoni z pozice své duchové podstaty zasluhovali nějakou lidskou úctu, když napsal: „Že tedy patří do třídy živých bytostí, to není nic velikého, těmi jsou i zvířata; že mají rozumnou mysl, tím nestojí nad námi, tu máme i my; že mají věčné trvání, co je na tom dobrého, není-li blažené?“⁴¹² Stejně tak odmítá myšlenku, která by ohledně démonů připouštěla, že mají nějaký jiný zdroj existence než Boha nebo že by byli rovnocennými protivníky Bohu.⁴¹³

Augustin zde nerozporuje samu existenci duchových bytostí coby rozumných, živých a nesmrtelných bytostí. Upozorňuje, jako na mnoha dalších místech, na rozdíl mezi duchovými bytostmi poslušnými Boha a těmi, které poslušnost odmítly a bohopoctu vztahují na sebe.⁴¹⁴ Démoni si chtějí uzurpovat bohopoctu,⁴¹⁵ která náleží jen a pouze Stvořiteli.⁴¹⁶ Proto dává Augustin za pravdu tomu, co psal už apoštol Pavel: že pohané neuctívají Boha, ale démony.⁴¹⁷

⁴⁰⁹ Srov. tamtéž.

⁴¹⁰ Srov. tamtéž, s. 129. Tatian přiřkl démonům také působení léků, a to nejen léků spoléhajících na magii, ale všech, včetně léků rostlinných. To se může dnešnímu člověku jevit jako velmi radikální. Je možno oprávněně konstatovat, že Tatian měl ve „zbožnosti“ sklony k extrémům. Nakonec dovedl svou přemrštěnou opatrnost až do krajnosti, a když začal hlásat enkratismus, byl exkomunikován. Srov. DROBNER, Hubertus, R. Tatianos ze Sýrie in *Patrologie*, s. 115. Na jeho obranu je však vhodné zmínit, že při důkladnějším čtení si lze povšimnout jisté kladné skutečnosti: Tatian svým vyhraněným způsobem vystupuje proti odcizení se Bohu, nedůvěře v jeho láskyplnou péči a také proti zbožštění stvořeného. Srov. DUDZIK, Pavel. Tatian a jeho promluva k Řekům in TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 55.

⁴¹¹ AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 330.

⁴¹² Tamtéž, s. 275.

⁴¹³ Srov. tamtéž, s. 391n.

⁴¹⁴ Srov. tamtéž, s. 281; srov. také tamtéž, s. 254n; 276n.

⁴¹⁵ Srov. TATIAN. *Promluva k Řekům*, s. 113n.

⁴¹⁶ Srov. Ex 20,3; Dt 5,7; Iz 45,5; Sap 12,13.

⁴¹⁷ Srov. 1Kor 10,20. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 218. Srov. také ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 267.

Zdá se tedy, že se jedná o jednoznačný rozlišovací znak mezi anděly a démony. Zatímco anděl bude vždy usilovat o oslavení Boha,⁴¹⁸ démon se bude stavět do centra uctívání sám. Nelze samozřejmě opomenout, že démoni ve snaze odvrátit člověka od Boha⁴¹⁹ působí na něj skrze pokušení.⁴²⁰ Na druhou stranu však ne za všemi hříchy stojí činnost démonů, některé prameny také z naší vlastní pokřivené vůle.⁴²¹

Démonům bývá přičítáno také působení skrze posednutí nebo magické praktiky.⁴²² Naskytá se však otázka, kde jsou hranice démonských sil, které za sebou nemají oporu v Boží moci. Je důležité mít na paměti, že démoni nemohou vstoupit do „osobní a etické samostatnosti člověka“.⁴²³ Jen Bůh by mohl omezit svobodnou vůli člověka, duchové bytosti, ať dobré či zlé, nikoli.⁴²⁴ Také platí, že „různé projevy démonologického aspektu náboženské zkušenosti budou nabývat v různých dobách a kulturách velmi odlišných podob, a proto bychom rozhodně neměli podléhat momentálním trendům a módám“.⁴²⁵ Proto je třeba velké opatrnosti,⁴²⁶ z teologického hlediska však rozhodně „ke strachu z démonů neexistuje důvod“.⁴²⁷ Tím pochopitelně nemá být popřena jejich existence. (Ačkoli ďábel sám se rád tváří, jako by neexistoval.⁴²⁸) Zpochybněním jeho existence je totiž také do jisté míry devalvována hodnota Kristovy spásné oběti a Božího plánu spásy. Přesvědčení o existenci démonů je však „jedinou možnou odpovědí na otázku po původu mravního zla“.⁴²⁹

Na závěr lze poznamenat, že dříve byl zastáván i názor, že jako má každý člověk svého strážného anděla, má podobně také svého démona. Takto uvažovali i někteří velcí autoři patristického období, např. Órigenés nebo Řehoř z Nyssy.⁴³⁰ Dnes je tato myšlenka pokládána za bludnou.

⁴¹⁸ Srov. AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I)*, s. 320. Srov. také OLESCHKO, Herbert. *Angelologia św. Augustyna*, s. 213.

⁴¹⁹ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 26.

⁴²⁰ Srov. MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122. Srov. také ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68.

⁴²¹ Srov. tamtéž.

⁴²² Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68nn. Srov. také POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*, s. 376.

⁴²³ MÜLLER, pozn. 4, s. 122. Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 22.

⁴²⁴ Srov. KIJAS, Zdzisław Józef. *Aniołowie w nauczaniu Kościoła*, s. 253.

⁴²⁵ POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 87.

⁴²⁶ Toto téma považují za přespříliš ovlivněné knihami a filmy s démony a exorcisty v hlavních rolích. Příliš mu neprospívá ani pohádkové vypodobnění čertů. Tématem přímého působení démonů se tedy nebudu více zabývat, jelikož by zasluhovalo samostatnou práci.

⁴²⁷ MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika*, s. 122.

⁴²⁸ BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 25.

⁴²⁹ HOUKAL, Jan. *O zlu a ďáblu. DOXA: zpravodaj Katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy 2017, ročník 3., vydání 2., s. 2–3*; srov. také POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *O andělech*, s. 87.

⁴³⁰ Srov. ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*, s. 68. Srov. také ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*, s. 125.

2 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí

Tato část práce přináší komparativní popis představ o andělech, které předkládají nová náboženská hnutí. Vycházím přitom z vybraných knih těch autorů, kteří jsou na českém knižním trhu nejvíce zastoupeni. Nejprve však ještě v krátkosti objasním pojem „nová náboženská hnutí“ a dotknu se jejich zastoupení na české religiózní scéně.

2.1 Současná česká religiózní scéna

Je možné říci, že ochranná a normativní „role náboženství v tradiční společnosti už neplatí“.⁴³¹ Náboženská víra tady stále je, ovšem čím dál „více se profiluje směrem, který je typický pro tzv. spiritualitu“.⁴³² Tuto spiritualitu je možné vnímat jako deinstitutionalizovanou a vlastně detradicionalizovanou.⁴³³ Může mít individuální a emocionální rysy a vyznačovat se konzumním přístupem a touhou po zážitcích.⁴³⁴ Někdy se hovoří o tzv. postmoderní spiritualitě.⁴³⁵ Jedna z definic o ní říká:

Postmoderní spiritualita je tedy reflexe změny kulturního kontextu a kritika moderních filosofických předpokladů. (...) Postmoderní spiritualita také zpochybňuje tradiční náboženský prostor a přebírá „nekonečnost“ tím, jak proudí informačními dálnicemi a jak se stává kybernetickou realitou. Duchovní veřejnost je na oplátku přetvořena hodnotami individualismu, protože se tradice a kosmos rozpadá na jednotlivé druhy zboží, které lze nakoupit v duchovním supermarketu.⁴³⁶

Je zřejmé, že se nejedná o spiritualitu, jak ji chápe katolická teologie, tedy jako obsah konkrétních způsobů realizace křesťanského života.⁴³⁷ Jedná se o „špatně definovatelný soubor fenoménů kolektivního chování“.⁴³⁸

⁴³¹ HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*, s. 16.

⁴³² VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010, s. 210.

⁴³³ Srov. tamtéž. Srov. také GALLAGHER, Michael-Paul – HOECKMAN, Remi – ALATORRE, Ramón Maciás – GONCALVES, Teresa Osório (ed.). *Sekty a nová náboženská hnutí – Dokumenty katolické církve (1986–1994)*, Praha: Zvon, české katolické nakladatelství a vydavatelství, spol. s r.o., 1997, s. 22.

⁴³⁴ Srov. HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí*, s. 120n., s. 131.

⁴³⁵ Velkým problémem je zorientovat se v užívané terminologii kvůli její nejednotnosti, každý pojem by si zasloužil vlastní definici. Více k tomu HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [e-book]. Praha: Karolinum, 2013, s. 31.

⁴³⁶ CARRETTE, Jeremy R. Postmoderní spiritualita. In PARTRIDGE, Christopher (ed.). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Knižní klub, 2006, s. 362–364.

⁴³⁷ Srov. KOHUT, Vojtěch. Spiritualita. In DE FIORES, Stefano – GOFFI, Tullo (ed.). *Slovník spirituality*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 1999, s. 904.

⁴³⁸ Citováno ze: KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Pojem „Spiritualita“ a jeho ideová zátěž. *Dingir* 2017, roč. 20, č. 4, s. 110–112.

Snad lze říci, že dnes užívané (byť ve vědecké obci nikoli obecně přijímané⁴³⁹) termíny „nová spiritualita“, „nenáboženská spiritualita“, případně „alternativní religiozita“ označují směry vzešlé v některých případech z podhoubí kontrakulturního hnutí, které se dříve nazývalo New Age (Nový věk).⁴⁴⁰ To je možné „popsat jako velmi rozšířenou, ale nejasně definovanou součást kultury s pseudonáboženskými rysy.“⁴⁴¹ New Age je výrazně ovlivněno gnostickými myšlenkami obsaženými v esotericko-teosofických směrech západního světa osmnáctého a devatenáctého století.⁴⁴² Někdy přijímá inspirace také z východních filozofií.⁴⁴³

Výše uvedené alternativní směry včetně New Age je také možno shrnout pod pojem „nová náboženská hnutí“. Ovšem pohledy jednotlivých sociologů náboženství na obsah termínů s těmito alternativními směry spojených se mohou různit.⁴⁴⁴ Je také nezbytné upozornit, že mezi tato nová náboženská hnutí nepatří jen mimokřesťanské směry, ať už neorientální nebo vzešlá z esoterních směrů evropských, nýbrž také např. křesťanská fundamentální hnutí⁴⁴⁵ a podobně i křesťanská hnutí charismatická.⁴⁴⁶ U nás se tato hnutí výrazněji zabydlela s třicetiletým zpožděním oproti světu po změně společenského režimu v listopadu 1989, kdy pro to nastaly příhodné podmínky.⁴⁴⁷

Pro svůj typický důraz na úspěch jsou tato nová náboženská hnutí velmi oceňovaná manažery a podnikateli.⁴⁴⁸ Tato orientace na výsledek však nevyklučuje tematiku andělů.⁴⁴⁹

⁴³⁹ ŠTAMPACH, Ivan O. Dramatické posuny na náboženské scéně. *Dingir* 2017, roč. 20, č. 34, s. 118–119.

⁴⁴⁰ Srov. tamtéž. Ačkoliv se od termínu New Age povětšinou ustoupilo, bude zde nadále používán, mj. proto, že jej užívá magisterium. Přitom jsou si autoři magisteriálních textů problematičnosti tohoto pojmu vědomi: „Je třeba říci, že mnohým se označení New Age nezamlouvá a považují výraz ‚alternativní spiritualita‘ za příznačnější a méně omezující.“ *Ježíš Kristus, nositel živé vody*, s. 13.

⁴⁴¹ *Sekty a nová náboženská hnutí*, s. 23.

⁴⁴² Srov. *Nositel živé vody*, s. 23n.

⁴⁴³ Srov. tamtéž, s. 35.

⁴⁴⁴ Hamplová např. uvádí, že nová náboženská hnutí vykazují jisté známky institucionality, zatímco alternativní religiozitu vnímá jako striktně neinstitucionální, přiznává však současně, že se pojmy *nová náboženská hnutí* a *alternativní religiozita* často prolínají. Srov. HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti*, s. 33n. Na zjednodušující pojetí jsem přistoupil i z toho důvodu, že tato práce se ptá po naukových základech (a ty jsou stejné jak v případě formálních skupin či společností, tak v případě individuálně prožívané spirituality) a nechce hledat tenkou hranici mezi uvedenými termíny.

⁴⁴⁵ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 172. Srov. také *Sekty a nová náboženská hnutí*, s. 19.

⁴⁴⁶ Srov. VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*, s. 180.

⁴⁴⁷ Srov. tamtéž, s. 170.

⁴⁴⁸ Srov. *Nositel živé vody*, s. 35n. Svědčí o tom také reference na některých webových stránkách. Kupř.: *Produkty* (2004-12-23) [2018-10-14]. <<https://viteznamysl.cz/produkty/>>.

⁴⁴⁹ Dokladem může být např. článek Petra Casanovy: CASANOVA, Petr. *O andělech, kterým tak málo věříme* (10.8.2016) [2018-10-14]. <<https://www.firstclass.cz/2016/08/o-andelech-kterym-tak-malo-verime/4/>>. Tento článek je mj. také pěknou ukázkou toho, jak andělé v nauce nových náboženských hnutí suplují odmítaného Boha. Dočítáme se: „Anděl je jediný, kdo zná naši minulost, ví, jakými směry

2.2 Andělé v textech vybraných autorů současné spirituality

Nyní se zaměřím na to, co o andělech říkají jednotliví autoři. Zmíním pouze několik vybraných autorů, kteří mají v České republice výrazný vliv.

2.2.1 Doreen Virtue⁴⁵⁰

Američanka Doreen Virtue je autorkou nejrůznějších produktů s andělskou tematikou, jako jsou vykládací karty, audioprogramy a zejména množství knih.⁴⁵¹ Ona sama uvádí, že jich napsala přes padesát a že byly přeloženy do třiceti osmi jazyků.⁴⁵² V češtině se dočkalo vydání několik desítek titulů.⁴⁵³ Její knihy napsané před rokem 2017 obsahují motivy léčení pomocí vizualizace andělů,⁴⁵⁴ reinkarnace⁴⁵⁵ či návštěvy Atlantidy, která měla být dosavadním duchovním vrcholem lidstva.⁴⁵⁶ Je však důležité říci, že s těmito myšlenkami se již neztotožňuje.

Na svém webu uvádí, že 7. ledna 2017 měla intenzivní vidění Ježíše, které ji přimělo konvertovat ke křesťanství.⁴⁵⁷ Dne 25. února téhož roku byla pokřtěna v episkopální církvi⁴⁵⁸ a následně darovala své dosavadní honoráře na dobročinné účely. Požádala také svého vydavatele, aby odstranil její jméno z těch produktů, které jsou ještě v prodeji.⁴⁵⁹

Ve své poslední knize *The Joy of Jesus*⁴⁶⁰ připouští, že její dřívější pohled na anděly nebyl zralý a že jí zcela chybělo biblické poznání tématu.⁴⁶¹ Ohledně andělů dále vysvětluje, že Ježíšovou obětí zanikla potřeba prostředníků, a tak již můžeme k Bohu

uvažujeme i které jsou správné. Musíme porozumět tomu, že (...) on vidí všechno. Co bylo, co je i co se může stát, potažmo stane.“ Tamtéž.

⁴⁵⁰ Její osobní stránky jsou: VIRTUE, Doreen. *Doreen Virtue* [2018-09-08]. <<http://doreenvirtue.com/>>.

⁴⁵¹ Srov. např.: [2018-09-08].

<https://www.synergiepublishing.com/cs/search/?search_inall=Doreen+Virtue%2C+Ph.D>.

⁴⁵² Srov. VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. 2018, s. 16; dostupné on-line: [2018-09-08].

<<https://s3.amazonaws.com/doreenvirtuepodcasts/The+Joy+of+Jesus+ebook+manuscript+copy.pdf>>.

⁴⁵³ Mezi nimi např.: *Léčení s anděly* (Synergie, 2004), *Andělská čísla* (Synergie, 2006), *Kouzelní delfini a mořské vily* (Synergie, 2006), *Andělská medicína* (Pragma, 2007), *Kouzelní jednorožci* (Synergie, 2008), *Anděl* (Pragma, 2008), *Vily* (Pragma, 2008), *Bohyně a anděl* (Synergie, 2009), *21 dní perfektní komunikace s vašimi anděly* (Pragma, 2013), *Andělská astrologie* (Pragma, 2014), *Deset poselství vašich andělů* (Synergie, 2018), *Anděl krystalů* (Synergie, 2018).

⁴⁵⁴ Srov. VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*. Praha: Pragma, 2007, s.113m.

⁴⁵⁵ Srov. tamtéž, s. 35n.

⁴⁵⁶ Srov. tamtéž, s. 28n.

⁴⁵⁷ Srov. VIRTUE, Doreen. *About Doreen Virtue*.

⁴⁵⁸ Srov. VIRTUE, Doreen. *About Doreen's Conversion to Christianity* (12.5.2018) [2019-03-20].

<<http://doreenvirtue.com/2018/03/12/about-doreens-conversion-to-christianity>>.

⁴⁵⁹ Srov. *About Doreen Virtue* [2018-09-08].

<https://www.amazon.com/Doreen-Virtue/e/B000AQ06F8/ref=dp_byline_cont_book_1>.

⁴⁶⁰ Tuto knihu nabízí zdarma ke stažení na webu: VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus free book download* (19.5.2018) [2018-09-08]. <<http://www.doreenvirtue.com/2018/05/19/the-joy-of-jesus-free-book-download/>>.

⁴⁶¹ Srov. VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. 2018, s. 107.

přístupovat přímo.⁴⁶² Poté podává biblickou angelologii, která působí docela jinak než její dřívější knihy.

Přiznává, že se nikdy nezabývala tématem démonů, což považuje za velkou chybu, a upozorňuje, že démoni nechtějí, aby o nich lidé věděli.⁴⁶³ Uvádí k tomu:

Bud' budete v tomto světě následovat Boha Stvořitele, nebo budete následovat d'ábla. Jestliže se od d'ábla odvrátíte a začnete následovat Boha, d'ábel se bude zlobit. Nechce ztratit žádné následovníky, takže zkusí vše, aby znovu získal vaši loajalitu. Bude vás pokoušet, bude zkoušet hrozby, obviňování, rozptylování a taktiku strachu.⁴⁶⁴

Autorka v této knize též vyslovuje varování, že démoni se vydávají za anděly světla, a protože žádné světlo nemají, nahrazují je třpytkami a krystaly.⁴⁶⁵ Zdůrazňuje, že démoni se přestrojují i za Ježíše, ovšem hovoří v rozporu s Biblií a hledají vlastní slávu, zatímco Ježíš vždy oslavoval Otce.⁴⁶⁶

V kapitole *Ježíš je cesta* vyvrací některé nauky hnutí New Age, ze kterého vyšla. Upozorňuje, že pro New Age je největším hříchem myslet negativně, protože dle jeho učení přináší negativní myšlení do života negativní věci, zatímco pozitivní myšlení vypůsobuje věci pozitivní. Do protikladu staví Jóbův příběh, který ukazuje, že za zlem stojí působení zlého.⁴⁶⁷ Také vysvětluje, že většina praktik Nového věku je vlastně pokusem získat kontrolu nad svým životem a nad budoucností. To nelze skloubit s důvěrou Bohu, a není tedy možné vyznávat myšlenky New Age a současně se prohlašovat za křesťana.⁴⁶⁸

⁴⁶² Srov. tamtéž, s. 108n.

⁴⁶³ Srov. tamtéž, s. 112.

⁴⁶⁴ Tamtéž; volný překlad autora.

⁴⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 113.

⁴⁶⁶ Srov. tamtéž.

⁴⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 123n.

⁴⁶⁸ Srov. tamtéž, s. 125.

2.2.2 Lorna Byrneová

Irská katolička Lorna Byrneová ve svých knihách popisuje své zážitky s anděly a duchy mrtvých, které vidí od nejranějšího věku.⁴⁶⁹ Tito andělé nezbytně nemají lidskou podobu. Pokud ano, potom mohou, ale nemusí mít křídla.⁴⁷⁰ Pisatelka nejčastěji spatřuje Michaela.⁴⁷¹ Andělé jí sdělili, že jejím životním posláním je „připomínat lidem, že každý máme svého anděla strážného, a poučit je o duchovních skutečnostech života“.⁴⁷² Byrneová uvádí, že „[a]ndělů jsou miliony a miliony – není možné je spočítat, asi jako sněhové vločky – ale mnozí nemají žádný úkol“.⁴⁷³

Typický jazyk New Age používá Byrneová jen tu a tam⁴⁷⁴ a zdá se, že je hluboce věřící katoličkou, která se odlišuje „pouze“ tím, že vidí anděly a popisuje je moderními pojmy. Např. při mši spatřuje anděly a mrtvé, jak oslavují Boha.⁴⁷⁵ Podle některých autorů je pravděpodobné, že se od katolictví zcela neodstříhla a jen vychází vstříc svým čtenářům, formovaným naukami New Age.⁴⁷⁶

Byrneová často píše o Bohu a anděly chápe jako jeho služebníky. Prohlašuje, že „kdykoli vyslovíme Boží jméno, aktivujeme tím anděly“.⁴⁷⁷ Jenže jaké Boží jméno má na mysli? A co si pod pojmem „Bůh“ vlastně představuje?⁴⁷⁸ Bůh podle ní podrobuje lidi zkouškám⁴⁷⁹ a klade jim do cesty překážky.⁴⁸⁰ Byrneová také popisuje Boha, který je vrtošivý a mění svá rozhodnutí. Např. anděl Arabia na její otázku, zda ještě někdy uvidí jistou zemřelou dívku, odpověděl: „Ne. Ledaže by si to Bůh rozmyslel.“⁴⁸¹

Podle Byrneové jsou si všechna náboženství vlastně rovna.⁴⁸² „Andělé jí často zdůrazňovali, že nezáleží na tom, jaké náboženství člověk vyznává.“⁴⁸³ Je u ní tedy patrná relativizace Kristova významu a synkretismus typický pro směry New Age.⁴⁸⁴

⁴⁶⁹ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*. Praha: Pragma, 2014, s. 9.

⁴⁷⁰ Srov. tamtéž, s. 14.

⁴⁷¹ Srov. tamtéž.

⁴⁷² BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, Praha: Pragma, 2017, s. 7.

⁴⁷³ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 20. Upravil autor.

⁴⁷⁴ Např. když hovoří o energetickém štítu chránícím lidské bytosti. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 20n. Jindy mluví o energiích, které vidí proudit kolem lidí. Srov. tamtéž, s. 23. Zmiňuje se také o energiích stromů. Srov. tamtéž, s. 26. Také mluví o vyzářování energie z rostlin. Srov. tamtéž, s. 166. Píše i o tom, že lidské duše si před svým narozením volí svou životní cestu, kterou pak musí projít. V okamžiku početí pak na to zapomínají. Srov. tamtéž, s. 234. S tím souvisí i myšlenka, že děti si volí rodiče, kterým se narodí. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*. Praha: Pragma, 2018, s. 41n.

⁴⁷⁵ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 84.

⁴⁷⁶ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Andělé postmoderního nebe. *Dingir* 2013, roč. 16, č. 3, s. 96.

⁴⁷⁷ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 26.

⁴⁷⁸ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s.32.

⁴⁷⁹ Srov. tamtéž, s. 188.

⁴⁸⁰ Srov. tamtéž, s. 190n.

⁴⁸¹ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 94.

⁴⁸² Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 51.

V dětství andělé Byrneové údajně ukázali tvář Panny Marie s upozorněním, že mezi její tituly patří i „Matka všehomíra“, „Matka stvoření“ nebo „Matka všech andělů“. ⁴⁸⁵ Tyto „tituly křesťanská tradice nezná a teologicky jsou nepřijatelné“. ⁴⁸⁶ Od andělů má pocházet i další teologicky neakceptovatelný názor Byrneové, že andělé nedisponují svobodnou vůlí, tu měl prý jen satan. ⁴⁸⁷ Katolické teologii je cizí i myšlenka, že někteří andělé byli lidmi. Byrneová jmenuje např. proroka Eliáše a Elišu. Avšak Eliša jako anděl má nyní ženskou podobu. ⁴⁸⁸ K Eliášovi zase uvádí, že to „byl starozákonní prorok s duší anděla“. ⁴⁸⁹

Anděl Michael je pro Byrneovou andělem Slunce a Gabriel zase andělem Měsíce. ⁴⁹⁰ Vedle těchto dvou andělů zná ještě mnoho dalších, např. Hosuse, ⁴⁹¹ Kaphase ⁴⁹² nebo Traffikisse. ⁴⁹³ Popisuje také různé skupiny andělů. Mimo archanděly a anděly strážné zmiňuje anděly léčitelské ⁴⁹⁴ nebo anděly učitelé. ⁴⁹⁵ Uvádí též stromové anděly, kteří vypadají jako ženy a jsou součástí stromů. ⁴⁹⁶ Zde je vhodné upozornit, že ačkoli Byrneová hovoří o některém z andělů v ženském rodě a o jiném v rodě mužském, upozorňuje, že andělé jsou bezpohlavní. ⁴⁹⁷

Na jiném místě líčí, jak ji andělé přenesli do minulosti, kde se setkala se svatým Františkem. Ten je vykreslen zcela v souladu s lidovou tradicí: trhá květiny a sype droby ptákům, nenacházíme však nic, co by odkazovalo na jeho skutečný život mnicha a hlasatele Božího slova. ⁴⁹⁸ Čtenář se také dozví, že Byrneová byla anděly vzata do minulosti kvůli tomu, že František potřeboval její modlitbu před rozhovorem se svým otcem. ⁴⁹⁹

⁴⁸³ BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 86. Hovoří dokonce o jakési duchovní evoluci lidstva, kdy lidé dosáhnou k propojení duše a těla a přestaneme řešit rozdíly mezi jednotlivými náboženstvími. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 136–141. Srov. také BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 104–106.

⁴⁸⁴ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Andělé postmoderního nebe*, s. 87.

⁴⁸⁵ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 85.

⁴⁸⁶ Tamtéž.

⁴⁸⁷ Srov. tamtéž, s. 94.

⁴⁸⁸ Tamtéž. Srov. také BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 86.

⁴⁸⁹ BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 60.

⁴⁹⁰ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 317., s. 93. Srov. také BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 266.

⁴⁹¹ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 97. Podle autorky tento anděl zosobňuje vědění. Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 16.

⁴⁹² Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 177.

⁴⁹³ Srov. tamtéž, s. 227.

⁴⁹⁴ Srov. tamtéž, s. 266.

⁴⁹⁵ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*, s. 27.

⁴⁹⁶ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 61n.

⁴⁹⁷ Srov. tamtéž, s. 86.

⁴⁹⁸ Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, s. 157–169.

⁴⁹⁹ Srov. tamtéž, s. 163.

Až materialisticky vnímá Byrneová přenos informací od Boha k andělům. Zmiňuje se o tom, že „Bůh dal andělu Hosusovi knihu ze své knihovny“.⁵⁰⁰ V publikacích Byrneové je zachyceno i Ježíšovo bičování a ukřižování, jejichž očitým svědkem pisatelka též byla, neboť ji tam andělé fyzicky vzali.⁵⁰¹ Její tvorba vzbuzuje zdání, že autorka staví sebe samu do středu Božího plánu, a to nejen tím, že popisuje, jak výjimečně je ve srovnání s ostatními lidmi obdarována⁵⁰² a jak se jí dostává i větší ochrany,⁵⁰³ ale i tvrzením, že jsou jí neustále připraveni pomoci „všichni Boží andělé“.⁵⁰⁴

2.2.3 Emil Pálež

Slovenský autor Emil Pálež považuje bádání o andělech doslova za své poslání.⁵⁰⁵ Pro svůj přístup zvolil (v ruské filozofické tradici již existující) název „sociologie“, tedy nauka o moudrosti, „a chápe ji jako syntézu přírodních věd, filozofie a teologie, která pracuje s poznáním empirickým, racionálním i se zjevením“⁵⁰⁶, ovšem nijak se vlastně neliší od antroposofie Rudolfa Steinera.⁵⁰⁷

Jím prezentovaný systém vychází z myšlenky, že vývoj vesmíru je rozdělen na cykly svěřené jednotlivým archandělům, kteří na základě své konkrétní jedinečnosti podněcují změny a posouvají vývoj do další fáze.⁵⁰⁸ Každý ze sedmi andělů působí v souladu se svými vlastními specifiky.⁵⁰⁹ V tomto bodě se Pálež opírá o nauku opata Johanna Trithemia.⁵¹⁰ Toto učení pak dokládá popisem historických událostí.

Pálež poukazuje na zarážející shody událostí v mnoha kulturně-historických oblastech. Je však vhodné zmínit, že vývoj civilizací neprobíhal plošně, jak by tomu mělo být za předpokladu, že celé planetě vládne vždy jeden anděl. Určité události –

⁵⁰⁰ Srov. tamtéž, s. 82.

⁵⁰¹ Srov. tamtéž, s. 315.

⁵⁰² Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*, s. 24. Srov. také tamtéž, s. 55; s. 268.

⁵⁰³ Srov. tamtéž, s. 108.

⁵⁰⁴ Tamtéž, s. 168.

⁵⁰⁵ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. Duchovní inteligence inspirují epochy. *Dingir* 2013, roč. 16, č. 3, s. 100–103.

⁵⁰⁶ BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta, s. 168.

⁵⁰⁷ Srov. tamtéž, s. 166.

⁵⁰⁸ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 68–71.

⁵⁰⁹ Srov. tamtéž, s. 72n.

⁵¹⁰ Srov. tamtéž.

ty, které potvrzují jeho výklad – autor vyzdvihuje, zatímco jiné (protikladné) ponechává nepovšimnuty stranou.⁵¹¹

Jiný problém vyvstává v otázce vývoje živočišných druhů, pro který je časový interval uváděný autorem příliš krátký na to, aby na něj mohl mít vliv jeden anděl.⁵¹² Tak např. v pojednání o Gabrielovi (který měl mimo jiné podnítit vznik filozofického materialismu⁵¹³) je uvedeno, že v jedné z dob jeho vlády se odehrála tzv. „kambrická exploze života“, ve které si plži začali tvořit vnější schránku.⁵¹⁴

Nabízejí se i další otázky. Páleš např. uvádí jako jeden z hlavních znaků vlády archanděla Michaela ve 13. a 14. století jistou demokratizaci v Evropě. Zde je možné se tázat: Jak je s tímto rysem Michaelova vedení v souladu skutečnost, že papež Inocenc IV. povolil mučení heretiků při výslechu?⁵¹⁵ A jestliže jsou určité dějinné prvky vždy spjaty s konkrétním archandělem,⁵¹⁶ jak je možné, že je (mnohdy ve značné míře) nalezneme i mimo období přiřknuté tomu kterému andělu? Např. pokud měla velká světová náboženství vznikat za vlády zmíněného slunečního archanděla Michaela v rozmezí let 600–300 př. Kr., jak lze potom vysvětlit, že se křesťanství⁵¹⁷ zformovalo až v období následujícím?

Páleš archanděly ztotožňuje s mytologickými božstvy různých náboženských systémů.⁵¹⁸ Existuje názor, že, „Pálešovi (arch)andělé jsou křesťanským převlekem sedmi božstev babylonského, resp. mezopotámského (tedy aspoň částečně už i sumerského a akkadského) náboženství“.⁵¹⁹ Páleš přitom považuje svou nauku za neporovnatelně propracovanější, než jsou ostatní filozofie dějin, a také schopnou poskytnout životní orientaci lidem.⁵²⁰

⁵¹¹ Jako příklad lze uvést samaelské období, které mají provázet diktatury. Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 303nn. Páleš zmiňuje fašismus a komunismus 1. poloviny 20. století, doslova píše: „Ve 20. a 30. letech 20. století totalitní autoritativní režimy a diktatury všude nahrazují demokracii.“ Tamtéž, s. 303. Mlčí však o tom, že mimo postižené země existovaly i jiné, které se jím uváděným rysům tohoto období vymykaly.

⁵¹² Zde je vhodné zmínit, že jednotlivé úseky nejsou vždy stejně dlouhé. „Dějiny se ... pohybují neustále v cyklech 2160, 720, 354 a 72 roků. Nejdelší cykly odpovídají jednotlivým éram znamení Zvěrokruhu a ovládají je duchové času.“ BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 168.

⁵¹³ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 172n.

⁵¹⁴ Srov. tamtéž, s. 221n. Páleš zakončuje pojednání výrokem objasňujícím, co se odehrává v „mysli“ lastur, zatímco v nich „zrají perly“: „Plžům se zdají příběhy z Tisíce a jedné noci.“ Tamtéž, s. 223.

⁵¹⁵ Srov. ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? *Dingir* 2006, roč. 9, č. 3 s. 106–107.

⁵¹⁶ Srov. BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 169.

⁵¹⁷ Přitom pro císaře Konstantina mělo křesťanství rysy připomínající právě kult slunce, který vyznával jeho otec.

⁵¹⁸ Srov. BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*, s. 169.

⁵¹⁹ ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? s. 106.

⁵²⁰ Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Duchovní inteligence inspirují epochy*, s. 101n.

2.2.4 Paulo Coelho

Tento brazilský autor sice cíleně žádnou knihu popisující anděly a jejich svět nenapsal, nicméně andělé se v jeho knihách vyskytují a hrají tam velmi důležitou úlohu průvodců. Současně se mu nelze vyhnout, protože jeho obliba u českých čtenářů je velmi vysoká. Na webových stránkách Databáze knih je uveden na 22. místě.⁵²¹ Také celosvětově patří Coelho mezi nejúspěšnější autory.⁵²²

Paulo Coelho se narodil v roce 1947 v katolické rodině, s jejíž vírou se plně ztotožňoval. Jeho zbožnost byla, podle svědectví, v době začínající puberty velmi výrazná.⁵²³ Někteří mají za to, že „[o] to intenzivnější byla pak revolta, která byla zřejmě spojena se vzdorem proti přísnému otci.“⁵²⁴ V období mladé dospělosti také Coelho koketoval se satanismem a crowleyovskou magií. Následně se částečně vrátil ke katolictví. Po návštěvě koncentračního tábora v Dachau a blíže nespecifikovaném duchovním zážitku se měl seznámit s členem okultního křesťanského řádu R. A. M., ovšem o existenci tohoto řádu panují pochyby,⁵²⁵ podobně bývají některými autory zpochybňovány některé autorovy zážitky.⁵²⁶

Pro téma této práce jsou důležité zejména dvě Coelhoovy knihy. Jsou jimi *Poutník: Mágův deník*⁵²⁷ a *Valkýry*.⁵²⁸ *Mágův deník* je popisem poutě do Santiaga de Compostela, na níž Coelho potkává svého „osobního démona“, nazývaného též „Posel“.⁵²⁹ Rozhodně se nejedná o anděla, jak by se mohlo s odkazem na jeho druhé jméno zdát. Autor sám uznává, že jde o bytost, která může pomoci; může ovšem také uškodit, nebude-li člověk dost opatrný.

⁵²¹ Srov. *100 nejoblíbenějších autorů* [2018-10-03]. <<https://www.databazeknih.cz/zebricky/nejoblibenejsi-autori>>. Předstihl i takové autory, jakými jsou John Irving nebo Charles Bukowski. Pro srovnání: Michal Viewegh, o jehož oblíbě by zřejmě nikdo nepochyboval a který je velmi aktivní, se nachází až na 81. pozici. I Viewegh napsal knihu dotýkající se andělů, totiž: VIEWEGH, Michal. *Andělé všedního dne*, Brno: Druhé město, 2007; ovšem Vieweghův román si nikde nečiní nároky na hodnověrnost tématu ani reálnost popisovaných andělů. Jedná se spíše o formu protestu proti náboženskému vnímání života – kniha končí vyjádřením nevíry v Boha ze strany jednoho z andělů. Z tohoto důvodu není tato kniha v zorném úhlu této práce.

⁵²² Je však třeba upozornit, že literárními kritiky je přijímán rezervovaně. Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci. *Dingir* 2013, roč. 16, č. 3, s. 97–99. Srov. také PLESNÁ, Hana. *Romány Paula Coelho: umění nebo kýč?* Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta, s. 53.

⁵²³ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci, s. 97.

⁵²⁴ Tamtéž. Upravil autor.

⁵²⁵ Srov. tamtéž, s. 97n.

⁵²⁶ Srov. tamtéž, s. 98.

⁵²⁷ COELHO, Paulo. *Poutník: Mágův deník* [e-book]. Praha: Argo, 2002.

⁵²⁸ COELHO, Paulo. *Valkýry* [e-book]. Praha: Argo, 2010.

⁵²⁹ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci, s. 98.

Démon je rovněž anděl, ale je to svobodná, vzpurná síla. Raději ho nazývám Poslem, neboť je hlavním pojítkem mezi tebou a světem. ... Působí pouze na materiální rovině. Je přítomen ve zlatě církve, protože zlato pochází ze země, která je jeho panstvím. Je přítomen v naší práci a v našem vztahu k penězům. Když mu ponecháme volnost, má sklon se rozptýlit. Když ho vymítáme, přijdeme o všechno dobré, co nás vždycky může naučit, protože se vyzná ve světě a v lidech. Když se necháme zlákat jeho mocí, ovládne nás a odvede nás od dobrého boje.

Proto jediná možnost, jak s naším Poslem jednat, je přijmout jej jako přítele. Naslouchat jeho radám, žádat ho o pomoc, když je to třeba, ale nikdy nedopustit, aby nám diktoval pravidla.⁵³⁰

Tohoto Posla Coelho vyvolával několikrát podle rituálu, který jej naučil jeho průvodce jménem Petrus.⁵³¹ O andělech se Coelho v této knize také zmiňuje.⁵³² Tyto bytosti jsou ovšem na rozdíl od démona striktně pozitivní a jejich cílem je člověka ochraňovat,⁵³³ zatímco démon má člověku spíše usnadňovat život. „Kdybych to měl vyjádřit obrazně, řekl bych, že anděl je tvá zbroj a Posel tvůj meč.“⁵³⁴

Nápadné v této knize je časté připomínání Kristových výroků a činů, ovšem v odlišně chápaném kontextu.⁵³⁵

Zatímco v knize *Poutník* se Coelho zaměřuje spíše na démona, ve *Valkýrách* se soustředí na strážného anděla, kterého chce spatřit. Už mu nestačí být s ním v kontaktu pomocí channelingu,⁵³⁶ známé imaginativní techniky New Age,⁵³⁷ a proto se vydává do pouště v Novém Mexiku.⁵³⁸ Setkání nakonec proběhne tak, že Coelho je ochromen hrůzou a nedokáže ani pozvednout zrak.⁵³⁹ Autor popisuje magické rituály, které pokládá za nezbytné pro to, aby se setkání s andělem mohlo uskutečnit. Jedná se zejména o rituály, které měly vést ke „zrušení smlouvy“ (tedy k odstranění překážek, které si člověk sám klade), k „přijetí odpuštění“ (tedy k přijetí sebe sama včetně svých

⁵³⁰ COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 46.

⁵³¹ Je možné vidět podobnost s knihami Carlose Castanedy. Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁵³² Srov. např. COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 37.

⁵³³ Srov. tamtéž, s.46; srov. také KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁵³⁴ Srov. COELHO, Paulo. *Poutník*, s. 46.

⁵³⁵ Srov. např. tamtéž, s. 50.

⁵³⁶ Srov. COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 74.

⁵³⁷ Tato metoda má člověku pomoci „napojit se“ na duchovní vedení. Tato technika má sloužit i k rozšiřování vědomí a je mezi vyznavači New Age velice oblíbená. Srov. YORK, Michael. *New Age*. In TAYLOR, Bron (ed.). *Encyclopedia of Religion and Nature*. London & New York: Continuum, 2005, s. 1193–1197. Dostupné on-line: [2018-12-27]. <<http://www.religionandnature.com/ern/sample.htm>>.

⁵³⁸ Srov. KOSTIČOVÁ, Zuzana M. *Cesty za duchovními průvodci*, s. 98.

⁵³⁹ Srov. tamtéž, s. 99; viz také COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 171n.

slabin) a nakonec k „uzavření sázky“, kdy Coelho vsadí vše na to, že svého anděla strážného skutečně uvidí.⁵⁴⁰

Jak název knihy napovídá, součástí příběhu jsou tzv. „Valkýry“. Jsou to ženy, které patří ke stejné esoterní tradici jako Coelho.⁵⁴¹ Žijí v poušti, na koni objíždějí města na jejím okraji a hlásají tam své „evangelium“.⁵⁴² Jedna z vět jejich zvěsti zní: „Jděte za svými sny a nebojte se riskovat!“⁵⁴³ Pověření hlásat toto poselství přijaly ve formě příkazu od archanděla Michaela.⁵⁴⁴ Současně však Valkýry v čele se svou vůdkyní jménem Vahalla žijí způsobem života, který je s křesťanskou tradicí neslučitelný:

Milovaly se s muži, které potkávaly cestou. Obvykle to byli osamocení jezdci na silných motocyklech, dostatečně odvážní, aby se ke skupině přiblížili. Když k tomu došlo, platila nepsaná dohoda, že Vahalla má právo první volby. Pokud nejevila zájem, kterákoli jiná se mohla s příchozím sblížit.⁵⁴⁵

Jiný muž Coelhovi o Valkýrách řekl: „Byly to moje učitelky. Ale Valkýry jsou žárlivé a bezohledné. Snaží se jednat podle andělských zákonů, a jak víš, v království andělů neexistuje ani dobro, ani zlo.“⁵⁴⁶ Takto pojatí andělé, kteří nerozlišují mezi dobrem a zlem, jsou neslučitelní s křesťanskou naukou o andělech jakožto služebnících nejvyššího dobra.⁵⁴⁷ Zdá se také, že Coelho význam andělů posouvá, když o nich píše, že „anděl je Světlo, a právě Světlo dává lidské existenci smysl“.⁵⁴⁸

Coelho kombinuje prvky západního esoterismu s prvky křesťanskými. Můžeme se zde tedy setkat s přísahami ve jménu svatého archanděla Michaela⁵⁴⁹ nebo s modlitbou *Anděle Boží*, kterou má opakovat po Vahalle.⁵⁵⁰ Současně však můžeme narazit na rituály, které nelze zasadit do kontextu křesťanské spirituality. Kupř. při popisu jednoho z nich se dozvíme: „Smyslem rituálu je nenávisť!“⁵⁵¹

⁵⁴⁰ Srov. tamtéž.

⁵⁴¹ Srov. tamtéž, s. 73.

⁵⁴² Srov. tamtéž, s. 105nn.

⁵⁴³ Tamtéž, s. 107.

⁵⁴⁴ Srov. tamtéž, s. 114.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 117.

⁵⁴⁶ Tamtéž, s. 26.

⁵⁴⁷ Srov. RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. Dobro. In *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 92–93.

⁵⁴⁸ COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 158. Srov. J 1,9.

⁵⁴⁹ Srov. COELHO, Paulo. *Valkýry*, s. 101.

⁵⁵⁰ Srov. tamtéž, s. 102.

⁵⁵¹ Srov. tamtéž, s. 133.

2.3 Andělé ve spiritualitě nových náboženských hnutí

Při snaze uchopit nějakým způsobem téma andělů v nových náboženských hnutích narazíme na skutečnost, že tato hnutí o něm nemají žádnou ucelenou nauku,⁵⁵² a každý autor tak k tématu přistupuje po svém. Někdy se pisatelé shodují a doplňují⁵⁵³ (zejména tehdy, když citují jeden druhého nebo některou ze svých autorit⁵⁵⁴), jindy si naopak zcela protirečí.⁵⁵⁵

Často však pro ně anděl není poslem Boha, nýbrž spíše jakousi svébytnou bytostí obývající neviditelný svět. Tyto bytosti jsou s lidmi v přátelském vztahu. Mohou být posly harmonie, lásky (která je však jen vyšší vibrací⁵⁵⁶) nebo světla.⁵⁵⁷ S těmito bytostmi lze vstoupit do kontaktu, např. pomocí automatického psaní, případně technikami využívajícími extatických stavů.⁵⁵⁸

Tito autoři přicházejí s velmi pestrou andělskou mozaikou. Vedle křesťanských andělů se můžeme setkat s anděly z židovských midrašů, s duchovými bytostmi mimokřesťanských náboženství, stejně jako s „poandělštěnými“ bytostmi pohanských kultů,⁵⁵⁹ a někteří dokonce anděly ztotožňují s mimozemšťany.⁵⁶⁰ U některých názorů na anděly je patrná inspirace křesťanskou angelologií, jindy však není vůbec zřejmé,

⁵⁵² Srov. VOJTÍŠEK, Zdeněk. *Andělé postmoderního nebe*, s. 96.

⁵⁵³ Lze najít motivy, které jsou společné všem autorům nových náboženských hnutí či alespoň jejich většině. Shoda se projevuje např. v tom, že s naprostou jistotou předpokládají existenci bájně Atlantidy, ostrovní země, která oplývala duchovně-technologickou úrovní rovnající se té naší, nebo ji dokonce přesahující. Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 115. Rozhodně je jí připisována výraznější duchovnost. Lidé tam byli údajně vědomě spjatí s duchovou oblastí více než s tou hmotnou. Doreen Virtue situuje Atlantidu do míst dnešního ostrova Santoriny. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 26-28. Mj. také uvádí, že v jednom ze svých minulých životů tam žila a pracovala jako léčitelka v „léčebném chrámu“. Tamtéž, s. 30nn.

⁵⁵⁴ Např. Páleš přebírá názor, že Gabriel je „andělem porodu, přímlovčím za bezdětné páry...“, od Ute York: PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 161. Srov. YORK, Ute. *Andělé. Naši pomocníci a ochránci v životě*. Praha: Pragma, 1998, s. 209.

⁵⁵⁵ Jako jeden příklad za všechny je možno uvést planetární sféry, které autoři jednotlivým andělům přisuzují. Kupř. Rafael je někdy považován za vládce sluneční sféry: srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211; u jiných autorů je vládcem sféry Merkuru: srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 341; pro jiné zase vládcem sféry Jupitera: srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 322. Další rozpory jsou zmíněny níže v pojednání o jednotlivých andělech.

⁵⁵⁶ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 60.

⁵⁵⁷ Srov. tamtéž, s. 67n.

⁵⁵⁸ Nejen příklady těchto technik, ale i jistý doklad toho, jak jsou tyto směry vnímány ve společnosti jako něco běžného, lze nalézt v rozhovoru na serveru Aktualne.cz: VRÁNOVÁ, Nina. *Andělé nám pomáhají předvídat budoucnost, říká Lucie Biedermann Doležalová* (11.10.2016) [2018-10-15]. <<https://zena.aktualne.cz/volny-cas/andele-nam-pomahaji-predvidat-budoucnost-rika-lucie-biederma/r~1978a2668dfe11e6b597002590604f2e/?redirected=1539715353>>.

⁵⁵⁹ Srov. BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*, s. 72nn.

⁵⁶⁰ Srov. tamtéž, s. 79–81. Příkladem takovéhoho synkretismu je např. kniha *Lexikon andělů*: RULAND, Jeanne. *Lexikon andělů*. Olomouc: Fontána, 2003.

odkud autor své informace čerpal. To platí kupř. ohledně sexuálních aktivit andělů.⁵⁶¹ Jiným příkladem může být tvrzení na webu atarot.cz, kde se lze dočíst:

Ženský aspekt Boha, matka vesmíru, je v židovské tradici znám pod pojmem Šekina. Podle této tradice to je Bohyně, Bůh-Matka, choť Boha-Otce. Je to božské záření, velká matka, která dává zrod celému vesmíru. Všechna ženská božstva jsou jejím aspektem, například Panna Marie. V kabale je také popisována jako „anděl osvobození“ a ve Starém zákonu (Genesis 48:16) podle Jakuba jako „Anděl, Vykupitel, jenž před vším zlým mě chránil...“ Je také strážkyní Stromu života v Rajské zahradě.⁵⁶²

Takovýto významový posun má pochopitelně dopad na celý kosmologický koncept zmíněných autorů, takže je potom možné setkat se např. s božskou Matkou, která se podílí na stvoření.⁵⁶³

Někdy používá autor nebo překladatel nepřesnou terminologii. Tak např. o Tomáši Akvinském se můžeme dočíst, že to byl „andělský lékař“⁵⁶⁴; místo náležitého „Bůh Otec“ je možné narazit i na slovní spojení „boží Otec“.⁵⁶⁵ Jindy vycházejí autoři z neúplných, nebo dokonce mylných informací, jako v případě, kdy je křesťanské teologii vkládáno do úst něco, co nikdy neučila, např. to, že „kdo vede spořádaný život, dostane se po smrti do nebe a bude povýšen na anděla“.⁵⁶⁶ Jiným příkladem může být tvrzení, že se v Bibli objevují andělé Ksiel či Puriel, kteří mají za úkol lidem ubližovat.⁵⁶⁷

Přitom pro autory nových náboženských hnutí platí, že zdroje svých poznatků často neuvádějí nebo že jako pramen svého poznání mohou udávat meditaci a vnuknutí.⁵⁶⁸ Pokud se v knihách nových náboženských hnutí, které se týkají andělů, setkáme s odkazem na zdroje, jedná se často o apokryfní spisy. Jde zejména o *Knihu*

⁵⁶¹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 166n.

⁵⁶² Citováno z webové stránky: *Existence andělů* (11.9.2009) [2018-02-14]. <<https://www.atarot.cz/existence-andelu/andele/andelska-magic>>. Pro úplnost je třeba říci, že „šechiná“, (hebr. שְׁכִינָה) označuje ve starozákonních textech Boží přítomnost, např. v chrámu, tedy nikoli samostatnou bytost. S tímto slovem se můžeme setkat např. v 8. verši 25. kapitoly knihy Exodus: „Ať mi udělají svatyni a já budu bydlet uprostřed nich.“ Ex 25,8.

⁵⁶³ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 29.

⁵⁶⁴ YORK, Ute. *Andělé*, s. 27.

⁵⁶⁵ Srov. tamtéž, s. 161.

⁵⁶⁶ Tamtéž, s. 59.

⁵⁶⁷ Srov. tamtéž, s. 167.

⁵⁶⁸ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 15n; SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 11n.

Henochovu.⁵⁶⁹ Přitom autoři těchto knih s andělskou tematikou přejímají názor, že Henoch vstoupil na nebesa.⁵⁷⁰ Ovšem uvádějí i výroky Tomáše Akvinského.⁵⁷¹ Pokud jde o autority, o něž se tito pisatelé opírají, nelze opomenout Rudolfa Steinera, esoterika a zakladatele antroposofie.⁵⁷² Jeho dílo je – soudě podle množství jeho citací v jejich knihách – pro uváděné autory stěžejním.⁵⁷³

Andělé v pojetí nových náboženských hnutí jsou velmi úzce spjati s lidmi, ale „pocházejí z jiné evoluční linie“.⁵⁷⁴ Jindy (pokud autor uznává Boha jako Stvořitele) jde o bytosti stvořené.⁵⁷⁵ Někdy je tvrzení autorů nejednoznačné nebo rozporuplné. Např. Doreen Virtue na jedné a téže stránce uvádí, že andělé „jsou božské bytosti prosté ega“,⁵⁷⁶ a vzápětí čtenáře ujišťuje, že „si dokonce můžete vypůjčit, neboli ‚obléci‘ jejich světlo, stejně jako jejich ega“⁵⁷⁷ (která předtím popřela).

Andělé jsou považováni nejen za pomocníky, učitele a rádce, ale také za strážce karmických zákonitostí.⁵⁷⁸ Někdy splývají s „jemnohmotnými ochránci“, což jsou vlastně duše mrtvých.⁵⁷⁹ Je také důležité zmínit, že tito autoři mnohdy nerozlišují mezi anděly a démony. Démoni tak mohou být Božími služebníky, kteří mají za úkol udržovat svět protikladů.⁵⁸⁰ Přitom se lze setkat s názorem, že se mohou opět stát anděly.⁵⁸¹

Podobně se autoři shodnou na nauce o reinkarnaci a preexistenci duší, takže je možné se dozvědět, že „děti opustily spirituální svět teprve nedávno“⁵⁸², a tím je myšleno, že v něm žily před svým narozením. Shoda autorů andělských knih panuje též

⁵⁶⁹ Židovský apokryfní spis přibližně z 2.–1. stol. př. Kr., kterou cituje Ju 14–16. Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch in *Biblický slovník*, s. 154n. Je považován za jeden z nejstarších židovských apokryfů. Srov. SENFT, Lukáš. *Henoch – prorok řádu*. Interpretace Knihy strážců z 1. knihy Henochovy. Praha: UK FF, 2016, s. 5.

⁵⁷⁰ Adolf Novotný má za to, že některé biblické pasáže se vůči tomuto vymezují. Jako jeden z příkladů uvádí J 3,13: „Nikdo nevstoupil na nebesa, leč ten, který sestoupil z nebes, Syn člověka.“ Srov. NOVOTNÝ, Adolf. Enoch in *Biblický slovník*, s. 154n.

⁵⁷¹ Srov. např. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2004, s. 404.

⁵⁷² Srov. *Rudolf Steiner* (17.10.2018) [2018-11-15].

<https://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner>.

⁵⁷³ Srov. např. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 119; PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 115; YORK, Ute. *Andělé*, s. 37; SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 23.

⁵⁷⁴ YORK, Ute. *Andělé*, s. 76.

⁵⁷⁵ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 29.

⁵⁷⁶ VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*. Praha: Pragma, 2007, s. 10.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 77; viz také SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 49.

⁵⁷⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 140.

⁵⁸⁰ Srov. tamtéž.

⁵⁸¹ Srov. tamtéž, s. 66.

⁵⁸² COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*. 777 poselství naděje a inspirace. Praha: Práh, 2014, s. 238.

v tom, že jistým způsobem zaujímají odmítavý nebo alespoň zpochybňující postoj vůči církvi. Je vůbec zajímavé, jak autoři z řad nových náboženských hnutí obratně krouží okolo slov „Bůh“, „Kristus“, „andělé“ a „církve“ tak, aby tato slova nemuseli dát do souvislosti. Někdy však hovoří přímo proti církvi.⁵⁸³

Vypadá to, jako by andělé v pojetí autorů nových náboženských hnutí podporovali lidské sobectví. Tak je možné dočíst se např. toto:

Andělé vám dají vše, o čem si myslíte, že si to zasloužíte, pokud o to požádáte. Mnoho lidí je limitováno v tom, co mají, svou malou vírou v peníze. Ale andělé nám pomohou, abychom žili v dostatku, když do toho dáme celé své srdce.⁵⁸⁴

Tím, co by si člověk podle svého mínění zasloužil, mohou být skutečně nejrůznější věci. Nesnadno uchopitelným je také termín „víra v peníze“, zejména ve spojení s „celým srdcem“.⁵⁸⁵

Andělé samozřejmě obývají duchovou realitu, která je dualisticky protikladná k hmotnému světu. Od těchto autorů se však ohledně toho, kde andělé přebývají, můžeme dozvědět i to, že „žijí v tom elementu, jehož působením evolučně vznikly u ptáků křídla – proto je symbol křídel v podstatě také správný“.⁵⁸⁶ Lze se setkat též s myšlenkou, že andělé používají k přenášení zpráv všechny okřídlené tvory.⁵⁸⁷

Andělé mohou na pozvání vstupovat do našich těl, která jimi takto mohou být uzdravena.⁵⁸⁸ Andělé mohou také spolu s člověkem zpívat „Óm“ a posílat pak tímto způsobem zpívajícímu své vibrace.⁵⁸⁹ „Óm“ zní i z úst serafů obklopujících Boží trůn.⁵⁹⁰ S anděly lze navázat spojení buď prostým oslovením, nebo meditací,⁵⁹¹ případně automatickým psaním.⁵⁹² Za zmínku stojí tvrzení, že strážný anděl dává jakýsi duchovní

⁵⁸³ To lze vidět např. v odpovědi na otázku, zda nebe schvaluje úmysl prohlásit papeže Pia XII. za svatého. „Ne, ani by to neodpovídalo smyslu nebe.“ KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 217. Následuje naděje, že v některé z dalších inkarnací na tom bude duše papeže lépe. Srov. tamtéž.

⁵⁸⁴ COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 252.

⁵⁸⁵ Nelze nezmínit, komu má podle Božího slova patřit celé srdce. „Budeš milovat Hospodina, svého Boha, celým svým srdcem a celou svou duší a celou svou silou.“ Dt 6,5; srov. také Mt 22,37.

⁵⁸⁶ *Archandělé: Posvátné duchovní bytosti* (17.10.2018) [2018-11-15].
<https://www.bila-magie.eu/glosar/archandele.html#doleziti_anjeli>.

⁵⁸⁷ Podle této autorky patří ptáci ke skupinové duši jakési třetí dimenze, ale některé ptáky, jako jsou labuť, dravec nebo papoušek, považuje autorka za pokročilejší (mají být našimi učiteli) a zařazuje je do dimenze páté. Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 156.

⁵⁸⁸ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 33.

⁵⁸⁹ Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 17n.

⁵⁹⁰ Srov. tamtéž, s. 40.

⁵⁹¹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 58–63.

⁵⁹² Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 37.

tvůrčí impuls svému chráněnci okolo třiatřicátého roku jeho života.⁵⁹³ Zde je zjevná inspirace magickým číslem označujícím rok smrti Ježíše z Nazareta. K tomu, jak je to s duchovními impulsy u těch, kdo tvořili již v mladém věku, jako např. Wolfgang Amadeus Mozart, Jiří Wolker nebo Arthur Rimbaud, se autoři nevyjadřují.

Většina autorů spolu souhlasí i v tom, že andělé tvoří hierarchii. Ta je de facto totožná s hierarchií Pseudo-Dionysia Areopagity.⁵⁹⁴ Někdy však ještě bývá zmiňována skupina „zemských andělů“,⁵⁹⁵ což jsou tytéž bytosti, které esoterika nazývá bytostmi živlů čili elementály.⁵⁹⁶

U zmíněných autorů je patrná určitá nejednotnost v tom, které duchové bytosti jsou archandělé a které ne. Pisatelé se shodnou na těch, kteří jsou uvedeni v Písmu, ovšem vedle nich si do sboru nejvyšších andělských velitelů zařazuje každý autor různé bytosti, takže zatímco např. Gabriela zmiňují všichni, Orifiel je jmenován zřídka. Archandělů bývá nejčastěji uváděno sedm,⁵⁹⁷ případně devět.⁵⁹⁸ Rozdíl mezi archandělými a andělými spočívá v tom, že andělé jsou odpovědní za osudy jednotlivců, zatímco do působnosti archandělů spadají celé národy.⁵⁹⁹ Někdy však jsou archandělé jen vyššími osvětlovateli, zatímco andělé jsou ochránci člověka,⁶⁰⁰ kteří ovšem pomohou jen za předpokladu, že „není předurčeno, že máte trpět“.⁶⁰¹

Archandělům bývá přisuzována (podobně jako ve středověkém hermetismu) působnost v rámci planetárních sfér.⁶⁰² Setkáme se také s myšlenkou, kterou zastává Rudolf Steiner, že archandělé se cyklicky střídají ve vládě nad zemí. V důsledku toho vývoj probíhá v jakési spirále a rozvíjejí se konkrétní kultury.⁶⁰³

Někteří autoři uvádějí vedle andělů a archandělů ještě „elohim“, tedy mocnosti. K nim podle některých patří „andělé návratu“, kteří provázejí zemřelé do „říše

⁵⁹³ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 99.

⁵⁹⁴ Srov. Atarot. *Existence andělů*; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158; SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 165n.; YORK, Ute. *Andělé*, s. 94n.

⁵⁹⁵ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 43–47.

⁵⁹⁶ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 95. S myšlenkou elementálů přišel Paracelsus. Srov. PARACELUS. *Four Treatises of Theophrastus Von Hohenheim Called Paracelsus*. Baltimore: JHU Press, 1996, s. 222.

⁵⁹⁷ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s.61; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158.

⁵⁹⁸ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 76.

⁵⁹⁹ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 55; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 340.

⁶⁰⁰ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 34–35; viz také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 160.

⁶⁰¹ Tamtéž, s. 33.

⁶⁰² Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158. Srov. také SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 61

⁶⁰³ Srov. tamtéž, s. 116n. Není bez zajímavosti, že šestou - poatlantskou - epochou, kterou Páleš očekává, je doba slovanská, kdy budou mít hlavní vliv na vývoj světa baltské a slovanské národy. Srov. tamtéž, s. 146–152.

světla.“⁶⁰⁴ Podle jiných byli elohim vůdci lidí v době před potopou.⁶⁰⁵ Některé názory spojují elohim také s planetárními sférami:

Jahve není Nejvyšším Bohem, křesťanským Bohem-Otcem, jak se mylně domnívá současná teologie. Jahve je Bohem Měsíce, jedním ze sedmi elohim, který přesunul své působíště ze Slunce na Měsíc a odtud duchovně vedl Židy.⁶⁰⁶

Je však vhodné poznamenat, že mezi andělskými vyznavači nejde o ojedinělý názor, ze stejného způsobu myšlení vychází i další markionovská teze: „El‘ znamená ‚El Elyah‘, což je židovské jméno milujícího Boha Abrahama - v protikladu k žárlivému a pomstychtivému Bohu Mojžíše, který se nazývá Jehovah.“⁶⁰⁷

Autoři z řad nových náboženských hnutí uvádějí mnoho jmen andělů a archandělů, stejně tak i kompetencí, jimiž podle nich tyto andělské bytosti disponují. V některých knihách se setkáme i s několika desítkami andělských jmen.⁶⁰⁸ Mezi jmény archandělů se nejčastěji vyskytují ta, která jsou známa z křesťanství a židovství, tedy Gabriel, Rafael a Michael. Pokud jde o další jména příslušníků hlavního sboru duchovných bytostí, liší se autor od autora. Některý si vystačí s těmi biblickými,⁶⁰⁹ zatímco jiný autor uvádí i patnáct různých jmen.⁶¹⁰ Alespoň stručně uvedu, co nová náboženská hnutí o některých z těchto bytostí říkají.

2.3.1 Gabriel

Je možné setkat se s překladem jeho jména, který zní: „boží plodná síla“.⁶¹¹ Tento anděl nejenže zvěstoval Panně Marii narození Krista, ale také např. objasňoval Lorně Byrneové, co se děje s umírajícími, kteří jsou rozhádáni s jinými lidmi.⁶¹² Jeho barva je bílá,⁶¹³ jiní uvádějí měděnou,⁶¹⁴ další pak modrou.⁶¹⁵

⁶⁰⁴ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 68.

⁶⁰⁵ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 78n.

⁶⁰⁶ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 167.

⁶⁰⁷ *Archanděl Metatron* [2018-05-22].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-metatron/>>.

⁶⁰⁸ Srov. tamtéž, s. 193n.

⁶⁰⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé: Naši pomocníci a ochránci v životě*, s. 203–212.

⁶¹⁰ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132–133.

⁶¹¹ RULAND, Jeanne. Gabriel. In *Lexikon andělů*, s. 87.

⁶¹² Srov. BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*, Praha: Pragma, 2017, s. 64–66.

⁶¹³ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 94.

⁶¹⁴ Srov. VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*, s. 132–133.

⁶¹⁵ Srov. *Archandělé*.

Je pokládán za anděla radosti, znovuzrození a zmrtvýchvstání,⁶¹⁶ ale také za anděla zvěstování.⁶¹⁷ Panuje nad severem⁶¹⁸ a rovněž nad planetární sférou Měsíce.⁶¹⁹ „Je vládcem vody a všech tekutin.“⁶²⁰ Je to také on, kdo má lidi naučit uvědomit si své touhy a následovat je.⁶²¹ Do sféry jeho působností patří také dědičnost.⁶²² Je andělem porodu, ale zároveň i přímluvcem za bezdětné páry.⁶²³

Táž kniha ovšem uvádí, že vládne ohni a je velmi krutý, protože Gabriel „zvlášť tvrdě vykonával Boží trestní rozsudky nad lidmi“.⁶²⁴ To on zničil na Boží příkaz Sodomu.⁶²⁵ Je považován za horlivého válečníka, který „[v]jedl s náruživostí krvavé války proti jiným andělským knížatům“.⁶²⁶ Není zcela zřejmé, zda se jedná o krev lidskou, nebo jakousi duchovou krev andělů. I přes tvrdost Gabrielovi přisuzovanou byla jeho vláda pro židovský národ velmi příznivá, protože vládl v letech 963–600 př. Kr., tedy v období chrámu.⁶²⁷

2.3.2 Michael

Tento archanděl bývá považován za nejmocnějšího.⁶²⁸ Jeho barva je modrá⁶²⁹, podle jiných červená.⁶³⁰ Ohledně významu jeho jména se autoři knih o andělech většinou shodují s tradičním výkladem, ačkoli u některých se vyskytuje i překlad: „Kdo je Bůh?“⁶³¹ Tím je ovšem význam andělova jména poněkud posunut a upomíná pak na faraonovu otázku položenou Mojžíšovi.⁶³²

Většina autorů spolu souhlasí v tom, že Michael je andělem východu a planetární sféry Slunce.⁶³³ S Michaelem jakožto slunečním andělem probírá každá duše před svým

⁶¹⁶ Srov. tamtéž.

⁶¹⁷ Srov. tamtéž, s. 95.

⁶¹⁸ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 206.

⁶¹⁹ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 158.

⁶²⁰ *Archandělé*.

⁶²¹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 98.

⁶²² Srov. tamtéž, s. 161.

⁶²³ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 209.

⁶²⁴ Tamtéž.

⁶²⁵ Srov. tamtéž, s. 211.

⁶²⁶ Tamtéž, s. 208n. Upravil autor.

⁶²⁷ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 169. Páleš také klade do přímé souvislosti vznik obrázkového písma s Gabrielovým působením. Srov. tamtéž, s. 193.

⁶²⁸ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 206. Stojí za zmínku, že Páleš se podrobnějším popisem tohoto archanděla nezabýval, ačkoli jej uvádí několikrát, např. ve smyslu, že je přímým ochráncem židovského národa. Na rozdíl od jiných autorů mu však samostatnou kapitolu nevěnoval. Srov. např. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 169n.

⁶²⁹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁶³⁰ Srov. *Archandělé*.

⁶³¹ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁶³² Srov. Ex 5,2.

⁶³³ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205n.

(dalším) zrozením své životní úkoly.⁶³⁴ Je ochráncem Božího řádu a vede lidstvo zpět k Bohu. Údajně zná formuli, kterou byl stvořen svět.⁶³⁵ V 2. polovině 19. století vystřídal ve vládě nad světem Gabriela a nyní vede lidstvo na cestě jeho vývoje on.⁶³⁶ Podle některých autorů je současně i andělem smrti.⁶³⁷ Jeho působení spočívá také v tom, že „posiluje naši sílu, abychom byli upřímní a spravedliví a dovedli se zasadit za svou pravdu“.⁶³⁸

2.3.3 Rafael

Opět se můžeme setkat s posunem významu jeho jména na „ten, kdo uzdravuje“.⁶³⁹ Většina autorů se však u jeho jména drží správného překladu, ve kterém je důraz položen na Boží působení. Zcela předvídatelně náleží do Rafaelovy působnosti léčení.⁶⁴⁰ Jeho barvou je fialová⁶⁴¹ nebo také smaragdově zelená.⁶⁴²

Vládne západu,⁶⁴³ podle jiných však východu.⁶⁴⁴ Někteří ho považují za anděla Slunce,⁶⁴⁵ další zase (v souladu se středověkou hermetickou tradicí) za vládce sféry Merkuru,⁶⁴⁶ ovšem je možné setkat se i s myšlenkou, že panuje nad planetární sférou Jupitera.⁶⁴⁷ Jeho symbolem je ryba.⁶⁴⁸ Podle některých není příliš vytižen.⁶⁴⁹ Vyskytuje se také názor, který Rafaela ztotožňuje s toltéckým božstvem Quetzalcoatlem, zpodobňovaným jako okřídlený had.⁶⁵⁰

2.3.4 Některé další duchové bytosti⁶⁵¹

⁶³⁴ Srov. KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď na otázky smyslu života*. Praha: Euromedia, 2005, s. 74.

⁶³⁵ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 106.

⁶³⁶ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 61. Srov. také RULAND, Jeanne. Michael. In *Lexikon andělů*, s. 128.

⁶³⁷ Srov. tamtéž, s. 62.

⁶³⁸ SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 109. Nejde tedy o to, abychom poznali skutečnou pravdu (srov. J 8,32), ale abychom prosazovali to, co my chceme za pravdu považovat.

⁶³⁹ VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁶⁴⁰ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 100.

⁶⁴¹ Srov. *Archandělé*.

⁶⁴² Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132–133.

⁶⁴³ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211.

⁶⁴⁴ Srov. *Archandělé*.

⁶⁴⁵ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 211.

⁶⁴⁶ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 341.

⁶⁴⁷ Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 322.

⁶⁴⁸ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 212.

⁶⁴⁹ Srov. tamtéž, s. 211.

⁶⁵⁰ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 387n. Jestliže Gabrielovi připsal Pálež vliv na vznik obrázkového písma, pak Rafael je podle něj inspirátorem písma hláskového. Srov. tamtéž, s. 342.

⁶⁵¹ Pro představu heslovitě zmíním ještě několik dalších andělských bytostí, o kterých někteří autoři často hovoří, byť se již zdaleka ne všichni na jejich důležitosti shodnou.

Anděl Zachariel, jinde nazývaný Zadkiel⁶⁵² či Cadkiel,⁶⁵³ vládne Jupiteru⁶⁵⁴ a jeho barvou má být tmavě modrá⁶⁵⁵ nebo též fialová.⁶⁵⁶ Je ztělesněním moudrosti.⁶⁵⁷ Úzce spolupracuje zejména s Michaellem.⁶⁵⁸

Často zmiňovaným andělem je také Uriel.⁶⁵⁹ Je „ze všech archandělů nejpozemštější, nejhustší a nejsilněji spjat se zemí“.⁶⁶⁰ Je mu přisuzována temně červená barva,⁶⁶¹ jindy barva bělostříbrná. Tu však týž autor o pár řádků níže nahrazuje zelenou.⁶⁶² Další pisatelé uvádějí jako jeho barvu světle žlutou.⁶⁶³ Údajně je strážcem jihu,⁶⁶⁴ ale také se objevuje myšlenka, že jeho stranou je sever.⁶⁶⁵ S Urielem se lze setkat i v *Knize Henochově*, kde jsou jmenováni ještě andělé Raguel, Sariel a Jerahmeel.⁶⁶⁶

Jako další archanděl bývá uváděn Anael. Zatímco Rafael je strážcem stromu života, Anael střeží strom poznání.⁶⁶⁷ Dále je možné setkat se v knihách těchto autorů s Chamuelem.⁶⁶⁸ „Jméno Chamuel znamená ‚ten, který vidí Boha‘ nebo ‚ten, který hledá Boha‘.“⁶⁶⁹ Chamuelovou barvou je růžová,⁶⁷⁰ podle jiných světle zelená.⁶⁷¹ Někteří uvádějí, že jde o planetárního anděla Marsu,⁶⁷² podle dalších pisatelů je však

⁶⁵² Tak např. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 124.

⁶⁵³ Srov. RULAND, Jeanne. Zachariel. In *Lexikon andělů*, s. 180. Srov. také PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 404.

⁶⁵⁴ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 404.

⁶⁵⁵ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁶⁵⁶ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 124.

⁶⁵⁷ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 410.

⁶⁵⁸ Srov. tamtéž, s. 408n.

⁶⁵⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 196. Srov. také VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133. Srov. též SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 77.

⁶⁶⁰ Tamtéž.

⁶⁶¹ Srov. tamtéž.

⁶⁶² Srov. *Archandělé*.

⁶⁶³ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 133.

⁶⁶⁴ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205.

⁶⁶⁵ Srov. *Archandělé*.

⁶⁶⁶ Srov. ŠTAMPACH, Ivan O. *Andělé exaktně dokázáni?* s. 106. Hodí se také připomenout, že Uriel patří mezi osm archandělů pravoslavi. Kromě něj a tří biblických archandělů sem náleží ještě Selafiel, Jehudiel, Barachiel a Jeremiel. DVOŘÁČEK, Michal. *Pravoslavná spiritualita a její praktické příklady*. Svati andělé, jejich poslání a význam. Svätý archanděl Michael a jeho místo v díle spásy člověka. Teologická interpretace v souladu s biblickou a svatooteckou exegezí. Brno: Pravoslavná obec v Brně, 2014, s. 13, dostupné on-line: *Pravoslavná spiritualita* [2018-05-12].

<http://www.pravoslavi.cz/brnoarchiv/Sv_Andeje.pdf>.

⁶⁶⁷ Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin 2*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2012, s. 675. Tohoto archanděla uvádí mimo Páleše jen York. Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 205.

⁶⁶⁸ Někdy bývá uváděn jako Chamael či Kamael.

⁶⁶⁹ Srov. *Archanděl Chamuel* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-chamuel/>>.

⁶⁷⁰ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 88.

⁶⁷¹ Srov. VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*, s. 132.

⁶⁷² Srov. *Archandělé* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandele/>>.

tato planeta pod vládou Samaelovou. Za knížete andělů bývá pokládán Metatron,⁶⁷³ původně prorok Enoch, který se stal andělem.⁶⁷⁴

Mimo výše uvedené anděly jsou zmiňováni kupř. Jofiel – anděl osvětlení,⁶⁷⁵ Raziel – anděl zasvěcující do mysterií,⁶⁷⁶ Haniel – anděl čistící energie,⁶⁷⁷ Jeremiel (překládáný jako „Boží soucit“) - pomocník v oblasti jasnovidectví,⁶⁷⁸ Remiel – anděl vedoucí lidské duše k poslednímu soudu,⁶⁷⁹ Sariel – anděl smrti⁶⁸⁰ a následuje mnoho dalších.⁶⁸¹

Na závěr tohoto stručného výčtu zmíním Samaela, který dokládá ambivalentnost pohledu uvedených autorů na duchové bytosti. Jeho jméno se překládá jako „Boží jed“.⁶⁸² Informace o něm jsou nejednoznačné. „Samael není archandělem. Je andělem Země a představuje Lucifera, archanděla světla a hlídače duality.“⁶⁸³ Případně „se o Samaelovi hovoří nejen jako o andělu smrti, ale často také jako o padlém andělu, arciknížeti pekel“.⁶⁸⁴ Jedná se tedy o dalšího anděla smrti (vedle Michaela nebo také Sariela).

Zdá se, že Lucifera považují někteří vyznavači andělů za důležitého. Podle některých autorů ho Bůh miluje ze všech andělů nejvíc, protože byl ochoten vzít na sebe nevděčný úkol a vytvořit polaritu zla, která vede lidstvo k uvědomění a dává mu zkušenosti.⁶⁸⁵ Zde je vhodné upozornit, že vyznavači andělů z řad nových náboženských hnutí se často zastávají démonů i přes jejich sepětí se zlem. Tato obhajoba se opírá o myšlenku, že zlo je nezbytné, aby si člověk mohl vybrat dobro, případně aby se mohl učit, jak být vnitřně svobodný.⁶⁸⁶ „Jediná možnost, jak člověka přivést na cestu vývoje, představuje prožívání polarity. Kdyby nebylo světlo, nevěděli bychom, co je stín.“⁶⁸⁷

⁶⁷³ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 128.

⁶⁷⁴ Srov. *Archanděl Metatron*. Podobně prorok Eliáš má být archandělem jménem Sandalfon. Srov. Sandalfon [2019-04-09]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-sandalfon/>>.

⁶⁷⁵ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 118.

⁶⁷⁶ Srov. YORK, U., *Andělé: Naši pomocníci a ochránci v životě*, s. 203.

⁶⁷⁷ Srov. tamtéž.

⁶⁷⁸ Srov. *Archanděl Jeremiel* [2018-05-12].

<<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-jeremiel/>>.

⁶⁷⁹ Srov. YORK, Ute. *Andělé*, s. 203.

⁶⁸⁰ Srov. tamtéž.

⁶⁸¹ Tam, kde se jmen již nedostává, vystačí si autoři s prostými přídomky jako „anděl vody“ atd. Srov. např. *Archandělé*.

⁶⁸² Srov. PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 236.

⁶⁸³ *Archandělé*. Zde je zajímavý protimluv, který ukazuje na jisté nepochopení pojmu archanděl.

⁶⁸⁴ PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 239. Srov. také RULAND, Jeanne. Samael. In *Lexikon andělů*, s. 156.

⁶⁸⁵ Srov. SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*, s. 110; viz také YORK, Ute. *Andělé*, s. 192.

⁶⁸⁶ Srov. SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 147.

⁶⁸⁷ YORK, Ute. *Andělé*, s. 192.

Jako dítě může najít samo sebe jen skrze odloučení od matky, tak i člověk jen při „odvrácení“ se od Boha. Kam by se ale měl odvrátit, když božství vládlo všude? Musel vzniknout volný prostor, ve kterém by se neuplatňovalo božské působení a ve kterém by působily bytosti, které by nebyly bezprostředně proniknuty Bohem.⁶⁸⁸

Tato oběť (jak to nazval Rudolf Steiner⁶⁸⁹) ovšem způsobila, že bytosti odvrácené od Boha začaly ztrácet čistotu svého vědomí a začaly propadat omylům.⁶⁹⁰

Existuje ovšem i názor značně bližší křesťanství, totiž že andělé se odvrátili od Boha z vlastního rozhodnutí. Nespokojenost padlých duchovných bytostí s jejich předchozím stavem je zdůvodňována např. takto: „To je příliš dobra, a pořád totéž, chybí tady nějaká výzva, nenaplňuje mě to, tohle přece nemůže být všechno.“ Andělé se přestali v ráji s jeho stálým chvalozpěvem cítit dobře.⁶⁹¹

Někteří autoři explicitně hovoří o válce duchovných bytostí, která měla dopad i na hmotný svět. Jako první se postavila na odpor část bytostí páté andělské hierarchie, jinak sil a andělů sféry Marsu. Tito se dostali do konfliktu s nejbližším nadřízeným, šestým andělským chórem, tedy panstvy či anděly sféry Jupitera. Nesmírná spoušť, kterou tato válka na nebeském bojišti zanechala, zůstává na obloze jako prstenec asteroidů mezi oběžnými drahami Marsu a Jupitera.⁶⁹²

⁶⁸⁸ SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*, s. 147.

⁶⁸⁹ Srov. tamtéž.

⁶⁹⁰ Srov. tamtéž.

⁶⁹¹ KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď*, s. 33. Stranou ponechávám poněkud materiální obraz nebe i filozofický problém přílišného dobra.

⁶⁹² PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*, s. 239. Je možné si povšimnout, jak se zde prolínají řády duchovných bytostí. O archandělech, kteří tvoří samostatný chór, Páleš mluví jako o vládících jednotlivých chóru. Tamtéž, s. 404.

2.4 Shrnutí

Kněžní trh nabízí množství publikací týkajících se andělů, další nesčetné informace k tomuto tématu lze nalézt na internetu.⁶⁹³ Jak však bylo poukázáno, mnohé pohledy si protirečí, a to nejen na webových stránkách, ale i v knihách.

Autoři publikací o andělech mají různé zdroje inspirace: od klasického New Age (Doreen Virtue) přes magii (Paulo Coelho) a antroposofii (Emil Pálaš) až po katolickou mystiku (Lorna Byrneová). Z tohoto rozdílného názorového pozadí vyplývá odlišnost v tom, na které z konkrétních aspektů popisovaných bytostí pak kladou jednotliví pisatelé důraz.

Čtenáři spirituálních titulů považují informace v těchto knihách za pravdivé a užitečné.⁶⁹⁴ Z pohledu katolické teologie je však možné v naukách prezentovaných uvedenými autory spatřovat stanoviska, která činí tato učení neslučitelnými s křesťanskou vírou. Některé vnitřní rozpory obsažené v těchto naukách znesnadňují, nebo dokonce znemožňují jejich racionální uchopení.

Na závěr budiž řečeno, že andělé nejsou jediné bytosti, jejichž existenci považují tito autoři za reálnou. Mimo anděly a elementály (bytosti živlů) jsou někteří v kontaktu také s vílami, mořskými pannami,⁶⁹⁵ jednorožci⁶⁹⁶ nebo draky.⁶⁹⁷ Tyto zkušenosti však nejsou předmětem této práce.

⁶⁹³ Zde je zmíněno pouze několik málo webů – ty, které vyhledávače zobrazují při zadání klíčových slov na prvních místech.

⁶⁹⁴ Srov. NEŠPOR, Zdeněk R., Spirituální podnikání v České republice: soukromý a korporativní sektor. *Lidé města* 2009, roč. 11, č. 1. Dostupné on-line: [2018-12-25]. <<http://lidemesta.cz/archiv/cisla/11-2009-1/spiritualni-podnikani-v-ceske-republice-soukromy-a-korporativni-sektor.html>>.

⁶⁹⁵ Srov. VIRTUE, Doreen, *Andělská medicína*, s. 42.

⁶⁹⁶ Srov. COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy*, s. 10.

⁶⁹⁷ Srov. COOPER, Diana. *Meet The Dragons* [2018-10-06]. <<http://www.dianacooper.com/online-courses/meet-the-dragons/>>.

3 Představy o andělech v žité spiritualitě ostravských farností

Poslední část této práce se zabývá výzkumem provedeným mezi farníky římskokatolických farností v ostravském děkanátu. Tento výzkum si kladl za cíl zjistit, jak vnímají anděly ostravští katolíci a zda jejich představy o andělech odpovídají katolické církevní nauce, nebo zda byly „infikovány“ myšlenkami nových náboženských hnutí.

Kvantitativní šetření pracuje s tzv. formulací problému; výzkumný problém této práce spočívá v neznalosti toho, nakolik jsou věřící v mnou zkoumané skupině ve své víře týkající se andělů ovlivněni myšlenkami alternativních náboženských směrů, o nichž jsem pojednal výše.⁶⁹⁸

3.1 Výzkumná část

Prvořadé pro práci na výzkumu bylo vypracování metody a technik, které by vedly k dosažení cíle výzkumu. Tento cíl vycházel z účelu výzkumu,⁶⁹⁹ jímž bylo získat rámcový přehled o vztahu katolíků k andělům a andělským tématům. Lokálně realizovaný výzkum by se pro pastýře zkoumané oblasti mohl stát pramenem cenných informací, stejně jako inspirací či předpokladem pro případný průzkum v dalších regionech, zejména sousedních. Uvedeného cíle jsem chtěl dosáhnout zodpovězením následujících počátečních otázek:

- Věří dnešní praktikující katolíci ze zkoumaného regionu na anděly?
- Jaký je obraz andělů v jejich víře?
- Odráží se téma andělů v jejich spiritualitě? (Případně jak?)
- Odpovídají jejich představy o andělech učení církve, nebo se blíží představám nových náboženských hnutí?

Je tedy zřejmé, že se jedná o metodu induktivní, kdy jde o to, získat odpovědi pro vytvoření obrazu skutečnosti.⁷⁰⁰

⁶⁹⁸ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost: Příručka pro uživatele*. Praha: Karolinum, 2002, s. 120.

⁶⁹⁹ HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016, s. 160.

⁷⁰⁰ DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 76.

Ačkoli mým původním záměrem bylo realizovat kvantitativní šetření, vyšlo najevo, že cíl výzkumu nemůže tato metoda zcela splnit.⁷⁰¹ Jako vhodný se však nejevil ani samostatný výzkum kvalitativní. Nezdálo se, že by rozhovor s několika jednotlivci poskytl možnost vyvodit něco, co by pro daný geografický rámec mělo vypovídací hodnotu.⁷⁰² Nakonec byla tedy zvolena metoda smíšeného výzkumu,⁷⁰³ která umožnila testovat hypotézy o sociálních skupinách a vložit do dotazníku i otázky charakteristické spíše pro výzkum kvalitativní.

Bylo zřejmé, že se jedná o předem danou strukturu výběru,⁷⁰⁴ protože výzkum byl zacílen na věřící katolíky. To však bylo nutno nějakým způsobem zúžit. Prvním bodem byla redukce na ostravský děkanát,⁷⁰⁵ který nejvíce odpovídal zadání této práce. A tak byl vytvořen soupis farností ostravského děkanátu včetně komunity Salesiánů Dona Boska v Ostravě⁷⁰⁶ a z těchto 25 farností bylo následně prostým, náhodným výběrem⁷⁰⁷ zvoleno pouhých 5 (Moravská Ostrava, Zábřeh, Poruba, Třebovice a salesiánská komunita), takže vznikla skupina zastupující přibližně 25 % obcí. Současně tak bylo zajištěno, že nedojde k utvoření „výběrové skupiny“ respondentů, ale že bude zachováno „analytické zobecnění“.⁷⁰⁸

Před zahájením samotného výzkumu byl ještě zrealizován předvýzkum, který měl ověřit srozumitelnost otázek.⁷⁰⁹ Ten proběhl mezi 13 členy farního společenství v Zábřehu, ovšem v jiné skupině než následný výzkum.⁷¹⁰ Vzhledem k tomu, že předvýzkum potvrdil, že otázky jsou srozumitelné a není nutno je měnit, byly tyto vyplněné dotazníky zařazeny mezi ty, které byly získány posléze při samotném výzkumu.

Potom byli osloveni duchovní správci výše uvedených vybraných farností a proběhly návštěvy jejich farních společenství. V takto definovaných skupinách byl pak výzkum zrealizován. S ohledem na anonymitu respondentů a některé další faktory⁷¹¹ byl jako

⁷⁰¹ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 126.

⁷⁰² Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 47.

⁷⁰³ Tamtéž, s. 56.

⁷⁰⁴ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 153.

⁷⁰⁵ Seznam farností je dostupný on-line: [2018-11-05]. <<http://www.dekanat-ostrava.cz/>>.

⁷⁰⁶ Srov. *Salesiáni Dona Boska v Ostravě* [2018-11-05]. <<http://ostrava.sdb.cz/salesiani/>>.

⁷⁰⁷ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 104n.

⁷⁰⁸ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 152.

⁷⁰⁹ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 122.

⁷¹⁰ Jednalo se o výzkum ve společenství, které se z časových důvodů schází v jiný čas než farní společenství. Vede je jiný kněz, ale vzhledem k tomu, že nejde o nějakou specifickou formu společenství, bylo vhodné je do výzkumu zařadit.

⁷¹¹ Srov. Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 141.

forma výzkumu zvolen jednofázový dotazník⁷¹² s otevřenými otázkami.⁷¹³ Za jeho jistou nevýhodu, s níž jsem se nakonec skutečně potýkal, lze považovat možnost některou otázku přeskočit, odpovídat příliš stručně, nesrozumitelně nebo neodpovědět vůbec.⁷¹⁴ Z šesti základních typů výzkumných otázek⁷¹⁵ byly v dotazníku zastoupeny otázky názorové, vědomostní a demografické.

Vzhledem k tomu, že téma andělů nepatří mezi okruhy běžného zájmu, dalo se očekávat, že ne všichni budou mít jasně vyhraněný názor. Otázky byly proto formulovány tak, aby respondentům pomáhaly jak se správným pochopením dotazů,⁷¹⁶ tak s následnou odpovědí. Příklady uváděné v otázkách měly respondentům poskytnout podporu pro asociaci a též jim umožnit ono lepší porozumění. Doplnující podotázky pak měly zamezit tomu, aby se respondent nespokojil s uzavřenou odpovědí, ale aby ji rozvedl.⁷¹⁷

Zejména u první otázky bylo její rozvinutí de facto nutností, jelikož jsem vycházel z předpokladu, že odpověď bude kladná. Současně však bylo vhodné se zeptat, zda respondent skutečně v anděly věří. V opačném případě by bylo zbytečné ve vyplňování dotazníku pokračovat.

Samotná realizace výzkumu probíhala tak, že věřící shromáždění na farních setkáních měli možnost anonymně vyplnit předložený dotazník za mé přítomnosti a pod mým dohledem. Vyplnění zůstalo dobrovolné,⁷¹⁸ avšak odmítnutí bylo spíše vzácností. Účastníkům bylo sděleno, že se jedná o výzkum pro diplomovou práci, a rovněž jim bylo oznámeno její téma. Další podrobnosti se jim nedostalo, aby nebyly zavdány příčiny k reaktivitě.⁷¹⁹ Dotazy vznesené respondenty (např. na katolickou nauku) byly zodpovězeny až poté, co byly vyplněny a odevzdány všechny dotazníky.

⁷¹² Dotazník je přílohou této práce.

⁷¹³ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 190.

⁷¹⁴ Srov. tamtéž.

⁷¹⁵ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 172n.

⁷¹⁶ Srov. tamtéž, s. 57.

⁷¹⁷ Mohlo by se zdát, že zejména doplňující otázka dotazující se na vztah s anděly je návodná, sugestivní.⁷¹⁷ Jednalo se však o nezbytnost, protože lidé běžně nejsou zvyklí přemýšlet o nějakém vztahu s duchovými bytostmi. Nejde tedy ani o otázky návodné, ani o dvojotážky, jak jsou chápány v klasické metodologii, ale o otázky mající za cíl rozvíjet původně příliš strohou odpověď respondentů. I tak byly mnohé odpovědi stručné a heslovité. Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 149.

⁷¹⁸ Srov. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 157.

⁷¹⁹ Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 149.

Respondenti byli také ujištěni o zachování naprosté anonymity⁷²⁰ a požádání o otevřenost při odpovídání.⁷²¹ Všechny dále zpracovávané dotazníky byly vždy vyplněny na místě a lze předpokládat, že obsahují spontánní, a tedy relevantní odpovědi.⁷²² Těchto dotazníků je celkem 139, jsou naskenované a dostupné ke kontrole. Níže citované odpovědi respondentů byly ponechány tak, jak jsou v dotaznících skutečně napsané, tedy i s případnými jazykovými nedostatky a chybami.

⁷²⁰ Dotazníky z každé skupiny byly bez pročitání zařazeny do stohu již odevzdaných dotazníků z jiných skupin, abych vyloučil případnou předpojatost při jejich analyzování.

⁷²¹ Respondenti byli ubezpečeni, že se nejedná o zkoušku jejich pravověří, ale o jejich subjektivní a niterný názor. Také byli obeznámeni s tím, jak se dostanou k výsledkům výzkumu.

⁷²² Jako další možnost se nabízelo vyplňování dotazníků po skončení bohoslužeb v kostelích. Tam by ovšem nebylo zaručeno, že mezi respondenty jsou skutečně jen katolíci, a nikoli např. kolemjdoucí, zlákaní varhanní hudbou. Navíc je nutno brát v úvahu nepohodlí, které by mohlo zájemce o vyplnění dotazníku odrazovat.

Zabýval jsem se i variantou, že si respondenti vezmou dotazníky k vyplnění domů. Odpovědi by pak byly jistě obsažnější; vystavil bych se však riziku, že budou zkreslené vzhledem k možnosti „poradit se“ s internetem, příp. že se mi dotazníky vůbec nevrátí. DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, s. 115n. Tomu jsem se díky výše popsanému postupu vyhnul.

3.2 Interpretace získaných dat⁷²³

Po první analýze bylo možné konstatovat, že katolíci ve zkoumaném vzorku v anděly věří. Pouze 2 respondenti vyjádřili v dotaznících nevíru v anděly.⁷²⁴ Tedy 98,56 % dotázaných svou víru potvrdilo.⁷²⁵

3.2.1 Představy respondentů o andělech a jejich funkci

Odpovědi respondentů s popisy andělských bytostí a jejich působení byly potom roztrženy s cílem ukázat, zda andělé v představách dotázaných skutečně odpovídají duchovným bytostem. Vyšlo najevo, že mezi věřícími existují názory, které jsou v rozporu s tím, co tato práce chápe pod pojmem „anděl“. Ty však byly marginální. Kupř. jen v jediném dotazníku bylo možno se dočíst, že se jedná o zemřelé lidi.⁷²⁶

5 odpovědí (tedy 4,32 %) obsahuje přesvědčení, že jde o lidi žijící, do kterých se andělé „vtělují“⁷²⁷. Např. jeden z respondentů uvedl, že andělé jsou „obyčejní lidé, kteří vynikají vlastnostmi, pomáhající lidem, kteří za svou pomoc neočekávají něco na oplátku“.⁷²⁸ Jiný zase odpověděl, že jsou „vtěleni do lidských bytostí, pomáhají druhým“.⁷²⁹ 3 z těchto 5 respondentů dále neuvedli nic, co by poukazovalo na to, že andělé v jejich představách jsou duchovnými bytostmi a ne pouze kulturní nálepkou označující hodné lidi. Přes kladnou odpověď na otázku, zda v anděly věří, lze předpokládat nevíru v ty bytosti, které tímto termínem označuje katolická církev i tato práce.⁷³⁰

Relativní počet věřících v existenci andělů se tedy změní na 96,40 %.

⁷²³ Odpovědi v nashromážděných dotaznících byly jednotlivě analyzovány a rozřazeny do kategorií odpovídajících de facto výzkumným otázkám, a to tak, aby byly vytvořeny jednotlivé souhrnné sloupce pro co nejkonkrétnější souhrny v datové matici. U kvalitativní části jsem vycházel zejména z metody *tematické analýzy*. Srov. HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*, s. 264–276. Pokud odpověď obsahovala odpovídající výraz nebo bylo nepochybně zřejmé, že je respondentem myšlen, byl do datové matice zadán odpovídající kód. Příklady vyplněné datové matice jsou uvedeny v přílohách č. 14 a 15. Jednalo se o číslovku „1“, která označovala shodu odpovědi s tématem. Součtem byly získány absolutní počty odpovědí, které byly následně převedeny také na relativní, tedy procentuální vyjádření. Tyto výsledky jsou pro větší přehlednost zobrazeny v grafech uvedených v přílohách.

⁷²⁴ Jedná se o dotazníky č. 62 a 121. Tyto dotazníky posloužily k zodpovězení otázky týkající se víry či nevíry v anděly a byly z další analýzy vyřazeny.

⁷²⁵ Poněkud neuchopitelný je dotazník č. 81, kde na otázku, zda věří v anděly, respondent napsal: „Rozhodně ne, jen anděl strážný.“ Ovšem jelikož dále uvádí, že se modlí modlitbu *Anděle Boží*, lze předpokládat, že v tohoto anděla skutečně věří.

⁷²⁶ Srov. dotazník č. 87.

⁷²⁷ To je případ dotazníků č. 41, 57, 61, 69 a 106.

⁷²⁸ Dotazník č. 57.

⁷²⁹ Dotazník č. 61.

⁷³⁰ Tyto dotazníky č. 57, 69 a 106 byly proto z dalších analýz také vyřazeny.

Ohledně představ, které respondenti o andělech mají,⁷³¹ je zajímavé sledovat, jak se rozsah popisu zvětšuje s rostoucím vzděláním respondentů.⁷³² Např. 55 respondentů (41,04 %) uvedlo, že se jedná o bytosti duchovní, éterické či neviditelné. Když byly relativní výsledky rozloženy podle míry vzdělání, bylo zjištěno, že zmínky o netělesném charakteru andělů rostou s výší vzdělání. Zatímco u respondentů se základním vzděláním⁷³³ tuto skutečnost uvedlo 25,00 %, u středoškoláků to bylo už 40,98 % a u absolventů vysokých škol 49,09 %.

Zcela naopak je tomu u podpůrné představy křídel. Ta udalo jako znak andělů celkem 10,07 % dotázaných: „Někteří mají křídla,“⁷³⁴ případně: „Mají určitě křídla.“⁷³⁵ U věřících se základním vzděláním křídla zmínilo 25,00 % respondentů, u absolventů středních škol to bylo 11,48 % a u vysokoškoláků jen 5,45 % dotázaných. Zdá se, že se zvyšující se mírou vzdělání klesá v představách o andělech míra antropomorfismů. Tomu by napovídala i skutečnost, že 8,20 % dotázaných středoškoláků uvedlo, že andělé nemají konkrétní podobu, zatímco u vysokoškoláků toto upřesnění zmínilo už 16,36 %. (U věřících se základním vzděláním se tato informace nevyskytla.) Ovšem např. právě absolvent vysoké školy uvedl, že si anděla představuje „s mečem a ve zbroji“⁷³⁶, a jiná vysokoškolačka zase anděly připodobnila ke světluškám.⁷³⁷ Vyskytla se i přirovnání ke světlu⁷³⁸ nebo k obláčkové substanci.⁷³⁹ A objevily se také odpovědi, že andělé na sebe mohou brát různou podobu podle svěřeného úkolu nebo dané situace.⁷⁴⁰

Pokud jde o poměr mezi konvertity a lidmi ve víře vychovanými, jsou zde patrné rozdíly.⁷⁴¹ Např. ani jedna odpověď zmiňující křídla nepatří konvertitovi. Podobně se odmítání konkrétní podoby andělů objevovalo výrazně častěji u konvertitů, kteří tuto skutečnost zdůraznili ve 26,67 %, zatímco u věřících, kteří ve víře vyrostli, to bylo jen 9,28 %. Naproti tomu se však zmínka, že se jedná o duchové, případně éterické bytosti,

⁷³¹ Srov. přílohy č. 4 a 5.

⁷³² Pokud jde o vzdělání respondentů, srov. přílohu č. 2. Přitom je třeba říci, že u středoškolského vzdělání nebyla brána v potaz délka studia a druh závěrečných zkoušek. Podobně došlo pro další analýzy ke sloučení absolventů VŠ s absolventy VOŠ do jedné kategorie. Také je důležité zmínit, že celkem 10 respondentů své vzdělání neudalo.

⁷³³ V této skupině však nelze výsledkům přiřítat přílišnou váhu s ohledem na nízký absolutní počet respondentů.

⁷³⁴ Dotazník č. 65.

⁷³⁵ Dotazník č. 128.

⁷³⁶ Dotazník č. 110.

⁷³⁷ Srov. dotazník č. 120.

⁷³⁸ Srov. např. dotazník č. 65, či 77.

⁷³⁹ Srov. dotazník č. 9.

⁷⁴⁰ Srov. např. dotazník č. 94.

⁷⁴¹ K poměru konvertitů srov. přílohu č. 3.

vyskytla u 47,42 % ve víře vycovaných, kdežto u konvertitů to bylo 26,67 %.⁷⁴² Nelze tedy tvrdit, že by si duchovost andělů (včetně absence konkrétní podoby) uvědomovali více konvertité než lidé se zděděnou vírou. Navíc jediná odpověď přisuzující andělům „jiné tělo“⁷⁴³ patří právě konvertitovi.

Dosažené vzdělání má také dopad na kvalitu odpovědí. U respondentů se základním vzděláním celkem 62,50 % své představy o andělech neupřesnili nebo uvedlo, že ačkoli v anděly věří, žádnou bližší představu nemají. U respondentů se středoškolským vzděláním se taková odpověď vyskytla ve 44,26 % a mezi vysokoškoláky ve 36,36 %. Odhlédneme-li od stupně vzdělání všech respondentů (se započtením těch, kteří své vzdělání neuvedli), nalezneme tuto odpověď celkem u 43,28 % všech dotázaných.

Při popisu působení andělů⁷⁴⁴ je nejčastěji zmiňována ochrana (53,73 %), pomoc (29,10 %) a vedení k dobrému, resp. k Bohu (8,96 %). Toto všechno bývá dáváno do souvislosti s vnuknutím či našeptáváním, které andělům přiřklo 7,46 % dotázaných. A 2,99 % respondentů uvedlo, že andělé jsou našimi přímluvci u Boha. I zde se objevily obtížně uchopitelné odpovědi, které např. uváděly, že andělé přinášejí štěstí⁷⁴⁵ nebo že pozitivně naladují lidi.⁷⁴⁶ Mezi odpovědi vykazující jisté nepochopení funkci anděla strážného patří i odpověď jednoho z vysokoškolsky vzdělaných konvertitů: „Kdyby měl každý občan ČR svého anděla a modlil se za něj, všem by se v životě dařilo lépe.“⁷⁴⁷

3.2.2 Zdroje, ze kterých lze čerpat informace o andělech

Dále mě zajímaly zdroje, z nichž je dle mínění respondentů možno čerpat informace o andělech.⁷⁴⁸ Odpovědi měly odhalit, zda dotázaní znají nějakou andělskou literaturu pocházející z nových náboženských hnutí,⁷⁴⁹ případně zda vůbec vědí, odkud čerpat bezpečné informace. Téměř polovina z celkového počtu respondentů (48,51 %) uvedla

⁷⁴² Přitom se u konvertitů – s jedinou výjimkou – jednalo o jiné dotazníky než o ty, které obsahovaly odmítnutí konkrétní podoby.

⁷⁴³ Dotazník č. 45.

⁷⁴⁴ Srov. přílohy č. 6 a 7.

⁷⁴⁵ Srov. dotazník č. 128.

⁷⁴⁶ Srov. dotazník č. 93.

⁷⁴⁷ Dotazník č. 120. Lze předpokládat, že respondent se jen nepřesně vyjádřil, a tedy nechce, aby chom se modlili za své anděly. Snad má na mysli buď to, aby se člověk modlil „k“ andělovi, nebo aby se anděl přimlouval u Boha za něj. I přes tento předpoklad je zde patrné, že dotázaný nevěří, že anděla strážného mají všichni lidé bez rozdílu.

⁷⁴⁸ Srov. přílohy č. 8 a 9.

⁷⁴⁹ Zcela úmyslně nebyla otázka formulována tak, aby se tázala, kde konkrétně hledají informace sami respondenti, jelikož takto položená otázka by vedla k eliminaci odpovědí těch, kdo sice mají představu o tom, kde hledat, současně se však sami o anděly nezajímají.

Bibli; v rámci skupiny ve víře narozených tuto odpověď udalo 49,48 % a u konvertitů 26,67 %.⁷⁵⁰

Necelá čtvrtina respondentů (21,64 %) uvedla zdroje související s osobou kněze, jako jsou homilie, rozhovory s knězem nebo biblické hodinky, případně prostě napsali „kostel“. Katechismus a jiné zdroje církevní autority pak uvedlo 11,94 % dotázaných. Je za další pramen informací o andělech je pokládán internet a ostatní média, a to 17,16 % respondentů. Výrazný počet dotázaných (41,04 %) uváděl ostatní populárně naučnou literaturu. Pouze menší část z nich, totiž 29,09 % (jedná se o 11,94 % z celkového počtu respondentů), upřesnila, že se nemá jednat o literaturu esoterní.⁷⁵¹

Někteří pak uvedli i rizika spojená s dnes dostupnými zdroji informací. Např. jeden z vysokoškoláků a současně konvertita napsal: „Nejvěrohodnější je z knih, na internetu jsou kolikrát i blbosti.“⁷⁵² Jiný, ve víře vycvovaný vysokoškolák, uvádí: „Určitě ne z nějakých pochybných ezoterních knih! Problematiku andělů vidím v rámci katol. církve jako ‚doplňkové‘ téma, takže základní dokumenty – Katechismus, biblický výkladový slovník – to stačí.“⁷⁵³

Je možno pozorovat, že na případná rizika upozorňovali převážně vysokoškolsky vzdělaní lidé. Další z nich uvedl: „O andělech se píše v Bibli. Co je navíc, je pro mě trochu podezřelé (různé populární knihy atd.). Nejdůležitější je ale pro mě stejně osoba Ježíše Krista. Když někdo mluví o andělech, je pro mě důležité, jestli v centru jeho zájmu zůstává Ježíš Kristus. Pokud ne, jdu od toho raději dál... může to zavánět esoterikou.“⁷⁵⁴ Nakonec ocituji ještě jednu odpověď. Její autorka je také vysokoškolsky vzdělaná: „Dnes je nebezpečí, že zdrojů je dost, ale jsou různé kvality (google, církev, zdroje, esoterické prameny) a lidé se v tom nevyznají – chybí nějaké ‚rozlišovačlo‘.“⁷⁵⁵ Mimo tyto a další kritické odpovědi se však objevily i názory liberálnější.

Téměř desetina (9,70 %) všech dotázaných uvedla jako možný zdroj informací vyprávění jiných lidí, zhruba poloviční počet (5,22 %) respondentů pak vlastní zkušenost.⁷⁵⁶ 5 dotázaných (3,73 %) považuje za zdroj informací rodiče a stejné

⁷⁵⁰ Zde lze vidět výrazný rozdíl mezi konvertity a věřícími, kteří ve víře vyrostli. Druhým případem takto zřetelného rozdílu mezi oběma skupinami bylo omezení literatury na tu, která není esoterního původu, jak bude uvedeno dále. U ostatních zdrojů informací byly odpovědi z tohoto hlediska vyrovnanější (max. 3% rozdíl).

⁷⁵¹ U tohoto upřesnění převažovali konvertité s 26,67 % ve své skupině oproti 9,28 % takových odpovědí ve skupině lidí vycvovaných ve víře.

⁷⁵² Dotazník č. 77.

⁷⁵³ Dotazník č. 79.

⁷⁵⁴ Dotazník č. 38.

⁷⁵⁵ Dotazník č. 22.

⁷⁵⁶ Nelze vyvodit, jakou konkrétní zkušenost mají respondenti na mysli.

množství respondentů použilo jako odpověď poněkud nejasně vyznívající obrat „z víry“. 4 respondenti (2,99 %) pak udávali modlitbu⁷⁵⁷ a 1 odpověď⁷⁵⁸ se odvolávala na slovenský zábavní pořad *Anjeli strážni*.⁷⁵⁹ Jen 3 odpovědi uváděly knihy Lorny Byrneové.⁷⁶⁰ V jedné z nich respondent sdělil, že nevěří, že by vše v knize bylo založeno na skutečnosti.⁷⁶¹ Pouze jediná odpověď zmiňovala knihy Františka Mráčka.⁷⁶² To může naznačovat, že respondenti v naprosté většině (97,01 %) knihy s tématem andělů cíleně nevyhledávají.

Ojediněle se vyskytly i odpovědi, které nelze interpretovat zcela jednoznačným způsobem, jako např. věta: „[J]e mi to dáno jako jiní svatí,“⁷⁶³ nebo odpověď, která uváděla jako možný zdroj „[p]out’ ve Fatimě a podobně“.⁷⁶⁴ U této otázky také relativně nízký počet respondentů (9,70 %) odpověď vynechal, nebo uvedl, že neví, kde lze informace o andělech získat.⁷⁶⁵

3.2.3 Téma andělů ve spiritualitě respondentů

Zbývá tedy zodpovědět, jak se toto téma odráží ve spiritualitě respondentů. Modlí se k andělům? Prosí Boha o jejich pomoc? Meditují o nich? Jistý přesah do této oblasti nabídly už ty odpovědi na otázku ohledně zdroje informací o andělech, ve kterých respondenti uváděli modlitbu a víru. Pokud jde o osobní vztah k andělům, 76,87 % respondentů uvedlo, že se k andělům modlí.⁷⁶⁶ Z toho pak 19,42 % dotázaných specifikovalo, že se jedná o modlitbu *Anděle Boží*.⁷⁶⁷ Ostatní odpovědi konkrétní modlitbu nejmenovaly. 3 respondenti uvedli, že se modlí k Bohu, kterého prosí, aby anděly poslal, nebo mu za ně děkuje.⁷⁶⁸ Některé odpovědi přitom byly velmi osobní. Jeden z respondentů např. napsal: „K anděli strážnému se občas pomodlím a řekneme si

⁷⁵⁷ Zde vyvstávají nejen otázky věrohodnosti, nýbrž i bezpečnosti takovýchto zdrojů poznání. Jistě tu potenciálně hrozí, že by mohlo jít o projekci vlastní fantazie, nebo dokonce o vědomé mystifikace těch, kdo informace předávají.

⁷⁵⁸ Srov. dotazník č. 98.

⁷⁵⁹ Srov. *Anjeli strážni* [2019-01-20]. <<https://www.csfd.cz/film/264677-anjeli-strazni/prehled/>>.

⁷⁶⁰ Srov. dotazníky č. 65, 96 a 104.

⁷⁶¹ Srov. dotazník č. 96.

⁷⁶² Srov. dotazník č. 68.

⁷⁶³ Dotazník č. 35. Upravil autor.

⁷⁶⁴ Dotazník č. 67. Upravil autor.

⁷⁶⁵ Ačkoli je běžné, že se nevyplněné odpovědi do statistik nezapočítávají, zde byly ponechány jako samostatný typ odpovědi. Jsem totiž přesvědčen, že mají jistou vypovídací hodnotu. Předpokládám-li ochotu respondentů odpovědět, pak nezodpovězená otázka nejspíše naznačuje nevědomost (jako v tomto případě) nebo neschopnost převést něco do slov (jako v případě zkušeností).

⁷⁶⁶ Srov. přílohy č. 10 a 12.

⁷⁶⁷ Srov. přílohu č. 11.

⁷⁶⁸ Srov. dotazníky č. 22, 25 a 40.

pár věcí, které mým životem prožíváme.“⁷⁶⁹ Další dotázaný uvedl: „Nedám dopustit na svého anděla strážného.“⁷⁷⁰

Jindy zase dotazníky obsahují přesvědčení o smyslu takovýchto modliteb, např. jeden respondent odpověděl: „Modlím se k nim a vždy mi pomáhají.“⁷⁷¹ Podobné tvrzení obsahuje také další odpověď: „Když je vzývám, pomáhají mi.“⁷⁷² Je však možné najít i otevřenější prohlášení: „Ano vždy se mi zjeví když je potřebuji.“⁷⁷³ A opět jiná odpověď nabízí cenné srovnání toho, jak se může změnit vnímání andělů obrácením ke Kristu: „V mém předkřesťanském období byla esoterika – zde os. zkušenost/ pocit kontaktu s osobním andělem při nějakém cvičení. Věřím v anděla strážného – jakoby osobního anděla. Málokdy ho však žádám o pomoc, to spíš Boha Otce.“⁷⁷⁴

Posledními dvěma příklady jsme se dostali k osobní zkušenosti, kterou respondenti s anděly mají.⁷⁷⁵ Existenci této zkušenosti potvrdilo celkem dvacet respondentů, tedy 14,93 % dotázaných. Přitom je zajímavé, že mezi těmito respondenty byli také ti, kteří uvedli, že se k andělům nemodlí a žádný bližší vztah k nim nemají.⁷⁷⁶ V některých odpovědích bylo upřesněno, o jakou zkušenost se jedná, např. že šlo o pomoc při jízdě na kole⁷⁷⁷ nebo o ochranu před autonehodou.⁷⁷⁸ Jiné odpovědi bližší popis této zkušenosti neobsahují, uvádějí např. jen, že „[z]ažila jsem situaci, že mě ochránil“.⁷⁷⁹ Meditace ani další praktiky uplatňující se v oblasti nových náboženských hnutí se v odpovědích vůbec nevyskytly.

3.2.4 Závěrečné zhodnocení výzkumu

Závěrem je tedy možno říci, že víra v anděly je u převážné části respondentů stále přítomna. Tato víra odpovídá spíše tradičnímu pojetí v mezích katolické ortodoxie i ortopraxe. Z výše uvedeného je možné vyvodit, že víra a představy o andělech se u ostravských katolíků, až na drobné odchylky, pohybují v rozsahu legitimního teologického pluralismu.

⁷⁶⁹ Dotazník č. 102.

⁷⁷⁰ Dotazník č. 12.

⁷⁷¹ Dotazník č. 19.

⁷⁷² Dotazník č. 80.

⁷⁷³ Dotazník č. 5.

⁷⁷⁴ Dotazník č. 25.

⁷⁷⁵ Srov. přílohy č. 12 a 13.

⁷⁷⁶ To se týká např. dotazníků č. 33 nebo 46.

⁷⁷⁷ Srov. dotazník č. 46 a 71.

⁷⁷⁸ Srov. dotazník č. 92.

⁷⁷⁹ Dotazník č. 15. Upravil autor.

Obraz andělů nabývá v jejich představách především podoby anděla strážného, který provází každého člověka, pomáhá mu, chrání jej a vede ho k dobrému.

Ani analýza zdrojů informací o andělech nenaznačila, že by téma andělů bylo nějak výrazně dotčeno naukami nových náboženských hnutí. Ze skutečně problematických autorů se vyskytlo pouze jméno Lorny Byrneové, a to v zanedbatelném procentu. Ojedinelé zvláštnosti v odpovědích nelze bez dalšího upřesnění jednoduše odbýt jako neortodoxní. Může se jednat o nepochopení přece jen obtížných témat, o kterých lidé běžně nepřemýšlejí.⁷⁸⁰ Zejména u vzdělanějších respondentů je patrné uvědomování si rizika, že informace z některých zdrojů mohou být zavádějící. Současně lze vidět, že existuje prostor pro kultivaci naukové části tohoto tématu.

Spiritualita respondentů obsahuje anděly jaksi „samozřejmě“. Věřící na pomoc andělů spoléhají a prosí je o ni. Přitom jsou zastoupeny i modlitby zařité v rámci tradice, zejména *Anděle Boží*. Z analýzy odpovědí se zdá, že naukami nových náboženských hnutí není spiritualita věřících ve zkoumaném vzorku dotčena.

⁷⁸⁰ Na straně druhé se v dotaznících několik neobvyklých odpovědí skutečně vyskytlo, jak bylo uvedeno v příkladech výše.

Závěr

Víra a její prožívání jsou ovlivňovány kontaktem s jinakostí. Tento kontakt je dnes zejména díky internetu, ale i výrazně rozsáhlejšímu knižnímu trhu mnohem „svobodnější“ a zejména rychlejší, než tomu bylo dříve. To pochopitelně platí, i pokud jde o téma andělů. Navíc ani ohledně něj už církev nemá v celospolečenském měřítku výsadní postavení respektovaného ochránce pravdy, a to ani přesto, že nabízí propracovaný a dobou „prověřený“ pohled na duchovní skutečnosti a svět duchových bytostí. Církevní nauku o andělech jsem se pokusil shrnout v první části této práce. Zaměřil jsem se přitom na stručný vývoj těch nejvýznačnějších tematických oblastí souvisejících s anděly, které nauka církve předkládá.

Navzdory tomu se v případě zájmu o anděly mnoho lidí k církevním zdrojům neobrací. Dnes existuje i velmi rozsáhlý (a na rozdíl od toho křesťanského velmi nejednotný) myšlenkový svět nových náboženských hnutí, o kterém bylo pojednáno v úvodu druhé části mé práce. V té jsem se pokusil ty nejvýraznější myšlenky související s tématem andělů shrnout, a přitom poukázat na protichůdnost některých tvrzení. U několika vybraných autorů byla stručně popsána jejich východiska a myšlenky. Snažil jsem se upozornit nejen na jejich neslučitelnost s katolickou naukou, ale někdy také na logické nedostatky v nich obsažené.

K výzkumu představenému ve třetí části práce jsem přistupoval s hypotézou, že kulturní prostředí, které je prosycené výše uvedeným typem literatury, se zřejmě promítne i do formulace a obsahů víry současných katolických věřících. Ti byli reprezentováni vymezeným vzorkem římskokatolických farností na Ostravsku. Cílem výzkumu bylo jednak zjistit, zda katolíci v uvedené oblasti dnes vůbec v anděly věří, a jednak odhalit, zda a nakolik jsou jejich představy ovlivněny koncepty či spiritualitou nových náboženských hnutí.

Z analýzy odpovědí vyplývá, že respondenti z řad ostravských katolíků v anděly věří. Současně se dá říci, že jejich představy o andělech jsou spíše tradiční s občasným výskytem antropomorfních představ, ovšem s vědomím duchové podstaty těchto bytostí. Je možné říci, že respondenti se existencí duchových bytostí příliš nezabývají, ačkoli ji považují za danost, která je součástí jejich spirituality. To se projevuje zejména ve vztahu k andělu strážnému. K tomu se nejen modlí, ale považují modlitbu k němu za doporučeněhodnou. Takto prožívaný vztah s vědomím vděčnosti za ochranu pokládají respondenti za dostačující.

Výzkum také prokázal, že věřící si jsou vědomi rizik spojených s tzv. esoterní literaturou a za primární zdroj informací o andělech považují Bibli, sekundárně pak katechismus a autoritu kněze. Prvky svědčící o nějakém výraznějším ovlivnění ze strany nových náboženských hnutí se neprokázaly. Některé odpovědi v dotaznících obsahovaly nejednoznačné nebo nesnadno uchopitelné odpovědi, jednalo se však o výjimky. Tyto odchylky mohly být způsobeny jak nepochopením části katolické nauky, tak neschopností lépe vyjádřit své představy psanou formou.

Je vhodné pamatovat na to, že v případě víry a jejího prožívání se jedná o velmi intimní oblast lidské osobnosti. Nelze předpokládat, že dotazníkem lze tak osobní záležitosti zcela pojmout. To dokládá mimo jiné i několik dotazníků, obsahujících sice kladné, současně však velmi strohé odpovědi. Také je třeba pamatovat na jistou míru subjektivity, které se žádný výzkum, zejména pokud obsahuje kvalitativní část, nevyhne. Na druhou stranu, ačkoli nelze hovořit o nějakém pronikání neortodoxních představ do katolické víry a spirituality, přesto nelze jejich vliv zcela popřít.

Výsledky tohoto výzkumu jistě nelze zevšeobecňovat – co platí pro jednu farnost, nemusí bezvýhradně platit pro farnosti sousední. Ani počet respondentů takového zobecnění neumožňuje. Mým cílem ani nebylo realizovat výzkum, který by si činil nároky na nějakou obecnou platnost. Spíše jsem chtěl poukázat na možná rizika a na malém, ovšem pokud možno reprezentativním vzorku ověřit, zda jsou tyto hrozby aktuální.

Zcela oprávněně je možno říci, že by bylo vhodné na základě zjištěných skutečností realizovat následný čistě kvalitativní výzkum, aby do větší hloubky prošetřil konkrétní představy, které věřící o andělech mají, a pídil by se i po důvodech těchto představ. To by však bylo nejen nákladné, ale zejména časově nesmírně náročné.

Výsledek výzkumu hodnotím nanejvýš kladně. Ačkoli jsem si v průběhu vyhodnocování odpovědí uvědomoval negativa zvolené formy výzkumu a zejména pak nedostatků ve formulaci otázek, bylo současně patrné, že mezi věřícími na Ostravsku převládá důvěra v církevní nauku. Jako velmi pozitivní vnímám, že věřící mají kritické myšlení a jsou si vědomi rizik spojených s myšlenkami nových náboženských hnutí.

Zakončit tuto práci si dovoluji přáním jednoho z respondentů: „Bylo by fajn, kdyby lidé měli ‚správný‘ vztah k andělům a nepřičítali jim větší schopnosti a vlastnosti, než které mají!“⁷⁸¹

⁷⁸¹ Dotazník č. 7.

Seznam použitých zkratek

Zkratky biblických knih jsou převzaty z ČEP (*Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká biblická společnost, 2007.*).

ČEP – Český ekumenický překlad

B21 – Bible: Překlad 21. století

KKC – Katechismus katolické církve

GS – Gaudium et spes

HG – Humani generis

ST – Summa theologiae

DF – Dei Filius

LG – Lumen gentium

Seznam literatury

- AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (I) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2015.
- AKVINSKÝ, Tomáš. *O andělech (II) v Teologické sumě*. Praha: Krystal OP, 2016.
- AKVINSKÝ, Tomáš. *O separovaných substancích*. Praha: Krystal OP s. r. o., 2010.
- AREOPAGITA, Dionýsios. *O nebeské hierarchii*. Praha: Vyšehrad, 2009.
- AUGUSTINUS, Aurelius. *O boží obci (I) a (II)*. Praha: Karolinum, 2007.
- BARÁTOVÁ, Veronika Katarína. *Není anděl jako anděl*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015.
- BEZDĚK, Robert. *Antroposofie a její vliv na spiritualitu v českém prostředí*. Brno, 2008. Rigorózní práce. Masarykova univerzita. Filozofická fakulta.
- Bible*. Písmo svaté Starého a Nového zákona. Český ekumenický překlad. Praha: Česká Biblická společnost, 2007.
- Bible*. Překlad 21. století. Praha: BIBLION, 2009.
- BIFFI, Giacomo. *Kristocentrismus*. Praha: Krystal OP, 1996.
- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé v mých vlasech*. Praha: Pragma, 2014
- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělé na dosah*. Praha: Pragma, 2017.
- BYRNEOVÁ, Lorna. *Andělské poselství naděje*. Praha: Pragma, 2018
- COELHO, Paulo. *Poutník: Mágův deník* [e-book]. Praha: Argo, 2012.
- COELHO, Paulo. *Valkýry* [e-book]. Praha: ARGO, 2010.
- COOPER, Diana. *Pravdivé andělské příběhy (777 poselství naděje a inspirace)*. Praha: Práh, 2014.

- CYRIL Jeruzalémský. *Mystagogické katechese*. Velehrad: Refugium, 1997.
- ČECH, Pavel – SLÁDEK, Pavel. Transliterace a transkripce hebrejštiny: základní problémy a návrhy jejich řešení. *Listy filologické* 2009, roč. 132, č. 3–4, s. 305–339.
- DANIÉLOU, Jean. *The Angels and Their Missions* [e-book]. Manchester: Sophia Institute Press, 2009.
- DISMAN, Miroslav. *Jak se vyrábí sociologická znalost*. Příručka pro uživatele. Praha: Karolinum, 2002.
- Dokumenty II. Vatikánského koncilu*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002.
- DRÁPAL, Dan – SOKOL, Jan – VARCL, Ladislav. *Spisy apoštolských otců*. Praha: Kalich, 2004.
- DROBNER, Hubertus R. *Patrologie*. Úvod do studia starokřesťanské literatury. Praha: OIKOMENH, 2011.
- DUS, Jan A. *Příběhy apoštolů*. Novozákonní apokryfy. Praha: Vyšehrad, 2007.
- ELIADE, Mircea – CULIANU, Ioan P. *Slovník náboženství*. Praha: Český spisovatel, 1993.
- GALLAGHER, Michael-Paul – HOECKMAN, Remi – ALATORRE, Ramón Maciás – GONCALVES, Teresa Osório (ed.). *Sekty a nová náboženská hnutí*. Dokumenty katolické církve (1986-1994). Praha: Zvon, 1997.
- GOLL, James W. – GOLL, Michal A. *Setkání s anděly*. Jak získat pomoc z nebe. Mělník: Juda, 2010.
- GONZAGA, Aloyz. *Świat aniołów*. OLESCHKO, Herbert (ed.) [e-book]. Kalwaria Zebrzydowska: CALVARIANUM, 2001.
- GRÜN, Anselm. *Každý má svého anděla*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2000.

- HAMPLOVÁ, Dana. *Náboženství v české společnosti na prahu 3. tisíciletí* [e-book]. Praha: Karolinum, 2013.
- HAVLÍNOVÁ, Lucie. *Fenomén andělů v období patristiky, scholastiky a jeho postmoderní interpretace*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta.
- HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*. Praha: Portál, 2016.
- HOŠEK, Pavel. *A bohové se vracejí. Proměny náboženství v postmoderní době*. Jihlava: Nakladatelství Mlýn, 2012.
- HOUKAL, Jan. O zlu a ďáblu. *DOXA* 2017, roč. 3, č. 2, s. 2–3.
- HUBER, Georges. *Můj anděl půjde před tebou*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- IRENEUSZ Z LYONU. *Wykład nauki apostoelskiej* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 1997.
- JAN PAVEL II. *Anioły* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo M, 2016.
- JERONÝM. *Legendy o poustevnících – Vitae eremitarum*. Praha: OIKOYMENH, 2002.
- Katechismus katolické církve*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2001.
- KOCHANIEWICZ, Boguslaw. Rola aniołów w historii zbawienia w ujęciu św. Piotra Chryzologa. *Studia Koszalińsko-Kołobrzeskie* 2017, č. 24, s. 115–125.
- KOPŘIVOVÁ, Marie. *Andělé v Bibli. Role andělů v biblických textech*. Praha, 2011. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Katolická teologická fakulta.
- KOŘÍNEK, Martin. *Role extatických a parapsychických zážitků v nové religiozitě*. Praha, 2008. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Husitská teologická fakulta.
- KOSTÍCOVÁ, Zuzana M. Cesty za duchovními průvodci. *DINGIR* 2013, roč. 16, č. 3, s. 97–99.

- KOSTIČOVÁ, Zuzana M. Pojem „Spiritualita“ a jeho ideová zátěž. *DINGIR* 2017, roč. 20, č. 4, s. 110–112.
- KRIELEOVÁ, Alexa. *Andělé nám dávají odpověď na otázky smyslu života*. Praha: Euromedia, 2005.
- LÉON-DUFOUR, Xavier – DUPLACY, Jean – GEORGE, Augustin – GRELOT, Pierre – GUILLET, Jacques – LACAN, Marc-Francois. *Slovník biblické teologie*. Řím: Velehrad – Křesťanská akademie, 1991.
- MEZINÁRODNÍ TEOLOGICKÁ KOMISE. *Společenství a služba*. Lidská osoba stvořena k Božimu obrazu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004.
- MRÁČEK, František. *Andělé II*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2013.
- MRÁČEK, František. *Andělé III*. Praha: Nakladatelství Věrité, 2014.
- MÜLLER, Gerhard Ludwig. *Dogmatika pro studium i pastorači*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010.
- NICOLAS, Jean-Hervé. *Syntéza dogmatické teologie II*. Vtělení Slova. Praha: Krystal OP, 2007.
- NOVÁK, Josef. *Třetí patristická čítanka*. Praha: Česká katolická charita, 1985.
- NOVOTNÝ, Tomáš. Andělé v Bibli. *DINGIR* 2013, roč. 16, č. 3, s. 80–82.
- OLESCHKO, Herbert (ed.). *Księga o aniołach* [e-book]. Kraków: Wydawnictwo WAM, 2002.
- PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2004.
- PÁLEŠ, Emil. *Angelologie dějin 2*. Bratislava: Vydavatelství Sophia, 2012.
- PAPEŽSKÁ RADA PRO KULTURU – PAPEŽSKÁ RADA PRO MEZINÁBOŽENSKÝ DIALOG. *Ježíš Kristus, nositel živé vody*. Praha: ČBK, 2003.

- PARACELSUS. *Four Treatises of Theophrastus Von Hohenheim Called Paracelsus*. Baltimore: JHU Press, 1996.
- PARENTE, Pascal P. *The Angels in Catholic teaching and tradition* [e-book]. Charlotte: TAN Books, 1994.
- PARTRIDGE, Christopher (ed.). *Encyklopedie nových náboženství*. Praha: Knižní klub, 2006.
- PLESNÁ, Hana. *Romány Paula Coelho: umění nebo kýč?* Praha, 2011. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Pedagogická fakulta.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. O andělech, zejména těch padlých. *DINGIR* 2013, roč. 16, č. 3, s. 86–88.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006.
- POSPÍŠIL, Ctirad Václav. *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*. Praha: Krystal OP, 2002.
- POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*. Díl III. Velehrad: Cyrilo-Methodějský tisk. spolek, 1923.
- POTTER, Dylan David. *Angelology*. Eugene: Wipf And Stock Publishers, 2016.
- RAHNER, Karl – VORGRIMLER, Herbert. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009.
- RULAND, Jeanne. *Lexikon andělů*. Olomouc: Fontána, 2003.
- ŘEHOŘ VELIKÝ. *Čtyřicet homilií na evangelia*. Olomouc: Edice Krystal, 1946.
- SENF, Lukáš. *Henoč – prorok řádu*. Interpretace Knihy strážců z 1. knihy Henochovy. Praha: UK FF, 2016.
- SCHROEDER, Hans-Werner. *Andělé a lidé*. Praha: Grada Publishing, 2010.
- SCHNEIDEROVÁ, Petra – PIEROTH, Gerhard K. *Andělé stojí při nás*. Bratislava: Alexandr Giertli – EUGENIKA Pbl., 2002.

- STRAUSS, Anselm – CORBIN, Juliet. *Základy kvalitativního výzkumu. Postupy a techniky metody zakotvené teorie*. Boskovice: Albert, 1999.
- ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby, 1930.
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Prameny světla*. Velehrad: Refugium, 2005.
- ŠTAMPACH, Ivan O. Dramatické posuny na náboženské scéně. *DINGIR* 2017, roč. 20, č. 4, s. 118–119.
- ŠTAMPACH, Ivan O. Andělé exaktně dokázáni? *DINGIR* 2006, roč. 9, č. 3, s. 106–107.
- ŠTIVAR, Jiří Bonaventura (ed.). *Františkánské prameny*. Svazek 1. Spisy sv. Františka a sv. Kláry. Velehrad: Tomáš Ježek – Ottobre 12, 2001.
- TATIAN. *Promluva k Řekům*. Řecko-české vydání. Praha: OIKOYMENH, 2016.
- TERTULLIANUS. *O Kristově těle*. Latinsko-české vydání. Praha: OIKOYMENH, 2015.
- VÁCLAVÍK, David. *Náboženství a moderní česká společnost*. Praha: Grada, 2010.
- VIEWEGH, Michal. *Andělé všedního dne*. Brno: Druhé město, 2007.
- VIRTUE, Doreen. *Andělská medicína*. Jak léčit tělo a mysl za pomoci andělů. Praha: Pragma, 2007.
- VIRTUE, Doreen. *Archandělé a andělé na nebesích*. Praha: Pragma, 2017.
- VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus*. Doreen Virtue, 2018.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Andělé postmoderního nebe. *DINGIR* 2013, roč. 16, č. 3, s. 96.
- VOJTÍŠEK, Zdeněk. Duchovní inteligence inspirují epochy. *DINGIR* 2013, roč. 16, č. 3, s. 100–103.
- YORK, Ute. *Andělé*. Naši pomocníci a ochránci v životě. Praha: Pragma, 1998.

Elektronické zdroje

About Doreen Virtue [2018-09-08]. <https://www.amazon.com/Doreen-Virtue/e/B000AQ06F8/ref=dp_byline_cont_book_1>.

Anjeli strážni [2019-01-20]. <<https://www.csfd.cz/film/264677-anjeli-strazni/prehled/>>.

Archandělé [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandele/>>.

Archandělé. Posvátné duchovní bytosti (17.10.2018) [2018-11-15]. <https://www.bila-magie.eu/glosar/archandele.html#doleziti_anjeli>.

Archanděl Chamuel [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-chamuel/>>.

Archanděl Jeremiel [2018-05-12]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-jeremiel/>>.

Archanděl Metatron [2018-05-22]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-metatron/>>.

Bible [2017-07-10]. <<https://www.bibleserver.com>>.

CASANOVA, Petr. *O andělech, kterým tak málo věříme* (10.8.2016) [2018-10-14]. <<https://www.firstclass.cz/2016/08/o-andelech-kterym-tak-malo-verime/4/>>.

COOPER, Diana. *Meet The Dragons* [2018-10-06]. <<http://www.dianacooper.com/online-courses/meet-the-dragons/>>.

Děkanát Ostrava. [2018-11-05]. <<http://www.dekanat-ostrava.cz/>>.

Doreen Virtue [2018-09-08]. <https://www.synergiepublishing.com/cs/search/?search_inall=Doreen+Virtue%2C+Ph.D>.

DVOŘÁČEK, Michal. *Pravoslavná spiritualita a její praktické příklady*. Svátí andělé, jejich poslání a význam Svátý archanděl Michael a jeho místo v díle spásy člověka. Teologická interpretace v souladu s biblickou a svatooteckou exegezí. [2018-05-12]. <http://www.pravoslavi.cz/brnoarchiv/Sv_Andeje.pdf>.

Existence andělů (11.9.2009) [2018-02-14]. <<https://www.atarot.cz/existence-andelu/andele/andelska-magie>>.

FASTIGGI, Robert. *Francisco Suárez as dogmatic theologian*. Detroit: Sacred Heart Major Seminary, 2015, s. 8. Dostupné na internetu: [2018-12-16]. <https://www.researchgate.net/publication/309530495_Francisco_suarez_as_dogmatic_theologian>.

GLASER, Milan. *Papež František*. Spása se nekupuje, ani neprodává, nýbrž dává. (25.3.2014) [2018-12-21] <https://www.radiovaticana.cz/clanek_print.php?id=19857>.

NEŠPOR, Zdeněk R, *Spirituální podnikání v České republice: soukromý a korporativní sektor*. *Lidé města* 2009, roč. 11, č. 1. Dostupné on-line: [2018-12-25]. <<http://lidemesta.cz/archiv/cisla/11-2009-1/spiritualni-podnikani-v-ceske-republice-soukromy-a-korporativni-sektor.html>>.

NOVÁK, Josef. *Katecheze*. Sv. Cyril Jeruzalémský (1.7.2009) [2018-01-12]. <<http://revue.theofil.cz/revue-clanek.php?clanek=772>>.

NOVOTNÝ, Adolf. *Biblický slovník*. Praha: Kalich, 1956. Elektronická verze textu (12.2008) [2017-12-11]. <<http://www.davar3.net/slovník/>>.

PIUS XII. *Humani Generis* [2018-01-20]. <http://w2.vatican.va/content/pius-xii/en/encyclicals/documents/hf_p-xii_enc_12081950_humani-generis.html>.

POSPÍŠIL, Josef. *Katolická věrouka*. Díl III [2017-07-10]. <<http://librinostri.catholica.cz/download/PospisilVerouka3-OCR.pdf>>.

Produkty (2004-12-23) [2018-10-14]. <<https://viteznamysl.cz/produkty/>>.

Rudolf Steiner (17.10.2018) [2018-11-15].

<http://cs.wikipedia.org/wiki/Rudolf_Steiner>.

Salesiáni Dona Boska v Ostravě [2018-11-05]. <<http://ostrava.sdb.cz/salesiani/>>.

Sandalfon [2019-04-09]. <<https://www.nakridlechandelu.cz/archandel-sandalfon/>>.

Schechina (17.8.2018) [2018-09-14]. <<https://de.wikipedia.org/wiki/Schechina>>.

SHUNG, John, A. *Otec Pio, kapucín* [2018-01-20].

<http://opusbonum.g6.cz/hobby/zvladni_clovek/knizky/padrepio.pdf>.

SCHAFF, Philip (ed.) – WACE, Henry. *A select library of the Nicene and Post-Nicene fathers of the Christian church*. Cyril of Jerusalem, Gregory Nazianzen. Edinburgh: T&T Clark, 1893, s. 154. Dostupné on-line: (13.7.2005) [2018-15-12].

<<http://www.ccel.org/ccel/schaff/npnf207.ii.xxvii.html>>.

ŠPAČEK, Richard. *Katolická věrouka*. Díl II. Praha: Cyrilo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrby, 1930. Dostupné on-line [2017-07-10].

<<http://librihosti.catholica.cz/download/SpacekVerouka2-OCR.pdf>>.

VIRTUE, Doreen. *About Doreen Virtue* [2018-09-08].

<<http://doreenvirtue.com/about/>>.

VIRTUE, Doreen. *Doreen Virtue* [2018-09-08]. <<http://doreenvirtue.com/>>.

VIRTUE, Doreen. *The joy of Jesus*. [2018-09-08].

<<https://s3.amazonaws.com/doreenvirtuepodcasts/The+Joy+of+Jesus+ebook+manuscript+copy.pdf>>.

VIRTUE, Doreen. *The Joy of Jesus free book download* (19.5.2018) [2018-09-08].

<<http://www.doreenvirtue.com/2018/05/19/the-joy-of-jesus-free-book-download/>>.

VRÁNOVÁ, Nina. *Andělé nám pomáhají předvídat budoucnost, říká Lucie*

Biedermann Doležalová (11.10.2016) [2018-10-15]. <<https://zena.aktualne.cz/volny-cas/andele-nam-pomahaji-predvidat-budoucnost-rika-lucie-biederma/r~1978a2668dfe11e6b597002590604f2e/?redirected=1539715353>>.

YORK, Michael. New Age. In TAYLOR, Bron (ed.). *Encyclopedia of Religion and Nature*. London & New York: Continuum, 2005, s. 1193–1197. Dostupné on-line: [2018-12-27]. <<http://www.religionandnature.com/ern/sample.htm>>.

100 nejoblíbenějších autorů [2018-10-03].

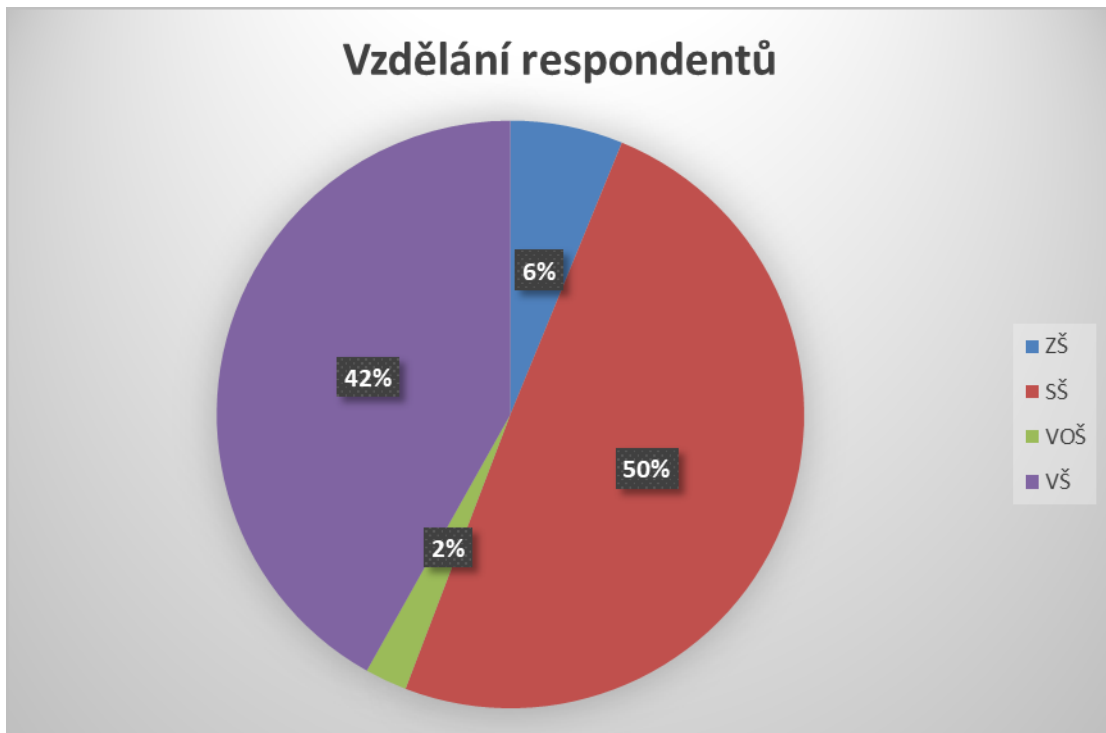
<<https://www.databazeknih.cz/zebricky/nejoblibenejsi-autori>>.

Přílohy

Příloha 1. Ukázka dotazníku:

Anonymní dotazník	
Buďte prosím otevření a upřímní.	
Dosažené vzdělání:	Konvertita?
Věříte na anděly (andělské bytosti)? Pokud ano, jak si je představujete? (Jak vypadají a jaké mají vlastnosti, jak se projevují, atd.)	
Máte k nim nějaký vztah? (modlíte se k nim/bojíte se zlých andělů/jejich existence Vás nezajímá)? Nebo máte s nimi nějakou zkušenost?	
Odkud mohou lidé čerpat informace o andělech?	
Chtěl/a byste něco dodat?	
Velice děkuji za Vaši ochotu.	
Kamil Kozelský	kamil.ged@centrum.cz 777 794 557

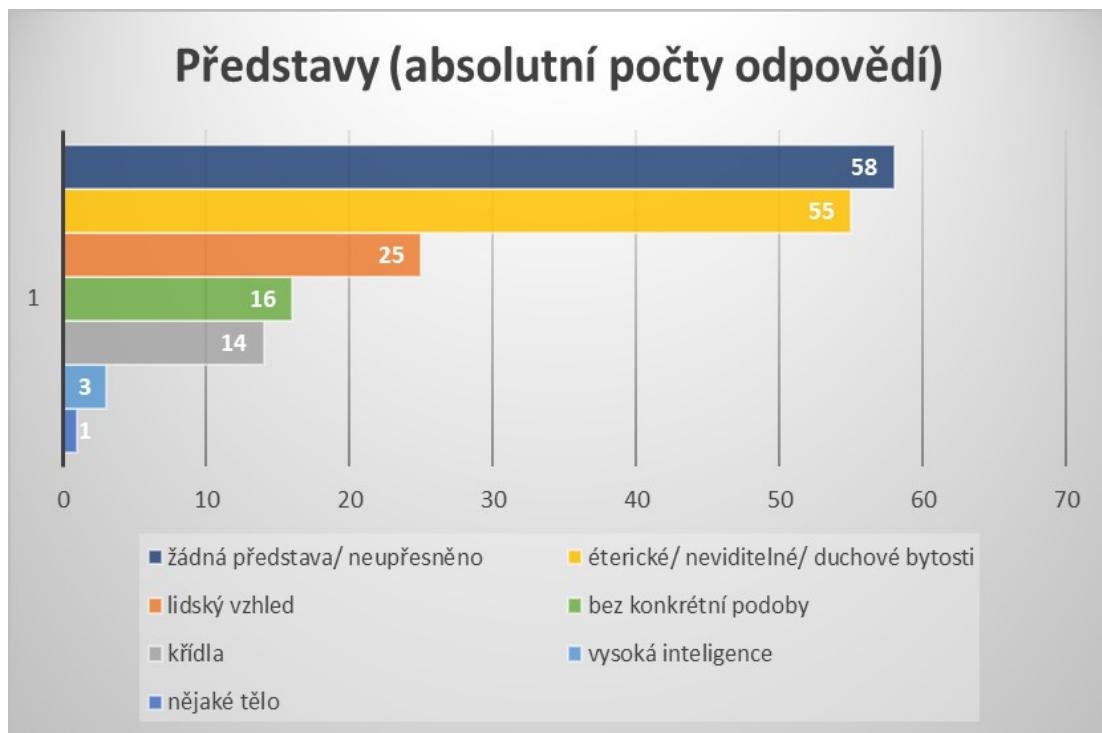
Příloha č. 2. Podílový graf vzdělání respondentů:

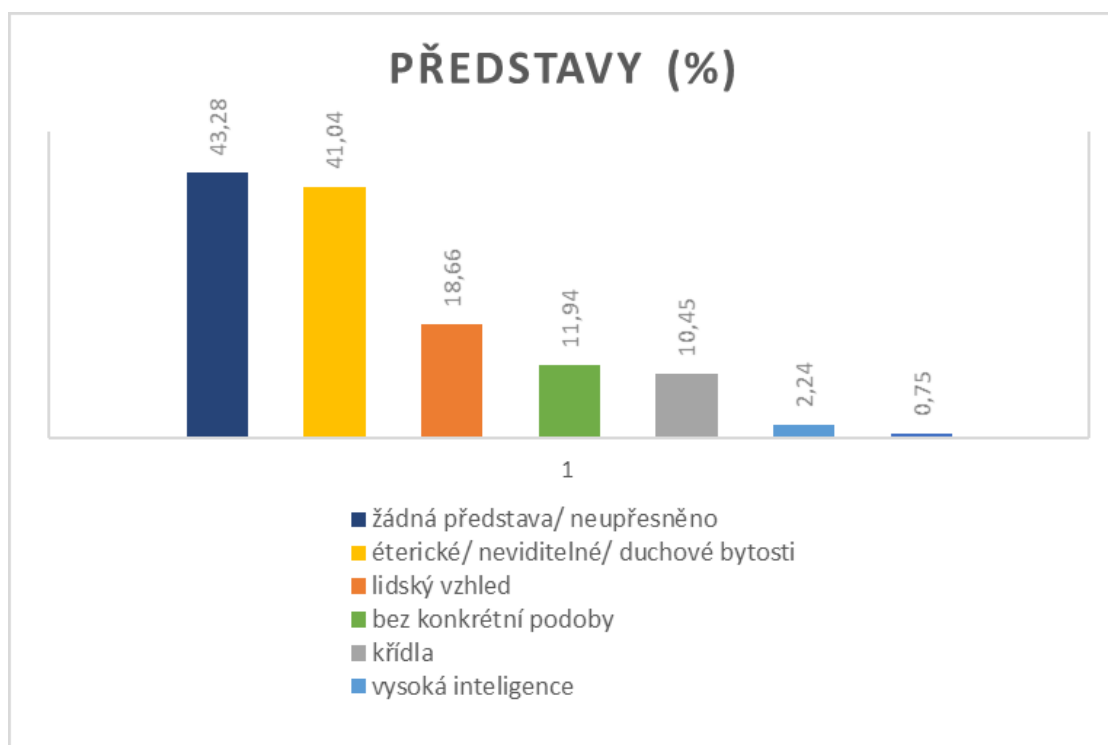
Příloha č. 3. Graf podílu konvertitů na výzkumu:

Příloha č. 4. Představy o andělech – absolutní počty odpovědí:

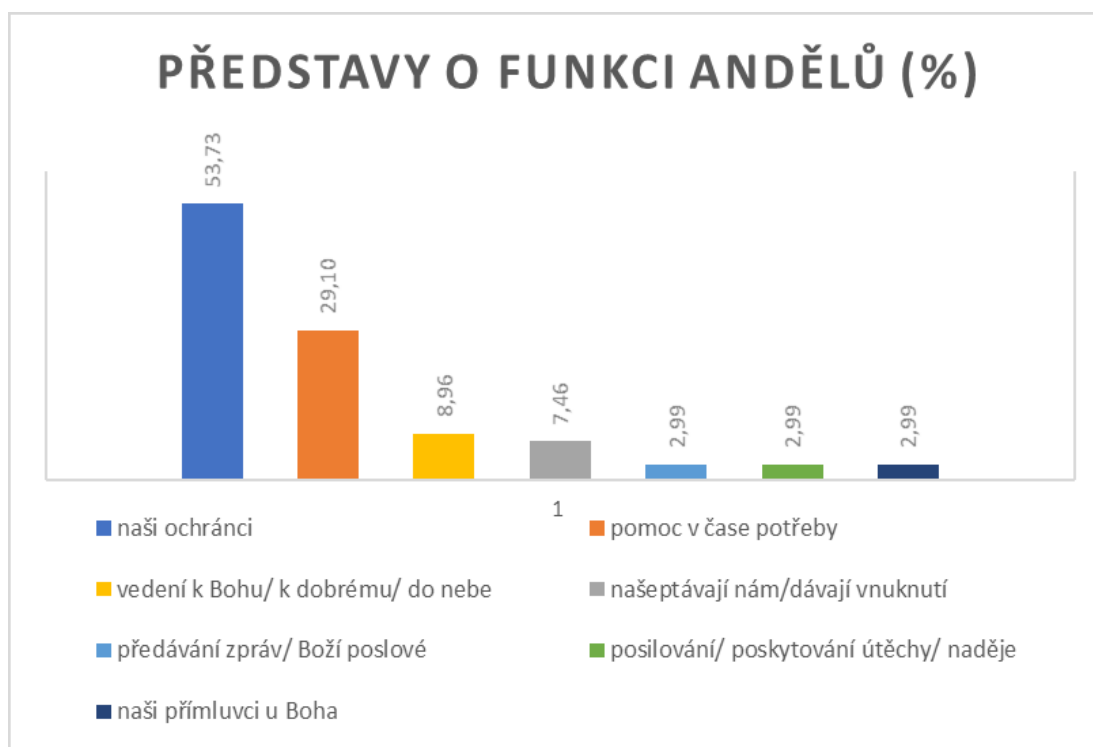
Příloha č. 5. Představy o andělech – relativní počty odpovědí:

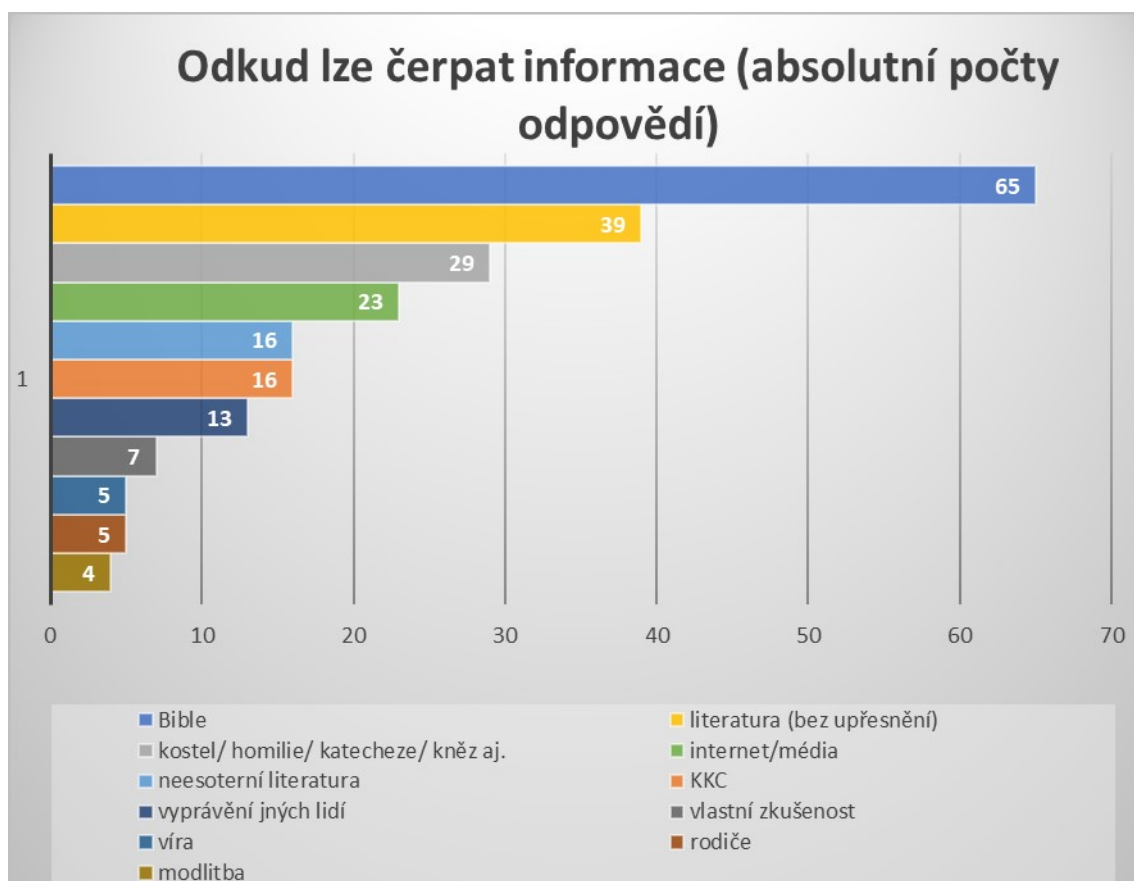
Příloha č. 6. Představy o funkci andělů – absolutní počty odpovědí:

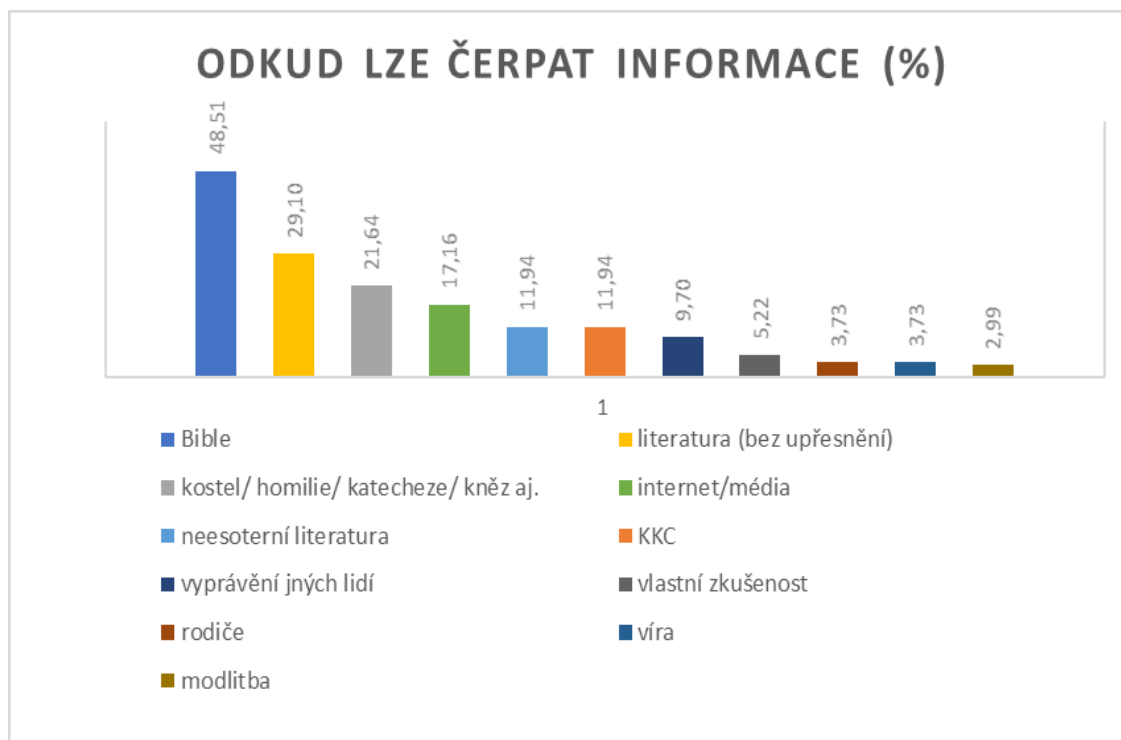
Příloha č. 7. Představy o funkci andělů – relativní počty odpovědí:

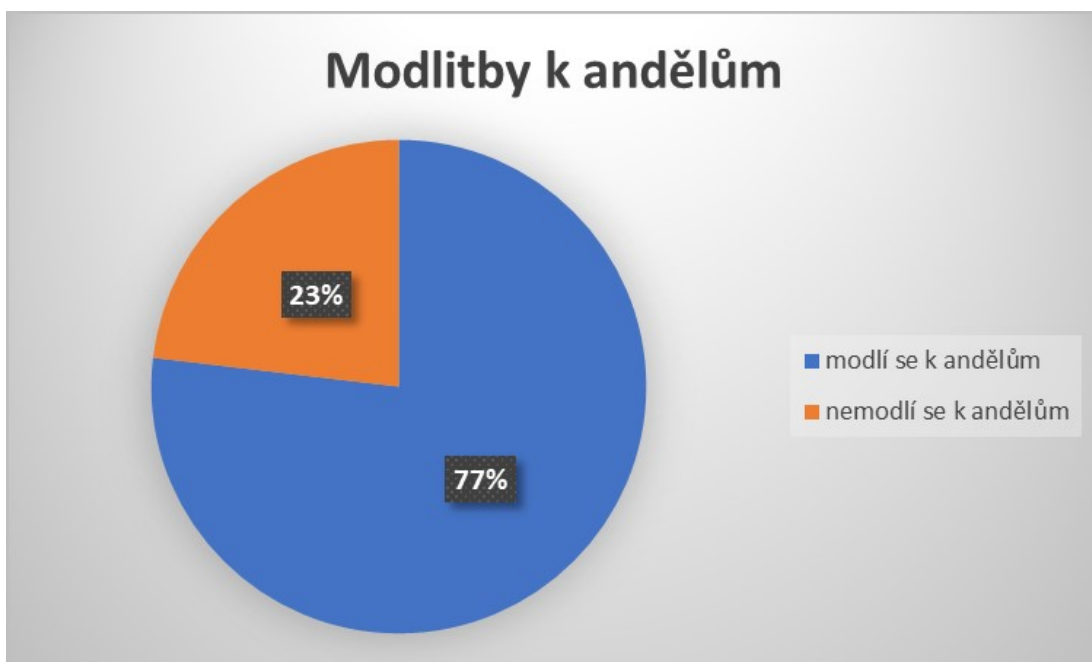
Příloha č. 8. Odkud lze čerpat informace o andělech – absolutní počty odpovědí:

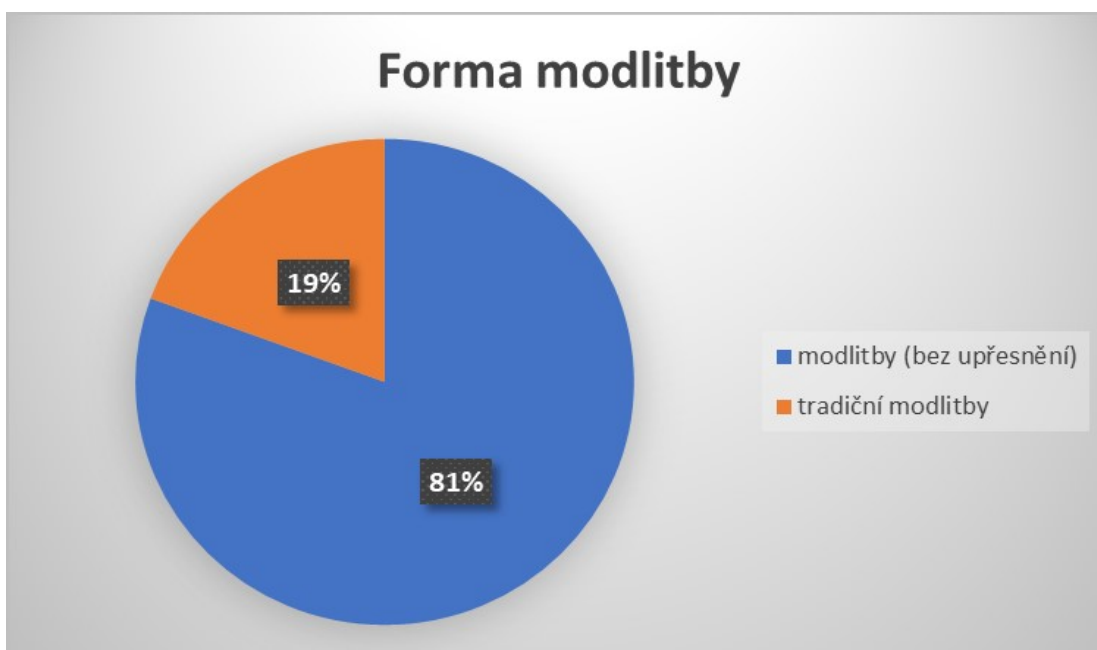
Příloha č. 9. Odkud lze čerpat informace o andělech – relativní počty odpovědí:

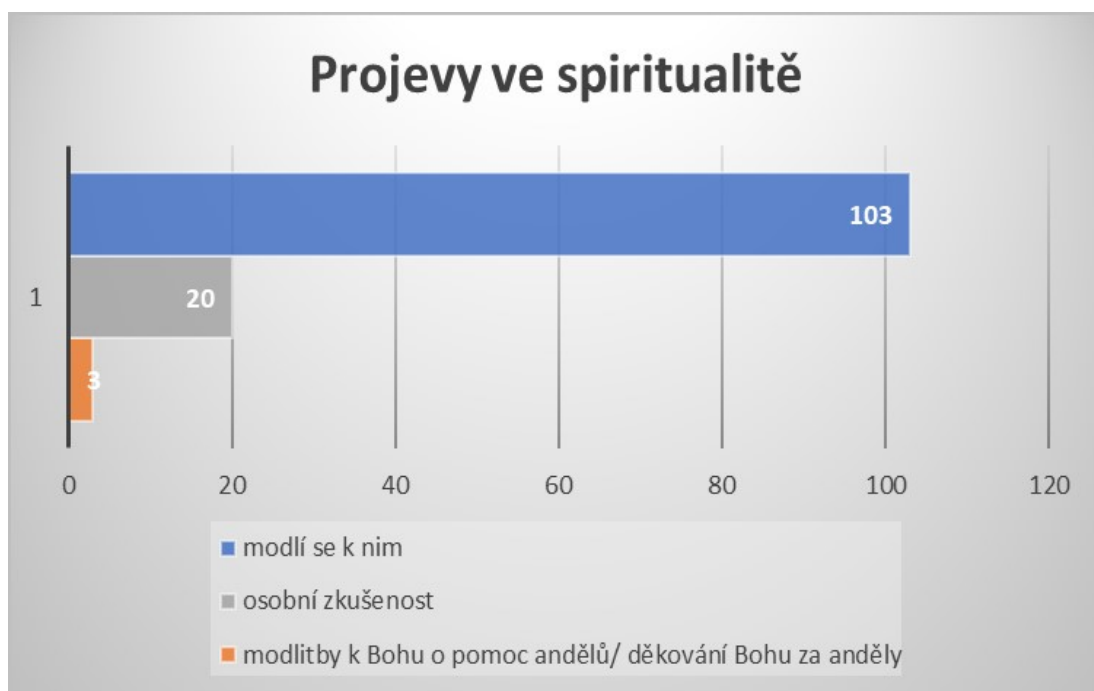
Příloha č. 10. Modlitby směřované k andělům:

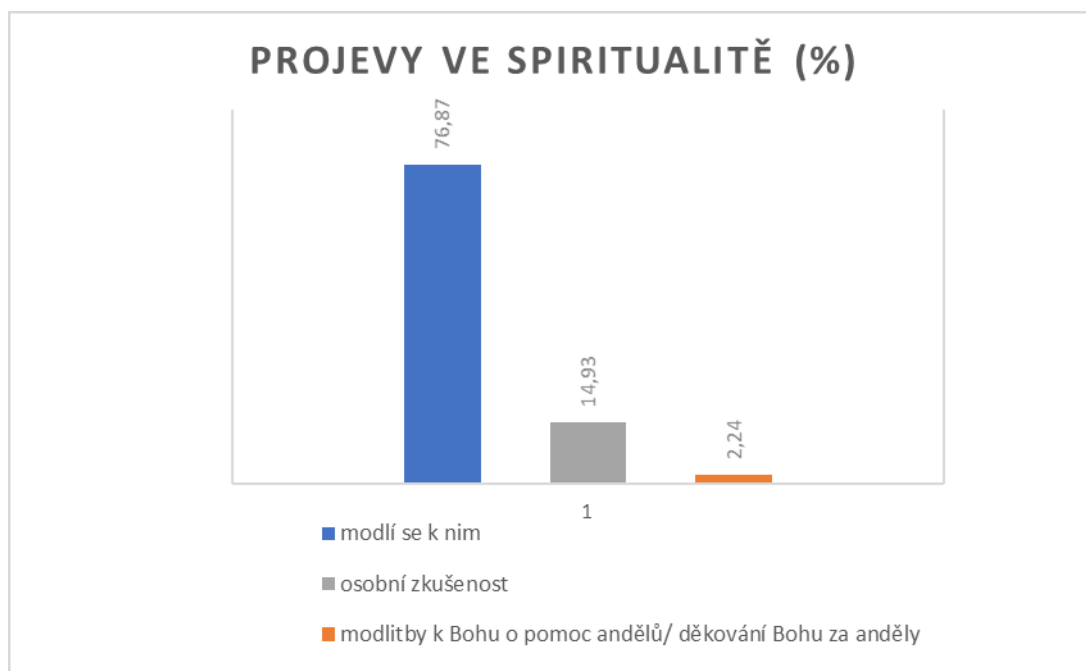
Příloha č. 11. Forma modliteb k andělům:

Příloha č. 12. Projevy tématu andělů ve spiritualitě respondentů – absolutní počty odpovědí:

Příloha č. 13. Projevy tématu andělů ve spiritualitě respondentů – relativní počty odpovědí:

Příloha č. 14. Ukázka datové matice (zdroje informací o andělech):

dosažené vzdělání	konvertna	pořadové číslo dotazníku	Bible	KKC	kostel, homilie, katecheze, kněz aj.	literatura (bez upřesnění)	neesoterní literatura	internet/média	vypřávení jiných lidí	rodíče	vlastní zkušenost	modlitba	víra	nevím/zůstalo nevyplněno
SŠ	nevedl	1	1		1		1							
SŠ	nevedl	2	1	1										
nevedl	nevedl	3	1	1										
nevedl	nevedl	4	1	1										
SŠ	nevedl	5				1								
nevedl	nevedl	6												
VŠ	ne	7	1						1					
ZŠ	ne	8			1									
VŠ	ne	9								1				
SŠ	ne	10	1											
nevedl	nevedl	11	1			1								
SŠ	ne	12												1
VŠ	ne	13					1							
VŠ	ne	14				1								
VŠ	ne	15												1
VŠ	ne	16												1
VŠ	ne	17	1						1					

Příloha č. 15. Ukázka datové matice (doplňující vyjádření respondentů):

pořadové číslo dotazníku	nic	sdělení nesouvisející s tématem výzkumu	jiné	text doplňující odpovědi
1			1	Je jich málo, aby jich bylo více.
2	1			
3	1			
4	1			
5	1			
6			1	Když se k nim pomodlím, tak je den hned příjemnější.
7			1	Bylo by fajn, kdyby lidé měli správný vztah k andělům a přičítali jim vlastnosti a schopnosti, které nemají.
8	1			
9			1	Lidé by měli více věřit v pomoc andělů.
10	1			
11	1			
12	1			
13	1			
14			1	Je dobře, že andělé jsou.
15	1			
16	1			
17	1			
18	1			
19	1			
20	1			
21			1	Měli bychom se modlit k andělům pomáhajícím.
22	1			
23	1			
24	1			
25		1		
26			1	Andělé jsou nedílnou součástí duchovního života.
27			1	Těším se, až na onom světě uvidím svého strážného anděla, abych mu poděkoval.